

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

AŞERE TARİKİ VE İNDİRAC USULÜNE GÖRE MAİDE
SURESİ'NİN KIRAAT FARKLILIKLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe AKTAŞ

İstanbul
Şubat-2024

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

AŞERE TARİKİ VE İNDİRAC USULÜNE GÖRE MAİDE
SURESİ'NİN KIRAAT FARKLILIKLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe AKTAŞ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ

İstanbul
Şubat-2024

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ

Üye Prof. Dr. Abdulmuttalip ARPA

Üye Dr. Öğr. Üyesi İnanetulla AZİM

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Aşere Tarîki ve İndirac Usulüne Göre Maide Sure’ sinin Kıraat Farklılıkları**” adlı çalışmada bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Ayşe AKTAŞ

ÖN SÖZ

“Aşere Tarîki ve İndirâc Usulüne göre Mâide Suresi’nin Kıraat Farklılıkları” konulu yüksek lisans çalışmasında, Mâide suresi gerek mâna’ ya etkisi olamayan Usul farklılıkları, gerekse mânaya etkisi olan Ferşü’l-Hurûf farklılıkları açısından incelemeye tabi tutulmuştur. İncelemeye tâbii tutulan kıraat’ın Ferş farklılıkları etkisel bakımdan lafız ve mâna’ ya etkisi açısından araştırılmıştır. Çalışmanın devamında ise kıraat farklılıklarının Ferş bölümü mânâ’ ya etki kapsamında ayrı bir bölüm olarak da tekrar incelenmiştir. Lafız ve mâna açısından bir bütün olarak değerlendirilen Usul ve Ferş farklılıkları ilgili sure kapsamında incelenerek, İndirâc Usulün’ de *İbnü’l-Cezerî* metodu çerçevesinde tatbiki yapılmıştır. Çeşitli metotlarla eğitim ve öğretime tabi tutulan kıraat eğitimi eğitimsel metot açısından da değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeden sonra İndirâc Usulünde *İbnü’l-Cezerî* Metodu’ nun kullanımına karar verilerek Mâide Suresi 54. âyet özelinde bu metodun uygulama şekli anlatılmıştır. Çalışmanın son kısmında ise Aşere Tarîki ve İndirâc Usulü’ne göre Usul ve Ferş farklılıkları, surenin tamamında bir bütün olarak incelenmiştir. İncelemeye tabii tutulan bu kısım için kıraat ilminde klasik bir metot olan *Vücuhat* sistemi kullanılmıştır. Kıraat farklılıklarının şemalar halinde aktarımının yapıldığı bu sistem ile kıraat’ın Ferş ve Usul farklılıkları ilgili sure özelinde bir bütün olarak belirlenmiştir. Daha sonra çalışmanın son bölümünde görsel metin şeklinde sunulmuştur. Bu çalışmanın hazırlanmasında etkili olan yegâne unsur çocukluk yaşlarımda tamamladığım hafızlık eğitimini ilim hayatımın en kıymetli kazanımı olarak görerek ilmi çalışmalarımı bir üst seviyeye taşıma hedefimdir. Bu kıymetli eğitimi bir üst seviyeye taşıyarak Kelâmullah’ı farklı vecihlere göre okumak, şüphesiz hafızlık eğitimine ek olarak kıraat dersleri almak ile mümkündür. Bu hedefi gerçekleştirmek için lisans eğitimini tamamladıktan sonra, çocukluk yaşlarıma tekrar dönerek hafızlık eğitimini tamamladığım klasik eğitim usulüne kıraat-ı aşere derslerini tamamlamak için tekrar döndüm. Bu eğitime başlamak için gerekli olan 1 sene hazırlık dönemini tamamladıktan sonra kıraat’ı aşere derslerine başladım. Bu arada yüksek lisans derslerimi meşakkatli de olsa tamamlayarak tez yazma dönemine başladığımda ise; öğrendiğim kıraat eğitim usulüne bağlı kalarak Mâide Suresi’ni lafız ve mâna açısından inceleme kararı aldım. Ancak incelemeye tabii tutulan bu çalışma ciddi bir emek ve vakit gerektirmekteydi. Öyle ki; Mâide Suresi 120 âyetti ve bu surenin vücuhat şeması, yani 10 kıraate göre yazımı sayfalarca süren bir

çalışma ve zaman dilimini kapsıyordu. Kıraat eğitiminde klasik eğitim usulü olarak adlandırılan usule göre, kıraat-ı aşere dersi alan öğrenci şahsi Aşere Mushaf'ını oluşturmak zorundadır. Bu çalışma ile kıraat öğrencisi kıraat imamlarının okuyuş tarzlarını klasik (Arapça/Osmanlıca) eserlerden belirleyerek şahsi Aşere Mushaf'ını bireysel olarak da oluşturur. Bu klasik eğitim modelinde her bir âyetin 10 kıraate göre okunuşu *Vücuhat* sistemi kullanılarak yazıya dökülür. Bu minvalde aşere dersleri hoca talebe arasında yazı, (Vücuhat) kontrol (Kıraat farklılıklarının yazıldığı defterin uzman kıraat hocası tarafından kontrolü) ve ezber (Kıraat farklılıklarını ezberden dinletilmesi) üçgeninde ilerletilir. Durum böyle olunca kıraat farklılıklarının yazı hattına yansıtılması ve okuyuşunun da kavraması için daha önceden yazılmış Aşere Mushaf'ları, klasik usulle eğitim aşamasında bulunan öğrenci ile paylaşılmaz. Böylece bu usul ile yazma ve okuma kabiliyeti kazanması hedeflenir. Bu eğitim aşamasından sonra öğrenci kıraat imamlarına ve ravilerine ait okuyuşları klasik eserlerden belirleme kavrama ve uygulama yeteneği kazanır. Bu şekilde ciddi bir liyakat gerektiren hazırlık aşamasından sonra aşere eğitimine başlanır. Şunu söylemekte fayda var ki; son zamanlarda yayınlanan hazır Aşere Mushaf'ları her ne kadar halis niyetlerle hazırlanmış olsa da klasik kıraat eğitiminde bulunan öğrenci açısından liyakat gerektiren bazı kuralların dışına çıkılmasına zemin oluşturmuştur. Bunu sebebi ise; kaynakların hazır olması kıraat eğitimi için gerekli olan hazırlık döneminin gerekliliğini ortadan kaldırmıştır. Durum böyle olunca kıraat eğitiminde klasik metodun dışına çıkmış ve böylece klasik eğitim modeli derinden etkilenmiştir. İlgili çalışmayı oluşturmayı kararlaştırdığım dönemde büyük emek ve zaman harcayarak değerli kıraat hocam ile uzunca istişare ve yazı kontrol şeklinde oluşturduğumuz şahsi Aşere Mushaf'ını bizzat tezimde kullanmış ve hiçbir hazır Mushaf'tan yararlanmamış bulunmaktayım. Klasik usulün dışına çıkmadan oluşturulan bu değerli çalışmada benden desteğini esirgemeyen ve bizi iyi bir birey olarak yetiştirmek için gecesini gündüzüne katan, karşılaştıkları bütün zorluklara rağmen uzun yıllardır ilim yolundaki evlatlarına yansıtmayan çok kıymetli anneme ve babama sonsuz minnetimi sunarım. Ayrıca bu ilim yolculuğunda gerek çocuk yaşlarımda uzun yıllar okuduğum medrese eğitimimde gerekse farklı üniversitelerde olsak da her zaman yanımda bulunan, ve istişarede bulunabileceğim gerçek bir dost olan ikiz kardeşime sonsuz teşekkür ederim.

Ayşe AKTAŞ
İstanbul-2024

ÖZET
AŞERE TARİKİ VE İNİDIRAC USULÜNE GÖRE MAİDE
SURESİ'NİN KIRAAT FARKLILIKLARI

Ayşe AKTAŞ

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ

Şubat, 2024 - 178 Sayfa

Kıraat ilminin amacı, Kur'ân'ın okuyuş biçimlerini ve farklılıklarını toplamak, kıraat ihtilaflarını ve sınırlarını belli bir disiplin altına belirlemek, muhtelif vecihleri belli kurallar çerçevesinde koruma altına alarak Allah kelamını tahrif ve tağyirden korumaktır. Ve böylece Kur'ân ışığında gelişen birçok ilme kaynaklık etmektedir. Kıraat farklılıkları iki farklı usul ile eğitim ve öğretime tabi tutulmuştur. İlk usul bir rivayeti diğerine karıştırmadan müteaddit hatimlerin yapıldığı, ibtidâi bir dönemi içinde barındıran İnfirad Usulü'dür. İkinci usul ise kıraat ilminin ihtisaslaşması ile ihtilaflarının topluca okunmasını esas alan İndirac Usulü'dür. Çeşitli şekillerde öğretimi yapılan bu usulü İbn Cezerî tekrar yorumlamış ve İndirac Usulü'nde *İbnü'l-Cezerî* metodunu geliştirerek kıraat eğitim ve öğretim modelini zirveye taşımıştır. Çalışmamızda Mâide Suresi 54. âyet özelinde bu iki (İnfirad /İndirac) uygulama şekli tafsilatlı olarak anlatılmış ve ilgili surenin tamamında İndirac Usulü'nde İbn Cezerî Metodu kullanılmıştır. Sure kıraatler açısından incelediğinde lafız ve mânâ yönünden birçok farklılık içerdiği tespit edilerek, Yedi Harf çatısı altında gelişen usul (fonetiğe bağlı anlama etki etmeyen ihtilaflar) ve Ferş (kelimelerin yapısında farklılığa yol açan ihtilaflar) farklılıkları konu edilmiştir. Etkisel bakımdan Ferş farklılıklarının anlamda genişleme, muadil anlam ve Kur'ân yorumunda mânâyâ farklı perspektiflerden bakış açısı geliştirerek vb. birçok açıdan, kıraat ilminde önemli bir alan tuttuğu tespit edilmiştir. Çalışmanın son aşamasında ise, Usul ve Ferş farklılıklarını bir bütün olarak bünyesinde toplayan "Vücuhat" çıkartma sistemi ile Aşere Tarîki ve İndirac Usulü'ne göre belirlediğimiz kıraat farklılıkları, surenin tamamı kullanılarak Kur'ân hattında gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mâide, Kıraat, Aşere, Vücuhat, İnfirad, İndirac, Yedi Harf.

ABSTRACT
DIFFERENCES IN READING OF SURAH MAIDA
ACCORDING TO ASHARA PATH
AND INDIRAC METHOD

Ayşe AKTAŞ

Master, Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Osman YILMAZ

February, 2024 - 178 Pages

The aim of the science of recitation is to collect the outlines of the reading styles and recitation differences of the Quran, to determine the recitation disputes and their boundaries under a certain disciplinary control, to protect the word of Allah from distortion and alteration by protecting various aspects within the framework of certain rules, and to be the source of many sciences developed in the light of the Quran. Recitation differences were subjected to education and training with two different methods. The first method is the Infirâd method, which includes a preliminary period in which multiple narrations are made without mixing one narration with another. The second method is the Indirâj method, which is based on the specialization of the science of recitation and the collective reading of its disagreements. Ibn Jezerî reinterpreted this Usûl, which was taught in various ways, and brought the education and teaching of recitation to the top with Ibn Jezeri's method in the Indirâj Usûl. These two (Infirâd/Indirâj) application methods are explained in detail in the 54th verse of Mâide Surah, and the Ibn Jezeri Method in the Indirâj Method is used throughout the surah. When the Surah is examined in terms of the recitations, it is determined that it contains many differences in terms of wording and meaning, and by discussing the differences of Usûl (conflicts that do not affect the meaning due to phonetics) and Ferş (disputes that cause differences in the structure of the words) that develop under the umbrella of Seven Letters, the differences of Ferş are discussed in terms of expansion in meaning, equivalents. It has been determined that it has an important area in terms of meaning and interpretation of the Quran, such as developing a perspective on meaning from different perspectives. Finally, with the "wujûhât" subtraction system, which combines the Usûl and Farsh differences as a whole, the recitation differences according to the Asherah Tareeq and Indirâj Usûl are reflected in the Quran Calligraphy by using the entire surah.

Keywords: Maidah, Qiraat, Asherah, Wujûhât, Infirâd, Indirâj, Seven Letters.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLO LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
1.2. Araştırmanın Önemi	6
1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları	10
1.4. Araştırmanın Yöntem ve Kaynakları	10
İKİNCİ BÖLÜM	
KIRAAT İLMİ VE KIRAATLER	13
2.1. Kıraat İlmî ve Önemi	13
2.2. Kıraatlerin Menşei ve Tarihçesi.....	16
2.3. Kıraatlerin Öğretimi.....	23
2.4. Kıraatlerin İhfirâd'ı ve Cemi	25
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
KIRAATLERDE UYGULAMAYA YÖNELİK USÛLLER	28
3.1. İnfirâd Usûlü.....	28
3.2. Mâide Suresi 54. Âyet Özelinde İnfirâd Usulüne Örnek	29
3.3. İndirâc Usûlü	33
3.4. Mâide Suresi 54. Âyet Özelinde İndirâc Usûlü (İbnü'l Cezerî) Metodu	36

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIRAATLERİN SAYILARINA YÖNELİK TASNİFİ VE ÇEŞİTLERİ45

4.1. Yedi Kıraat	45
4.2. On Kıraat.....	47
4.3. On Dört Kıraat.....	50
4.4. Kıraat Çeşitleri.....	50
4.4.1. Mütevatir Kıraat.....	50
4.4.2.Meşhur Kıraat.....	51
4.4.3. Âhâd Kıraat.....	51
4.4.4. Şaz Kıraat.....	52
4.4.5. Mevzu Kıraat.....	53
4.4.6. Müdrec Kıraat.....	54

BEŞİNCİ BÖLÜM

KIRAAT-İ AŞERE'YE GÖRE MÂİDE SURESİ'NDEKİ KIRAAT FARKLILIKLARI55

5.1. Mâide Suresi	55
5.2. Mâide Suresi'nin Genel Muhtevası	56
5.3. Yedi Harf Kıraat İlişkisi.....	60
5.4. Kıraat Farklılıklarında Eda Keyfiyeti (Usul).....	63
5.5. Kıraat Farklılıklarında Ferşü'l-Hurûf.....	65
5.6. Mâide Suresi'ndeki Kıraat Farklılıkları Ferşü'l-Hurûf (ve Bu farklılıkların Mânaya Etkisi)	69

ALTINCI BÖLÜM

KIRAATTE USÛL99

6.1. İstiâze ve Besmele.....	99
------------------------------	----

YEDİNCİ BÖLÜM

KIRAAT-İ AŞERE'YE GÖRE MÂİDE SURESİ'NDEKİ EDÂ KEYFİYETİ VE FERŞÜ'L-HURÛF FARKLILIKLARININ YAZI HATTINDA GÖSTERİMİ MÂİDE SÛRESİ AŞERE VÜCÛHÂTI..... 105

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SONUÇ153

KAYNAKÇA160

ÖZGEÇMİŞ.....165

TABLO LİSTESİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Tablo 4.1: Kıraat İmamları Râvî ve Rumuzları.....49

ŞEKİLLER LİSTESİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Şekil 3.1: Mâide Suresi 54. Âyet Özelinde İnfirâd Usûlü Uygulama Şekli	29
Şekil 3.2: İndirâc Usûlü'nde Mısırlılar'a Âit Metot (Kıraat İhtilaflarını Toplama Uygulama Şekli).....	34
Şekil 3.3: İndirâc Usûlü'nde Şamlılar'a Âit Metot (Duraktan Durağa Okuma Usûlü Uygulama Şekli).....	35
Şekil 3.4: Mâide Sûresi 54. Âyet Özelinde İndirâc Usûlü (İbnü'l Cezerî) Metodu Uygulama Şekli	36

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
Hz.	: Hazreti
Thk.	: Tahkik
S.	: Sayfa
Vd.	: Ve Diğerleri
C.	: Cilt
Ö.	: Ölüm Tarihi
Çev.	: Çeviren
t. y.	: Tarih Yok
y.y.	: Yayın Yok

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Kur'ân “Sözlerin en güzeli ve Allah dan korkanların tüylerini ürperten”¹ imanlarını güçlendiren,² ilahî bir kitaptır. İmanların güçlenmesi şüphesiz bu ilâhî mesajı en iyi şekilde anlamamızla mümkündür. Allah Teâlâ Alâk Sûre’ sinin ilk âyetinde “Oku, o Rabb’in ismi ile ki, yaratmıştır”.³ Bu yaratma öyle bir yaratmadır ki, insanı anlama ve anlamlandırma kabiliyeti ile donatmıştır. Yaratılmışların en şerefli olan insan Kelâmullah’ı hakkıyla okumak suretiyle kendisine bahşedilen bu kabiliyeti aktif hâle getirebilmiştir. Kendilerine bu eşsiz yetinin bahşedildiği muhataplar Kur’ân’ın gerek tilâveti (Kur’ân metninin lafzının doğru telaffuz edilmesine ek olarak bu okuyuşu daha da derinleştirmek suretiyle amel ve uygulama da kastedilir. Bu durumda her kıraat tilavettir ancak her tilavet kıraat değildir.) gerekse kıraati ile okumak suretiyle bu anlama ve anlamlandırma yetisine vakıf olabilmişlerdir.

Âyet-i kerîmedeki “Oku” emrinden kastedilen okuma şekli, Yüce Rabbimiz’ in Müzzemmil Suresi’nde buyurduğu gibi “Kur’ân-ı ağır ağır, tane tane oku”⁴ şeklindeki bir okumadır. “Tane tane hakkını vererek oku” şeklinde çevirdiğimiz fiilin mastarı olan tertil, sözlükte bir şeyi güzel bir şekilde sıralamak, dizmek, açığa çıkarmak ve açıklamak mânalarına gelmektedir. Öyleki bu âyette kastedilen Kur’ân’ın açık ve düzgün bir şekilde, tâne tâne, yavaş yavaş ve mânâ’ ları üzerinde düşünülerek okunmasıdır. Kur’ân tilâvetini bu şekilde uygulamak, Kur’ân-ı anlamaya ve mânâ’ ları üzerinde idrak etmeye uygun en iyi yöntemdir. Bundan dolayı Yüce Allah okumanın bu tertipte gerçekleşmesini emretmiştir.⁵ Hz. Peygamber’in uygulamalarında Kur’ân harflerinin hakkını vererek, yavaş yavaş,

¹ Zümer 39/23.

² el-Enfâl 8/2.

³ Alâk 96/1.

⁴ Müzzemmil 73/4.

⁵ *Kur’an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsiri*, çev. Hayrettin Karman-Mustafa Çağrıncı, 2 bs. C. 5 (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: Ankara, 2014), 486.

okuduğu rivâyet edilir.⁶ Cezerî de bu konu hakkında; “*Kur’ân-ı tecvide riâyet ederek okumak ve okutmak vaciptir, Farz-ı Ayn dır. Kur’ân-ı, tecvidsiz okuyan (sahih bir şekilde okumayan) günahkardır.*”⁷ demiştir. Kur’ân’ın zamana meydan okuyan anlam ve önemine binaen Yüce Allah, kâinatı yaratmadan bin sene önce Tâhâ ve Yâsîn’i okumuştur. Melekler Kur’ân-ı duyduklarında: “*Müjde bu Kur’ân kendilerine inen ümmete, müjde bu Kur’ân-ı içine alan boşluklara, yani ezberleyen hafızlara, müjde bu Kur’ân-ı okuyan dillere*” demişlerdir.⁸

Yüce Yaratıcı Asırlar öncesinden gelen bu muhteşem müjdenin muhâtabı olan insanlığın Kur’ân-ı anlaması ve anlamlandırması için mevcut düzenin ilk halkası olarak kâinatı yaratmıştır. Daha sonra onu anlamlandırabilmemiz için çeşitli kitaplar ve sahifeler göndermiştir. Gönderilmiş bu kutsal metinlerin insanlığa intikal aşamaları ile ilgili şunları söyleyebiliriz: Her bilginin anlaşılma oranı o bilgiyi ulaştırana alan arasındaki yaratılış benzerliğiyle doğru orantılıdır. Bu sebeple yüce Allah insanlığa onlarla aynı yaradılışlı nebi ve resuller göndererek bu vasıtasıyla, dini ulaştırır ve anlaşılır kılmıştır.

İnsanlığın son rehberi olan Kur’ân-ı Kerim de bu ilahi düzenin nihai halkasını oluşturmaktadır. Olaylara ve ihtiyaçlara binaen peyder pey nazil olan Kur’ân-ı Kerim, mânaları üzerinde derince tefekkür edilmeden ona muhatap kitle tarafından kolaylıkla anlaşılmayı beklemektedir. Ancak bu kutsal metnin anlaşılması asırlardır okumak ve düşünmek suretiyle süregelen bir tertip ve düzen ile gerçekleştirilmiştir. Kelâmullah nâzil olmaya başladığı ilk günden bu yana ona muhatap kitle, gerek sosyal gerekse psikolojik anlamda sürekli bir değişim ve dönüşüm içindeydi. Öyleki, Kur’ân’ın indiği ilk dönemde Müslüman toplum azınlık ve güçsüz durumdaydı. Kur’ân-ı okumak ve onun emrettiklerini özgürce yaşamak bazı bedellerin ödenmesine ve inanmayan toplum tarafından Müslümanlara baskı ve işkencelerin uygulanmasına neden oluyordu. Ancak yaşananlara soğukkanlılıkla

⁶ İbn Kesîr, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, nşr. Mustafa Abdülvâhit, C. 8 (Beyrut, y.y., 1339/1979), 276.

⁷ Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü’n-Neşr*, 3 bs. (İstanbul: MÜİF Yayınları, 2016), 292.

⁸ İmam Gazâlî, *İhyâu’Ulûmi’d-d’in Tercümesi*, çev. Ahmet Serdaroğlu, C. 1 (İstanbul: Bedir Yayınevi, t. y.), 774.

göğüs geren Müslüman toplum çeşitli zorluklara rağmen, Kur'ân'ın gösterdiği istikamet doğrultusunda kendilerini yetiştirip geliştiriyorlardı. Rasûlullah tarafından (s.a.v.) gerek bireysel, gerekse onun yetiştirdiği sahâbelerin özverileriyle kitlesel olarak çeşitli mekanlarda Kur'ân öğretiliyor ve ezberleniyordu.

Kur'ân-ı okuyan ezberleyen ve bir taraftan da ellerine geçen deri, kemik parçaları vb. birçok malzemeye yazarak onu muhafaza etmeye çalışan Müslüman toplum, diğer bir taraftan da savaşımlara katılıyordu. Doğal olarak savaşanlar arasında zor şartlarda yetişen nüzul döneminin canlı şahitleri de bulunuyordu. Çoğunluğu hafız ve kurrâ olan bu mukaddes topluluktan büyük bir kısmı da bu savaşlarda şehit düşüyordu. Yaşanılan bu durum Sedef'in içindeki inci tanelerini andıran bu nadide nüfusun azalmasına sebep oluyordu. Meydana gelen bu vahim hadiseler sebebiyle bu kıymetli nüfusun azalması, Kur'ân'ın artık iki kapak arasına toplanmasını da zorunlu hâle getiriyordu. Yoğun endişeye sebep olan bu olaylardan sonra Kur'ân-ı Kerim titiz bir çalışma ile toplanarak öncelikle Mushaf hâline getiriliyor, daha sonra icra edilen İstinsah çalışmalarının akabinde çoğaltılıyordu. Daha sonra bu kutsal kitap onu öğretecek rehberler eşliğinde İslam devletinin dört bir yanına dağıtılıyordu. Sarfedilen bu çabaların tek hedefi, hak dinin tamamlayıcısı ve son dinin rehberi olan bu kutsal kitabın insanlığa doğru bir şekilde ulaşılır ve anlaşılır olmasını mümkün kılmaktır.

İslamiyet'in son din olması onun anlaşılmasını daha önemli bir konuma getirmektedir. Öyleki bir dinin farklı toplumlar, farklı insanlar tarafından anlaşılabilmesi için dine muhatap kitlenin o din ile maddi, manevi, duygusal yönlerle içselleşmesi gerekmektedir. Böylece dinin gelecek nesillere sağlam bir şekilde aktarılması mümkün olabilir. Bundan dolayı Rasûlullah (s.a.v.) bu mukaddes dinin herkes tarafından ulaşılır olmasını Kelâmullah'ın öğrenilmesine bağlayarak bu kutsal kaynağın kolayca anlaşılması için yoğun bir çaba harcamıştır. Yüce Allah' dan Kur'ân-ı Kerimi birden fazla lehçe (harf) üzere okumak için izin istenmesi de harcanan bu çaba ve önemin nihai bir sonucu olmuştur.

Efendimiz (s.a.v.) Arap toplumunun ve Arabistan yarımadasının durumunun ve ihtiyaçlarının farkındaydı. Mekke toplumunun hatırı sayılır bir bölümü, Kureyş ve buna bağlı kabileleri içeriyordu. Medine'ye hicret edilince çoğunluğu nazil olan Kur'ân Medineliler'den bazısına ve civar kabilelere dili ve üslubu itibariyle ağır

gelmeye başlamıştır. Efendimiz (s.a.v.) Kur'ân-ı herkesin öğrenmesini istiyor ancak toplumu telaffuzda zorlamıyordu. Ancak şöyle bir durum söz konusudur ki; yer yüzünde kullanılan bütün dillerin kendi içerisinde lehçe şive ve ağız farklılıkları mevcuttur. Aynı dilin görüngüleriyle telaffuz özellikleri lehçelere göre hatırı sayılır değişiklikler göstermektedir.

Örneğin Türkiye Türkçesi'ni ele alalım; Türkiye Türkçesi konuşan bir İstanbullu "Geliyorum" derken, İzmirli "geliyom" ve Trabzonlu ise "celiyrum" Erzurumlu "gelirem" şeklinde, telaffuz ederek, özünde aynı olan bu kelimeyi farklı şekillerde de okumaktadırlar. Aynı şekilde, Kureyş kabilesine bağlı bir Arap يحيي kelimesini imâlesiz olarak "Yahyâ" şeklinde okurken Sadoğulları'na bağlı bir Arap bu lafzı imale ile "Yahye" şeklinde okumaktadır.

Bir dilin herhangi bir lehçesi ile yazılmış bir metin, genellikle başka lehçeler kullanan insanlar açısından zorlukla telaffuz edilir. Bütün bu sebeplerden dolayı Kur'ân telaffuzunu kolaylaştırmak ve telaffuz üzerinde okuyucuların zorluk çekmeden durabilmeleri için fonetik bağlamda kolaylık ruhsatı tanınmıştır. Bu ruhsatın çoğunluğunu ise kıraatin edâ/usul keyfiyeti oluşturur. Kıraatler arasındaki değişikliklerin %90'ını oluşturan bu fonetik farklılıklar genel olarak anlam üzerinde hemen hemen hiçbir değişikliğe sebep olmamaktadır.

Ancak bu durum kıraatin Ferşü'l-Hurûf kısmı için tamamen farklıdır. Bir kıraate göre يعلمون şeklinde telaffuz edilen bir kelime bir başka kıraate göre تعلمون şeklinde telaffuz edilebilmektedir. Bu değişikliği kıraatin fonetik kısmına dahil etmek ve bu minvalde bir ruhsattan kaynaklandığını söylemek ihtiyatsız bir yaklaşım olur. Bundan dolayı Kur'ân' da ki Ferş değişikliklerini Kur'ân'ın lafzen kolaylık ilkesinden ayrı bir gerçeklik olarak düşünmek gerekmektedir. Bu şekildeki farklılıklar vahyin getirdiği imkanlardır. Bu farklılıklar bir taraftan anlam zenginliğine yol açarken diğer taraftan aralarında hiçbir zıtlık ve çelişki oluşturmazlar, aksine birbirini tamamlar niteliktedirler. Bu sebeple kıraatler arasındaki ihtilafları bir zıtlık ve çelişki ihtilafı olarak değerlendirilemez.

Fâtihâ Suresi'nin 4. âyetinde geçen مَالِكِ lafzını, kıraat imamlarından Âsım ve Kisâi yazıldığı şekliyle elif harfiyle okurken, diğer kıraat imamları aynı kelimeyi مَلِكِ

olarak elifsiz bir şekilde okumuşlardır.⁹ Mâlik kelimesi; milk mastarından ismi fâil olup, malı elinde bulunduran; mülkte istediği ölçüde ve tutumda bulunan mânâsına gelir. Aynı şekilde Melik kelimesi ise; mülk mastarından sıfatı müşebbehedir. Hükümdar, güç ve otorite sâhibi, insanlar nezdinde her açıdan tutum sahibi demektir.¹⁰ Bir kişi mal, mülk ve servet olarak değerlendirebileceğimiz şeylerin sahibi ise ona mâlik denir. Melik kelimesine gelecek olursak mal mülk servet diyebileceğimiz şeyleri elinde bulunduran böylece bunların tümü üzerinde tasarruf ve tutumda bulunma hakkı bulunan kimse demektir.¹¹

Kur'ân kıraatlerinin Ferşü'l-Hurûf bölümünün doğuşunu ne Peygamberimiz (s.a.v.) ne de kıraat imamları oluşturur. Kıraatlerin Ferş bölümünün temelini vahiy olgusu oluşturur. Bu nedenle Ferş fazlalıklarını Kur'ân'ın nazil olduğu “*Yedi Harf*” ruhsatında aramamak lazımdır. Zira bu biçimdeki farklılıkların ruhsatla bir ilgisi yoktur.¹² Binaenaleyh Bakara Suresi 185. âyette: *يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ*: “Allah sizin için kolaylık istiyor güçlük çekmenizi istemiyor”.¹³ Şiarından hareketle İslâmi yaşantının her alanında Yüce Yaratıcı'nın kullarına bahşettiği kolaylık ilkesi bu defa Kur'ân-ı farklı kıraatler de okuma kolaylığı (Edâ/Usul Keyfiyeti) şeklinde karşımıza çıkmıştır. Teshil, tağlîz, ibdal, terkik vb. anlama etkisi olmayan Usul

⁹ Ebû Ca'fer Ahmed b. Ali b. Ahmed b. Halef el-Ensârî el-Gırnâtî İbn Baziş, *Kitâbü'l İknâ 'fi'l-Kırâti's-Seb'a*, thk. Dr. Abdulmecid Katâmiş, C.2 (Dimaşk:y.y.,1403/1982; Mekke: y.y., 1422/2001), 595; Soner Akdağ, *Kıraat' inin Şu'be Rivâyeti*, (İstanbul: Âsithâne Kitabevi, 2008), 19-20-21.

¹⁰ Râğîp el-İsfehânî, Huseyn b. Muhammed, *el-Müfredât fi Ğarîb' il-Kur'ân*, (Kahire: y.y., 1961),472; Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârîzmi ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl*, C.1(Beyrut: y.y., t. y.), 56.

¹¹ İsmâil Karaçam, *Kıraat ilminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kıraat' lerin Yorum Farklılıklarına Etkisi* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996), 153. Akdağ, *Asım Kıraati'nin Şu'be Rivâyeti*, 21.

¹² M. Dağ. “Tarihsel Perspektif ve Problematik Sorgulaması Bağlamında Kıraat İlminde İhticâc Olgusu” (Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: 2005), 7-54; Akdağ, *Asım Kıraati'nin Şu'be Rivâyeti*, 18.

¹³ *Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsiri*, çev. Hayrettin Karman-Mustafa Çağrıncı, vd. C. 1 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003),281;el-Bakara 2/185.

farklılıkları, imamlarına nispet edilerek araştırmanın son bölümünde “Vücuhat” sistemi kullanılarak şematize edilecektir.

Her harfi özenle saklanarak bizlere kadar eksiksiz ulaşan Kur’ân’ın kıraat farklılıkları açısından oluşturulan bu çalışmada, kıraat farklılıklarının lafızda ve mânada oluşturduğu değişiklikler incelenmiştir. Çalışma, Mâide Suresi özelinde, gerek mânaya etki eden Ferş farklılıkları gerekse mânaya etki etmeyen Usul farklılıkları kapsamında tesbit edilmiştir. Tesbit edilen her iki çeşit kıraat farklılıklarının belirlenmesinde, kıraat eğitim ve öğretim metotlarından olan “İndirac Usulünde İbnü’l Cezeri metodundan” faydalanılmıştır. Böylece imamlara nispet edilen sahih kıraat’lara bağlı farklı vecihler klasik bir yöntem olan Vücuhat sisteminden vasıtasıyla Mâide Suresi’nin tamamında çalışılarak görsel metne aktarılmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Kur’ân-ı Kerîm’deki kıraat farklılıkları Kur’ân lafzını yalnızca fonetik açıdan etkilememiştir. Bilakis mânada da birtakım etkiler de ortaya çıkarmıştır. Bahsi geçen bu etki bazen mânada genişleme, mübalağalı anlatım yahut mevcut mânâ’ya farklı perspektiflerden bakma imkânı sağlarken, bazen de tenakuz ve zıtlık oluşturmayan mânâ farklılıklarına sebep olmuştur. Örneğin; Mâide Sûresi 6. âyette geçen وارجلکم lafzı fetha ile وَأَرْجُلُكُمْ şeklinde okununca “ayakların yıkanması” mânası çıkarken وَأَرْجُلُكُمْ şeklinde kesre ile okununca “ayakların mesh edilmesi” mânası çıkmaktadır. Kıraat’ın mesh ve yıkama şeklindeki bu kısım Ferş farklılıkları diğer Ferş farklılıklarına nispeten daha mânâ’da belirgin bir etkiye sebep olurken bazen de mânâ’ya mübalağa yada fiil, fail anlamları katmıştır.

Örneğin; Mâide Suresi 110. âyette Yüce Allah, Hz. İsa’ya verdiği mucizeleri anlatarak onun mucizelerini gören inkarcılar, iman edecekleri yerde bunları sihir Hz. İsa’yı da sihirbaz olarak nitelmişlerdir. Bu âyetteki سحر kelimesinde iki farklı kıraat vardır. سِحْرُ kıraatine göre Hz. İsa’nın mucizeleri inkarcılar tarafından sihir olarak değerlendirilirken سَاحِرُ kıraatine göre ise bu apaçık bir sihirbazdan başka bir şey değildir mânası çıkmaktadır. Görüldüğü üzere abdest ve mesh tartışmasına yol açan وَأَرْجُلُكُمْ وَأَرْجُلُكُمْ şeklindeki Ferş farklılığında belirgin bir anlam farklılığı ortaya çıkmaktadır. Ancak Mâide 110. Âyetteki سَاحِرٍ-سِحْرُ kelimelerindeki Ferş

farklılığında ise lafza fiil ve fail mânâ' sı kazandırılarak yeni bir boyut kazandırılmıştır.

Çalışmamızda önem arz eden başka bir konu ise; Kur'ân-ı Kerîm'de es-seb'u't-tıvâl (yedi uzun sure) kapsamında değerlendirilen Mâide Suresi'nin, usul ve Ferş farklılıklarının bir sistem aracılığıyla belirlenmesidir. Bu kıraat farklılıkları *Aşere Tarîki* (1. derecede mütevâtir 7 kıraat'ı temsil eden kıraat imamlarının okuyuşuna, yine mütevâtir olan 3 kıraat imamın (جع،يع،خل) okuyuşunun da ilave edilmesi ile farklı uygulamaların bir araya toplanmasıdır.) ve *İndirâc Usûlü göre* (yani farklı kıraat imamlarına ait okuyuşların pratik bir usulle tek hatimde toplanmasıdır.) anlatılacaktır. Hicri 5. asırdan sonra gelişen bu usulde (İndirac Usulü) yöntem açısından İbnü'l-Cezerî metodundan faydalanılacaktır. Bu usulü daha net anlamamız ve uygulayabilmemizin en iyi yolu ise kıraat ilmi eğitim ve öğretiminde klasik bir yöntem olarak kullanılan “*Vücuhat*” sistemidir. Bu sistem hakkında ön bilginin oluşması ve çalışmamızın etrafında şekilleneceği Vücuhat sistemini daha iyi anlamamız için Mâide Suresi'nin 13. âyeti örneği ile bu sistemi kısaca açıklayalım;

فِيمَا نَقُضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً
غير دف ر ج ق قَسِيَّةٌ اماله صلہ - صلہ - صلہ - صلہ
ب د ج

Mâide Suresinin, Usul ve Ferş farklılıklarının konu alındığı çalışmamızda kıraat ilmi eğitim ve öğretiminde klasik bir metot olan Vücuhat sistemi, aşağıda anlatılan usulün takibi ile gerçekleştirilmiştir:

Yukarıda Mâide Suresi'nin 13. Âyet-i örneğimize göre kıraat ihtilaflarına (Farklı okuyuşlara) başlamadan önce imamların kısaltılmış isimleri sembol Harf/Rumuz ile belirtildiğini görmekteyiz. Örnek Âyet-i kerîmede uygulama usulü şu şekildedir;

âyetinin altında bulunan tahkik () çizgisinin bitiminde ihtilafli okuyuşa muhatap olan kıraat imamları, uzun isimleri ile değil, harflerle temsil edilmiştir. (Örneğin imam Hamze: ف). Yukarıdaki örnek âyet-i kerîmede görüldüğü üzere; ilk okuyuş için âyetin hemen altından boydan boya tahkik çizgisi () çekilmiştir. Bunun açıklaması ise şöyledir;

İlk tahkik çizgisinin sonunda imamların kısaltılmış isimlerinden (د ف ر جع) önceki غير kelimesinden kastedilen şudur; sıralamaya tabi tuttuğumuz kıraat imamlarından *İbn Kesîr, Hamze, Kisâî ve Ebû Câ'fer* olarak (د ف ر جع) adlandırdığımız kıraat imamlarının dışında kalan imamlar, bu âyet-i tahkik okuyuşuyla okumaktadırlar. (Yâni bu semboller şu anlama gelir. Okuyuşta herhangi bir ihtilaf olmadığı ve genellikle okuyuşun Asım (ن) kıraatine göre tatbik edilen okuyuş olduğu kastedilir.) Vücuhatın devamında ise bir başka kıraat farklılığı; imam Hamza'nın (ف) 2. ravisi olan Hallâd' ın قَاسِيَةً (ق) kelimesinde قَاسِيَةً şeklindeki okuyuşudur. Hallâd' ın uyguladığı bu okuyuş Ferş farklılığı kısmına dâhil edebileceğimiz türden bir kıraat farklılığıdır.

Burada dikkat edilmesi gereken kilit nokta ise, çalışmamızın son kısmında oluşturduğumuz Vücuhat sistemin tamamında kullanılan ve İndirac Usulü'nde İbnü'l-Cezerî metodu olarak adlandırılan usulün kullanım şeklidir. Diğer usullerden farklı ve pratik bir şekilde uygulanan bu usulde, diğer kıraat eğitim usullerinde olduğu gibi okuyuş sürekli başa alınmaz ve benzer vecihler de tekrar edilmez. Örneğimizde قَاسِيَةً kelimesine kadar olan kısma gelene kadar, bir önceki okuyuşa dahil olan Hallad (ق), bu okuyuşun öncesini ilk okuyuşla okuduğu için âyetin baş kısmını tekrar etmemiştir. Yalnızca değişikliğin olduğu ihtilafli kelimeyi okuyarak âyetteki 2. vechi tamamlamıştır. Hallâd' ın uyguladığı bu şekildeki uygulama ile bir önceki okuyuşa tabi olunduğunu, ve ihtilafli kelime de farklı bir okuyuşun bulunduğu ifade edilerek bu usulün pratik yönü izah edilmektedir.

Kıraat farklılıklarının belirlendiği Vücuhat kısmı ile ilgili bilmemiz gereken temel husus; çalışmamızda kullandığımız bu usulün oluşmasına aşamalı olarak zemin hazırlayan iki usulün varlığıdır; Bu usullerden ilki İndirac Usulünde *Mısırlılara* ait bir metot olan “*Kıraat ihtilaflarını toplama*” metodu’ dur. Bu uygulamanın dezavantajları vardır. Şöyle ki; ihtilafli kelimeler üzerinde durularak icra edilen uygulamanın kıraati (okuyuş seyrini) hat ve tilâvet güzelliklerinden uzaklaştırdığı tespit edilmiştir. İkinci metot ise; İndirac Usulü'nde Şamlılara ait bir metot olan “*Duraktan durağa okuyarak cemetme*” metodudur. Bu metot’ ta kıraat ihtilafının bulunduğu her kelimenin akabinde tilâvet başa alınır. Her ne kadar kıraat ihtilaflarının öğrenilmesinde sağlam bir metot olarak görülse de, kıraatın okunan kısımlarının tekrar tekrar okunmasından dolayı öğrenimi uzun zaman almaktadır. Çalışmamızda bu iki metodu kullanmaktansa her iki metodun pratik yönlerinin bir

potada eritildiği yeni bir metot olan “İndirâc Usulü’nde İbnü’l-Cezerî metodu” kullanılmıştır. Böylece kullanılan bu metot ile kıraat ilmine pratik bir yöntem kazandırılmıştır. Bu metot mevcut çalışmamızın tamamında kullanılarak kıraat farklılıkları pratik bir şekilde belirlenmiş ve çalışma bu şekilde tamamlanmıştır.

Yukarıda *İndirâc Usulünde İbnü’l-Cezerî*’ metodu ile oluşturulan âyet-i kerimedeki Vücuhat sistemini anlatmaya tekrar dönecek olursak; 3. ihtilaf Kisâî (كسائي) ’ye ait olan قَسِيَّةٌ kelimesindeki imâle’ li okuyuştur. Kıraat ihtilafların da imâle’ li okuyuş usul kısmına dahil edebileceğimiz (anlama etkisi olamayan) ihtilaflardandır. Ancak burada kıraat imalarından Kisai, (كسائي) iki okuyuş gerçekleştirmiştir. İlk okuyuşta قَسِيَّةٌ şeklinde okunan kelimenin hemen altından farklı bir vecih olan قَسِيَّةٌ vücuhatı alınarak bu şekildeki okuyuşla Ferş farklılığı yapılmıştır. İkinci okuyuşta ise aynı kişi imâle uygulayarak, mevcut okuyuşa bir de usul farklılığı katmış ve böylece Vücuhatı tamamlamıştır. Ayetteki 3. kıraat farklılığı olan kelime ise; ب د ج olarak adlandırdığımız, Kalun, İbn Kesir, Ebü Câfer’dir. قَسِيَّةٌ مِثْلَهُمْ لَعْنَاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَسِيَّةً نَقَضِهِمْ مِثْلَهُمْ - قَسِيَّةٌ قَسِيَّةٌ قَسِيَّةٌ قَسِيَّةٌ ayetindeki قَسِيَّةٌ - مِثْلَهُمْ - نَقَضِهِمْ - قَسِيَّةٌ قَسِيَّةٌ قَسِيَّةٌ قَسِيَّةٌ şeklinde okunmasıdır. Bu okuyuş varlığının anlaşılması için Vücuhat tablosunda ilgili kelimenin altına sıla صلة yazılarak kelimenin bu şekilde okunacağı belirtilmiştir. Gerek usul (sıla, imale, teshil, tağliz vb. anlama etkisi olamayan) kısmına, gerekse Ferşü’l-Huruf kısmına dahil edebileceğimiz (örneğin: قَسِيَّةٌ - قَسِيَّةٌ قَسِيَّةٌ - قَسِيَّةٌ قَسِيَّةٌ قَسِيَّةٌ قَسِيَّةٌ) kıraat farklılıkları tezimizin son kısmında bu usulün takibi (İndirac Usulünde İbnü’l Cezeri Metodu)ve Vücuhat sisteminin kullanımı ile, Mâide Suresi’nin 120 ayetinde uygulanmıştır.

Gerek lafız gerekse mânâ üzerinde titizlikle çalıştığımız kıraat farklılıkları, kıraat ilmi açısından son derece önem arz eden konulardır. Gerçek şu ki; kıraat farklılıkları denilince, tek yönlü bir farklılıktan bahsetmek kıraat ilmi çalışmaları açısından kısıtlı ve eksik bir bakış açısı meydana getirir. Kıraat farklılıkları denilince lafız ve mânâ da oluşan farklılıklar bir bütün olarak değerlendirilir. Hiç şüphesiz bu farklılıkların gelecek nesillere aktarılması bir sisteme tabi tutulmuş ve bu farklılıklar Kur’ân hattı üzerinde gösterilerek koruma altına alınmıştır. Çalışmamızda gerek kıraat farklılıkları gerekse bu farklılıklara ulaşırken kullanılan metotlar anlatılmıştır. Böylece araştırmanın içeriğinde bütünsel bir ilerleme kaydedilerek kıraat ilmi açısından çok yönlü bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Kıraatler konusu oldukça geniş bir konudur. Ancak bu konu Mâide Suresi kapsamında sınırlandırılarak konsantre bir çalışma şeklinde gerçekleştirilecektir.

Tez konumuzun kapsamı olan, kıraat ilmi ve kıraatler, kıraatte uygulamaya yönelik tarifler ve usuller detaylı olarak işlenecektir. Daha sonra kıraatlerin sayılarına yönelik tasnifi, kıraat çeşitleri ile kıraat farklılıkları, Usul ve Ferş farklılıkları adı altında şematize edilerek Sure' nin genel muhtevası anlatılacaktır. Suredeki Ferşü'l-Hurûf kapsamındaki kıraat farklılıklarına geçmeden önce kıraat farklılıklarında Usul ve Ferş ayrımının doğuşuna temel oluşturan 7 harf ve kıraat ilişkisi üzerinde durularak bu husus açığa kavuşturulacaktır. Devamında ise klasik usule bağlı kalarak belirlenen kıraat farklılıkları, iki aşamada incelemeye tabi tutulacaktır.

İlk aşamada Maide suresinde bulunan Ferş ve Usul farklılıkları meşhur kıraat ilmi kaynaklarından faydalanarak tespit edilecektir. İkinci aşamada ise sure içindeki Ferşü'l-Huruf farklılıkları tekrar incelemeye tabi tutularak lafızdaki bu değişikliğin mânaya olan etkisi de müstakil olarak araştırılacaktır. Son olarak Maide Suresi özelinde değerlendirilen kıraat farklılıkları Aşere Tariki ve İndirac Usulü'ne (İndirâc Usûlü'nde İbnü'l-Cezerî Metodu) göre tespit edildikten sonra Vücuhat sisteminin kullanımı ile Kur'ân hattı üzerinden görsel metne yansıtılacaktır.

1.4. Araştırmanın Yöntem ve Kaynakları

Tez konusunu belirlemede konuyla bağlantılı olarak aşere takrip eğitiminin bir parçası olan şahsi aşere Mushaf'ında Mâide Suresi'ndeki kıraat farklılıklarının yoğun olarak tekrarlandığı tespit edilerek, bu kapsamlı sure üzerinde çalışmaya karar verilmiştir. Ayrıca tez çalışmasına başlamadan önce benzer çalışmalar araştırılarak Furkan ve Nisa Sureleri'nin kıraat farklılığı adlı çalışmalar incelendikten sonra bu minvalde hazırlanan tezlerden hareketle çalışma yönlendirmiştir. İlgili çalışmalar araştırmamız açısından örnek teşkil etse de, bu çalışma kıraat alanındaki birçok araştırmaya öznel ve tamamlayıcı eser niteliğinde katkı saylayacaktır.

Araştırmanın yöntem ve kaynaklarına gelecek olursak; suredeki kıraat farklılıklarını belirlemek için Hâmid b. Abdülfettah el-Pavlûvî'nin (ö. 1920) *Zübdetü'l-İrfân* ve bu kitabın en önemli şerhi olan *Umdetü'l-Hallan fî İzâh-i Zübdetü'l-İrfân* adlı eserinden faydalanılmıştır. Aynı şekilde Ebü'l-Hayr

Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî'nin (ö. 833.1429) *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr* adlı manzum eserinden ve Ebu Bekr Ahmed b. El-Abbas Et-Temimi İbn Mücahid' in (ö.324/936) *Kitâbüs's-Seb'a fi'l-Kıraat* adlı eserinden istifade edilmiştir. Kıraat farklılıklarının sistemli bir şekilde tespiti için ise Ahmed b. Muhammed el-Bennâ'nın *İthâfî Fuzalâi'l-Beşer Bil Kıraat' i Erbe'a'ti Aşer* adlı eserinden yararlanılmıştır. Bahsi geçen eserlerden vb. tarzdeki eserlerden hareketle suredeki kıraat farklılıkları belirlenerek çalışmanın ilk aşaması tamamlanmıştır.

Çalışmanın ikinci aşamasında ise; kıraat farklılıklarının mânâ üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmanın bu kısmı için, Ebu'l-A' lâ Mevdûdî' nin, (ö.935/1529), *Tefhîmu'l-Kur'an-ı*, Elmalılı Muhammed Hamdi'nin (ö.1942) *Hak Dini Kur'an Dili*, İbn Âşûr'un (ö. 1973), *et-Tahrir ve't-Tenvir* adlı eserinden vb. eserlerden istifade edilmiştir. Abdurrahman Çetin'in *Kıraatların Tefsire Etkisi* vb. birçok kaynaktan da faydalanarak, kıraat farklılıklarının mânâ üzerindeki etkisi üzerinde de detaylı bir araştırma yapılmıştır.

Tezin son bölümünü oluşturan, Aşere Tarîki ve İndirâc Usulüne Göre Kıraat Farklılıkları adlı çalışmada kıraat farklılıkları Usul ve Ferş açısından bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Kıraat farklılıkları değerlendirilirken klasik bir yöntem olan Vücuhat siteminden de istifade edilmek suretiyle çalışma tamamlanmıştır. Bu çalışmaya şahsi aşere vücuhat defterimden ve onları belirlemek için her kıraat öğrencisinin Vücuhat (sûret) çıkarmada faydalandığı Abdülfettah Pavlûvi'nin (ö.1920) *Zübdetü'l-İrfan* ve bu kitabın en önemli şerhi olan *Umdetü'l-Hallan* adlı eserinden faydalanılmıştır. Çalışmanın Vücuhat şemaları için klasik bir usul izlenmiştir. Mâide suresinin kıraat farklılıkları için oluşturulan Vücuhat tabloları yazı kontrol şeklinde klasik bir usulle ilerletilmek suretiyle çalışmadan ayrı olarak tamamlanmıştır. Tamamlanan bu Vücuhat şemaları alanında uzman olan değerli kıraat hocam tarafından kontrol edilmiştir. Mâide Suresi'nin tamamında uygulanan bu usul Aşere Tarîki ve İndirâc Usûlü'ne göre belirlenmiştir. Belirlenen kıraat farklılıkları iki aşamada teze aktarılmıştır. İlk aşamada suredeki kıraat farklılıkları tespit edilerek bireysel bir çalışma ile oluşturulan Aşere (Suret) defterinde Vücuhat şemaları oluşturulmuştur. İkinci aşamada ise bireysel oluşturulan bu Aşere

defterinden faydalanarak bilgisayarda uygun bir formatta tekrar yazılmak suretiyle çalışmaya aktarılmıştır.¹⁴

¹⁴ Defterin orijinal notunun PDF' i bağlantı olarak paylaşılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KIRAAT İLMİ VE KIRAATLER

2.1. Kıraat İlmî ve Önemi

الْقِرَاءَةُ ج الْقِرَاءَات - آت. ۛ قِرَاءَةٌ [Kur'an-ı Kerim için] kıraat; “okumak demektir”.¹⁵ “okuma niteliği” gibi manalarda kullanılır.¹⁶

“Kâri” ise: Kur’ân okuyan, Kur’ân kıraati ile bağlantılı usulleri ve metotları öğrenip uygulayabilen kimse demektir. (Bu terim, zâhid ve âbid kişi mânâ’larına da gelir.) Bu kelimenin çoğul olarak kullanımı ise kurrâdır. Evvelce kıraat imamları olmak üzere, kıraatleri anlayabilen kimselere de kurrâ denilmiştir.¹⁷ Ashâb’ın Kur’ân kıraati konusunda engin deneyimi ve uygulama üzerine geniş bilgisi olan azınlık bir grup da bu isim ile adlandırılmıştır.¹⁸

“Mukrî” ise: Kur’ân okuyan¹⁹ kıraat ilmini anlayabilen ve bunları dilsel yol vasıtası ile naklederek diğer şahısları da okutan, eğiten kıraat âlimi ve hocasıdır. Bu terimler, kıraat ilminde uzmanlığın kastedildiği kelimeler olarak değerlendirilir.²⁰

¹⁵ Serdar Mutçalı, *el-Mu’cemü’l-Arabiyyi’l-Hadis*, (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2012), 733.

¹⁶ Mevlüt Sarı, *el-Mevarid, Arapça-Türkçe Lügat*, (İstanbul: Bahar Yayınevi, 1982), 1210.

¹⁷ Muhammed b. Ahmed Kurtubî (671/1272), *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân* (Tefsir), C. 1, 3 bs. (Mısır: y.y., 1966), 10; Ebü’l-Fidâ’ İsmail İbn Kesîr, (774/1373), *Fedâilu’l-Kur’ân* (Zeylû Tefsîri İbni Kesîr), trc. Mehmet Sofuoğlu (Mısır:y.y.,ts), *Kur’ân’ın Faziletleri*, (İstanbul:y.y.,1978), 9; İbn Hacer Ahmed b. Ali Askalânî, *fethu-Bârî bi Şerhi Sahîhi’l Buhârî*, C. 9 (Beyrut: y.y., ts).9; Celâlüddin Abdurrahman es-Suyûti (911/1505), *el-İtkân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, C. 1 (Beyrut: y.y.,1973),71; Abdurrahman Çetin, *Kur’ân-ı Kerîm’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*, 3 bs. (İstanbul: Ensar Yayınları, 2013), 211.

¹⁸ A. g. e., 211.

¹⁹ Mutçalı, *el-Mu’cemü’l-Arabiyyi’l-Hadis*, 733.

²⁰ Bu terimler hakkında bkz: İsmail b. Hammâd Cevherî (393/1003), *es-Sihâh-Tâcü’l-Lüğâ ve Sihâhu’l-Arabiyye*, 2 bs., thk. Abdülğafur Attâr, C.1, (Beyrut: y.y., 1979),65;

Bu kelimelere ek olarak bir de “*Tilâvet*” kelimesi vardır: Tilâvet, kıraat kelimesinden daha farklı bir şekilde kullanılmıştır. Kıraat, yüce Yaratıcı’dan insanlığa bahşedilen kitaplara sadık kalınıp bu okumanın metinsel ve fonetik açıdan doğru bir şekilde telaffuzunun gerçekleştirilmesidir. Telaffuz edilen bu metnin insan zihnine ilk yansıması ve şekillenmesi gibi daha özel anlamlarda da kullanılır. Tilavet kelimesi ise anlam açısından daha geniş bir çerçeveyi kaplar. Bu terimi matematiksel bir ifâde ile şöyle tarif ederiz: tilaveti bir ana küme, kıraati ise bu ana kümenin bir alt kümesi olarak görmeliyiz. Tilâvet > kıraat de diyebiliriz. Daha dar mânâ’ ya gelen kıraat kelimesi ile, okumanın fonetik merkezli şekli kastedilir. Tilavet kelimesinde ise bu anlam; hem okumak hem de okuduğunu anlamının ve tatbik etmenin getirdiği bedensel ve ruhsal sorumlulukları yerine getirmek şeklinde anlaşılır.²¹ Ancak anlaşılması gereken hassas bir konu vardır, o da “*Tilâvet*” ve “*Kıraat*” kelimelerinin zaman zaman karıştırılmasıdır. Bu kelimeleri birbirinden ayıran ince bir çizgi vardır: Kur’ân-ı münferit bir kıraat özelinde okumaya Tilâvet, kıraat-ı seb’â (1. derecede yedi mütevâtir kıraat) kıraat-ı aşereye (mütevâtir yedi kıraata Ebu Cafer, Şeyh Yakup ve Halefü’l Aşir kıraatlarının katılmasıyla oluşan on kıraat) göre rivayetleri topluca uygulamaya da Kıraat denilmiştir. Binâenaleyh her iki kelimedede genel olarak Kur’ân-ı Kerim okumak manasında kullanılmaktadır.²²

Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, (711/1311), *Lisanü’ l-Arab*, C. 1 (Beyrut: y.y., ts.), 129-130; Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, C.1,(İstanbul:y.y.,1304-1305),80-82; Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvid Istılahları*, (İstanbul:y.y.,1997), 84-85-87-105; Abdurrahman Çetin, *Kur’ân-ı Kerîm’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*, 211.

²¹ Râğıp el-İsfehânî, *el-Müfredat fi Ğarîb’ ül-Kur’an*: (İstanbul: Çıra Yayınları, 2010), 198-199.

²² “*Tilâvet*” kelimesi Kıraat’ la eş anlamlı gibi görünse de, Râğıp İsfehânî ’ye göre tilâvet bazen okumak bazen de hükümlerine uymak suretiyle Allah’ın indirdiği kitapları izlemek, tâkip etmek mânâsına geldiği için tilavet Kıraat’ a göre daha özel anlam taşımaktadır; bu bakımdan her tilâvet Kıraattır ama her kıraat tilavet değildir, (*el-Müfredât*), 75. Buna göre tilâvet, hem okumak hemde emir ve yasaklarını teşvik ve uyarılarını hayata geçirmek suretiyle Allah’ın kitabına uymak (Kur’an Yolu, 1, 201) şeklinde tanımlanabileceği gibi, manasını anlamak ve gereğince davranmak üzere

Tanımlarını yaptığımız *Kârî*, *Kıraat* ve *Tilavet* gibi terimlere ek olarak bir de bu terimlerin tatbikat edildiği alanın genel adı vardır. Bu alanın genel adı da “*Kıraat ilmi*” dir. Kıraat ilmi: Kur’ân’ın ekseninde şekillenen, İslâmi ilimler ile bağlantılı ve Kur’ân ilimlerinde uzmanlık gerektiren bir ihtisas alanıdır. Bu ilim Kur’ân’ın anlaşılmasında asırlardır önemli kaynaklardan biri olmuştur. Kur’ân metnindeki kapalı olan lafızlar bu ilim vasıtasıyla açıklığa kavuşmuştur. Kıraat farklılıkları ile Kur’ân lafzında oluşan bu etki, lafızlar üzerinde çelişki ve zıtlık oluşturmamıştır. Bilakis Kur’ân’ın kıraatin de ortaya çıkan bu çeşitlilik farklı lehçelere-yaşlara ve bölgelere mensup muhataplar üzerinde olumlu bir etki oluşturmuştur. Bu şekilde Kur’ân, muhataplarına lafzını anlama, anlamlandırma ve telaffuzu üzerindeki bütün zorlukları yıkararak, madden ve manen sunulan ilahi bir rahmet haline gelmiştir. Bundan dolayıdır ki;

Kur’ân’ın muhafazası ve anlaşılması asırlardır insanlığın yegâne arzusu olmuştur. Gerek muhafazasında gerekse okunması ve anlaşılmasında büyük çaba ve emek sarf edilmiştir. Bu ilmin icrası ve nesilden nesile aktarılması öğretiminde çeşitli usul ve yöntemlerin oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Kıraat ilmi gerek dilsel/fonetik yönden (tefim-terkik-kasr-idğam) gerekse anlama etki (Ferş) yönünden incelemeye tabi tutulmuştur. Zamanla bu ilmin gelişmesinin bir sonucu olarak kıraat ilminden oluşan birçok eser günümüze aktarılmıştır. Böylece dünya üzerinde tahrif edilmemiş zamana direnen ve kendisinden bir harf dahi kaybetmeyen kutsal kitabımız Kur’ân-ı Kerim önce Hicr Suresi 9. âyette “*Kur’an’ı biz indirdik, onun koruyucusu da elbette biziz!*”²³ âyetinin tecellisince yüce Yaratıcının hıfzına mazhar olmuştur. Böylece asırlardır bu ilmin ilk muhatapları ve risaletin canlı şahitlerinin başlattığı gayret ve çabalarla yürütülen bir emeğin ve inancın meyvesi olarak sonsuz bir ilim deryasına kaynak oluşturmuştur.²⁴

Kur’an’ı tecvîd ve tertil üzere dikkatlice okumak şeklinde tarif etmek mümkündür.; Çetin, *Kur’ân-ı Kerim’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*, 211-212.

²³ Hicr 15/9

²⁴ Abdurrahman Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi* (İstanbul: Marifet Yayınları, 2001), 124-125.

2.2. Kıraatlerin Menşei ve Tarihçesi

Efendimiz (s.a.v.), Kıyâme Sure'sinde de işaret edildiği üzere işittiği Kelâmullah'ı hızlı ve pratik bir şekilde fehmederdi. Bu bakımdan Kur'ân-ı hıfzeden ilk insan ve vahyin ilk muhatabı odur. Resûlullah, kendisine indirilen vahyi derhal vahiy katiplerine yazdırır böylece nâzil olan Kur'ân âyetlerinin hangi surenin neresine ekleyeceğini bilirdi. Daha sonra bunlar ashab arasında neşr olunurdu. Bütün âyetler, Peygamberimiz'in (s.a.v.) huzurunda yazılırdı. Âyetler vahiy kâtipleri aracılığıyla deri-kumaş vb. birçok yazı malzemesine yazıldıktan sonra bir sonraki aşama olan tebliğ aşamasına geçilirdi. Tebliğde din, dil, ırk, cinsiyet ve yaş ayrımı yapılmadan kutsal metinlerin herkese ulaşması sağlanırdı.²⁵ Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Cebrâil (a.s.) arasında Ramazan ayında, yılda bir kere olmak suretiyle *arza* adı altında icra edilen bir uygulama vardı. Bu uygulama karşılıklı olarak okuma, dinleme tekrar okuma ve tekrar dinleme şeklinde uygulanırdı. Uygulanan bu sistemle kutsal metinlerin kayda geçmeden son kontrolü yapılırdı. Bu sistemdeki amaç peyder pey nazil olan Kur'ân âyetlerini Ramazan ayında topluca okumaktı. Hüsn-î hâtîme olarak da değerlendirebileceğimiz arza-i ahire (son okuyuş) Resulullah'ın vefat ettiği sene ise 2 kere gerçekleştirilmiştir.²⁶ Cebrâil (a.s.) ve Efendimiz (s.a.v) vasıtasıyla satırlarda ve sadırlarda hıfzedilen Kur'ân-ı Kerim, Resûlullah hayatta iken de ashabın çoğu tarafından ezberlenmiştir. Âyetler bu şekilde hem yazı ile satırlara hem de kutsal metinleri hıfzeden birçok sahabe aracılığıyla zihinlere kaydedilmiştir.²⁷

Hafızalarda muhafaza altına alınan Kur'ân-ı Kerim ve bu mübarek görevi üstlenen hafız sahâbilerin sayısı her ne kadar tam olarak bilinmese de bazı olaylar sahabe

²⁵ İbn İshak (151-768), *siyer (Kitâbü' l-Mübtedei ve'l-Meb' asi ve'l-Meğâzi)*, thk. Muhammed Hamidullah, trc. Sezai Özel, (Konya: 1981, İstanbul: 1988, Akabe Yayınları), 203; Muhammed Hamidullah, *Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, trc. M. Sait Mutlu (İstanbul: y.y., 1965), 43; Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 205.

²⁶ Ebü'l-Huseyn Müslim b. Haccâc (261/874), *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, (Beyrut: y.y., 1374/1955) "*Mesâcid*", 289; Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail Buhârî (256/870), *el- Câmiu's-Sahîh*, (İstanbul: y.y., 1979) "*Fedâilu'l Kur'ân*", 7; Çetin, A.g.e., 215.

²⁷ Çetin, *Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*, 215.

arasında çok fazla hâfızın bulunduğuna işaret eder: Örneğin; hicretin 4. yılında elem bir hadise olarak meydana gelen Bi' rimaüne olayında sayıları yetmişi bulan birçok hafız ve kurra sahabe şehit olmuştur. Aynı şekilde Yemâme savaşında da bazı rivayetlerde 500-700 kişi olarak kaydedilen ve 1000 kişilik düşman ordusuna karşı savaşan hafızların şehit düştüğü bilinmektedir. Bu kişilerden 13 bin Müslüman askerinin arasında 3 bininin kurrâ olduğu ve savaşın onların gayretiyle kazanıldığı kaydedilmektedir.

Bir yandan savaşlarda hafız ve kurrâ sahabeler şehit düşerken, diğer yandan İslâm'ın nuru devamlı canlı tutulmak zorundaydı. Bu sebeple Efendimiz (s.a.v.) mukaddes şehir Mekke'de yaşayan ve sahabeden olan Erkam'ın evinde, bireysel olarak Kur'ân talimine başlanmıştır. Kur'ân'ın öğrenimi ve öğretiminin başladığı Ebû Erkam'ın evinden sonra bu eğitim, aynı şekilde Efendimiz aracılığıyla Mescid'de de “*Kur'an Mektebi*” adı altında faaliyetine devam etmiştir. Bu mekân, Kur'ân eğitimini talep eden ve öğretmenlerle dolup taşmış, ve her geçen gün bu mekteplerin sayısı artmıştır. Hicretin 2. yılında Mahreme b. Nevfel de kendi evini Kur'ân mektebi olarak tesis etmiştir. Böylece Medîne şehrinde sayısı dokuza ulaşan birçok mescitte disiplinli bir şekilde Kur'ân eğitimi ve öğretimi sürdürülmüştür. Bu faaliyetler zamanla Medine bölgesinin de sınırlarını aşarak Mekke, Kûfe, Şam ve Basra gibi beldelerde hızla yayılmıştır. İlerleyen konularımızda da bahsi geçecek olan bu beldeler kıraat eğitiminin de başkenti olacaktır. Bundan dolayı bu beldeler ilk aşamada Kur'ân mektepleri olarak eğitime başlasalar da zamanla ihtisaslaşarak kıraat eğitiminin de merkez bölgeleri haline gelmişlerdir.²⁸

Yaşanan bütün bu olaylar, savaşlar, birçok hâfız sahabenin şehit olması ve “*Dâru'l-Kurrâ*” mekteplerinin açılmasının tek bir sebebi vardır. O da sahabenin birçok beldeye Kur'ân öğretimi için gönderilerek geniş bir kitlelerin bu kutsal metinlere ulaşması, ve yüce kitabımızın korunmasıdır. Bu durumun ciddiyeti Zeyd bin Sâbit bu durumu şu şekilde anlatıyor:

İrtidâd edenlere karşı yapılan Yemâme savaşı sırasında Hz. Ebûbekr'in kendisini (Zeyd bin Sabit) çağırttığını ve yanına gittiğinde ise Hz. Ömer'in

²⁸ A.g.e., 215-216-217.

de o ortamda bulunduğunu ve Hz. Ebûbekr'in Zeyd b. Sabit'e endişelerinden bahsettiğini anlatmıştır:

Bu endişe ilk olarak Hz. Ömer'de başlamış ve Hz. Ebûbekr, Hz. Ömer tarafından bu duruma ikna edilmiştir. Hz. Ömer, Yemâme savaşlarının da şiddetlenmesi ile savaşlarda şehit olanlar içinde büyük emeklerle yetişen kurra sahâbilerin de bulunması, onların şehit olması durumunda ise zihinlerde de hıfzedilen Kelâmullah'ın zayi olacağından korktuğunu anlatmıştır. Bu şekilde ilk defa denenecek bir yöntemle Kur'ân-ı iki kapak arasında toplamanın bu endişeyi ortadan kaldıracığını söylemiş, Hz. Ebûbekr de ona şu şekilde cevap vermiştir:

Efendimiz (s.a.v.) uygulamadığı bir yöntemi ben nasıl uygulayacağım? Bu cevabın üzerine Hz. Ömer ise:

“Kur'ân'ın iki kapak arasında toplanmasında menfaat vardır!” sözüyle bu durumda kararlı bir duruş sergiledi. Hz. Ebûbekir:

Ömer'in bu kararlı duruşuna karşı ben her ne kadar Efendimiz (s.a.v.) uygulamadığı bu metoda mesafeli olsam da Ömer, bu konudaki duruşundan taviz vermedi. Bu meselenin ahirinde yüce Allah, Ömer'in zihnini ve kalbini kaplayan endişenin bu şekilde çözüleceğine onu ikna ettiği gibi beni de ikna etti... Daha sonra bu durumun aynı bu şekilde çözüleceğine bende Ömer gibi inanmaya başladım”.

Bu konuşmanın devamında Zeyd bin Sabit der ki: “Ebu Bekr (r.a.) bu konuya beni ikna ederken şunları söyledi:

“Sen genç, akıllı bir kimsesin, hiçbir hususta sana karşı bir imtiyazsızlığımız yok. Üstelik sen Resûlullah'a (s.a.v.) vahiy kâtipliği yaptın, nâzil olan vahiyleri yazdın. Şimdi Kur'ân'ın peşine düş ve onu cemet”..

Zeyd (r.a.) der ki: “Allah'a yemin olsun, Ebûbekir bana dağlardan birini taşıma vazifesi verse bu teklif ettiği işten daha ağır gelmezdi. Kendisine itiraz ettim:

“Siz Rasûlullah'ın (s.a.v.) yapmadığı bir şeyi nasıl yaparsınız”? dedi. Ebûbekir (r.a.) beni ikna için:

“Vallahi bu, hayırlı bir iştir!” dedi. Talep ve müracaatlarının peşini bırakmadı. Öyle ki, sonunda Allah, Hz. Ebu Bekir’in aklını yatırdığı gibi bu işe benim de aklımı yatırdı.

Artık Kur’ân’ın peşine düştüm. Onu kumaş parçaları, hurma yaprakları, düz taş parçaları ve ezberlenmiş olanların hâfizalarından toplamaya başladım. Tevbe Suresi’nin son kısmını Huzeyme veya Ebû Huzeyme el-Ensârî’nin yanında buldum bu kısmı ondan başkasının yanında bulunamamıştım.

(Cemettiğim) sâhifeler Hz. Ebûbekr’in (r.a.) yanında idi. Vefat edinceye kadar da orada kaldı. Sonra Hz. Ömer’e (r.a.) intikal etti. Allah ruhunu kabzedinceye kadar onun yanında kaldı. Sonra Resulullah’ın zevcesi Hafsa bint Ömer İbni’l-Hattâb’a (r.a.) intikal etti ve onun yanında kaldı.²⁹

Zeyd bin Sabit tarafından tamamlanan bu görevle bir araya gelen Kur’ân sayfalarına “Mushaf” adı verilmiştir. İslâm’a girişin zirve yaptığı Halife Ömer ve Osman döneminde Müslüman nüfus birçok beldeye dağılarak, İslamiyet’in nuru geniş bir alana yayılmıştır. Böylece Kur’ân eğitiminde kurradan farklı kişilerden kıraat alınması zorunlu hale gelmiştir. Farklı alanlara dağılan Kur’ân öğreticileri sayesinde Dımaşk, Kûfe, Basra ve Şam olmak üzere ayrılan kıraat merkezlerinin de oluşmasına zemin hazırlanmıştır.

Farklı kıraat merkezlerinin ve sahabeden farklı kişilerin gözetiminde sürdürülen faaliyetler, Kur’ân’ın cemedilmesi meselesini aratmayacak bir başka tartışmaya da kapı aralamıştır. Şöyle ki; ashabın Kur’ân kelimelerini Usul ve Ferş değişiklikleri açısından farklı şekillerde aktarmaları sebebiyle, Kur’ân talimi ve okuyuşlarında da farklılıkların oluşmasına zemin hazırlanmıştır. Bu durum meseleye vakıf olmayan kişiler tarafından büyük bir problem olarak değerlendirilerek fikir çatışmalarına sebebiyet oluşturmuştur. Halbuki bu farklılığın temeli vahyin ilk dönemine kadar uzanarak kendi bünyesinde şüphe ve tereddüt barındırmamaktadır. Ancak bütün bunlara rağmen kıraat farklılıkları yine de tartışmaya sebep oluşturmuştur. Bu

²⁹ Buhârî, “Fedâilu’l Kur’ân”, 3/4; “Tefsîr”, 20; “Ahkâm”, 37; Tirmizî, “Tefsîr”, Tevbe (3102); İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, C. 4 (Akçağ Yayınları: Ankara, 1988), 478.

duruma çözüm getirmek maksadı ile Hz. Osman, vahyin ilk kâtibi, Kur'ân-ı cemedan, üstün zekâ ve liyakat sahibi Zeyd bin Sabit'ten ikinci bir istek olarak Mushaf'ı istinsah etmesini istemiştir. Daha önce Zeyd b. Sabit tarafından cemedilme işlemi gerçekleştirilen Kur'ân-ı Kerim, Hz. Hafsa'dan alınarak çoğaltılmıştır (istinsah). Böylece Mekke, Şam, Basra, Kûfe ve Bahreyn'e kadar ulaştırılan bu Mushafların bir nüshası da Medine'de bırakılmıştır.³⁰

İlgili nüshalar bu işlemin öncesinde Kureyş lehçesi temel alınarak Müslümanlar arasında meşhur olan ve tevatür kıraatler özelinde kullanılan vecihlerde muhafaza edilmiştir. Boş iskelet üzerine harekesiz ve noktasız bir hat ile çoğaltılan bu Mushaflar'a, tek vecih ile okunan kelimeler sayfalarda aynı karakterde yazılmıştır. Kısıtlı sayıda bulunan birden fazla vechi içeren kelimeler (üstün, esre, ötre, gibi ve iskelette benzer harfleri birbirinden ayıran noktalama işaretleri) özdeş hat ile yazılmış ve bu farklıklar hepsini içine barındırıyor, bunlar da aynı şekilde bütün Mushaflar'a tek imla ile yazılmıştır.

Örneğin Sure-i Fatihâ'da, ملك يوم الدين lafzının ملك kısmında iki kıraat mevcuttur. Evvelkisi mim م harfinin çekilerek مَالِك şeklinde okunması ile oluşan kıraattir. İkincisi ise medsiz olarak مَلِك şeklinde okunması ile oluşan kıraattir.³¹

Bu durumun istisnaları vardır, çok kısıtlı miktarda bulunan bâzı kelimelerde bunu sağlamak mümkün görünmediği için bunlar, ayrı ayrı nüshalarda gönderilmiştir.³²

³⁰ Ebû Amr Osman b. Saîd ed-Dânî, *el-Mukni' fi Ma' rifeti Mersûmi Mesâhifi Ehli' l-Emsâr ma' a Kitâbi' n-Nakt*, thk. Muhammed Ahmed Demman (Libya: y.y.,1359),9; Ebu'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l Kırââti'l-Aşr*, C.1 thk: Ali Muhammed ed-Dabbâ, (Mısır: Dâru'l Kitâbi'l Arabî, t.y.),7; Çetin, *Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*, 218.

³¹ Ebu Amr Osman b. Saîd ed-Dânî, *et-Teyssîr fi'l- Kırââti's- Seb'*, nşr. Otto Pterzl (İstanbul: Devlet Matbaası, 1930), 18; Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 218.

³² A.g.e, 219.

Kezâ Tevbe Sûresi 100. âyette yer alan, جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ lafzı bir kıraatte مِنْ ilâvesiyle مِنْ تَحْتِهَا şeklinde.³³ Bu farklılıkların karışmaması için farklı farklı Mushaflar da kayıt altına alınarak saklanmıştır.³⁴

Bu duruma ilaveten Efendimiz'den (s.a.v.) nakil olunduğu kesin olarak ortaya çıkmamış ancak kıraatten olduğu düşünülen birtakım rivayetler ve müdrec kıraat diyebileceğimiz tefsir kabilinden yazılan notlar da Mushaf'tan ayıklanmıştır. Böylece Kur'ân kıraatinin şeffaf ve güvenilir bir zeminde korunması sağlanmıştır.

Yine aynı şekilde sened bakımından sahih olan ancak Arap dili gramerine uygunluğunda sorun olan âhâd rivayetlerde tevatür olarak sabit olmadığı için sadece Kur'ân-ı yorumlamada ek materyal olarak kullanılmıştır.

İlk dönemlerde Kur'ân-ı hifzeden hafızlar ve kıraat imamları özelinde ağızdan ağıza, hoca ve talebe arasında sözlü bir şekilde aktarılan kıraatler, tedvin döneminin ilk aşamasından itibaren kayıt altına alınmıştır. Böylece zamanla oluşabilecek kıraat ihtilaflarının da önüne geçilmiştir. Kıraat ilminde farklı vecihleri ilk olarak inceleyen, kıraatleri sıhhat şartları bakımından sahih ve şaz olarak gruplandıran biri vardır. Bu kişi Harun b. Musa'dır. Harun b. Musa'nın ilgilendiği bu alanla ilgili ilk kitapları ise Ebû Ubeyde b. Sellâm'ın neşrettiği bizlere ulaşan nakillerdendir. Günümüzde kıraat alanına ait sayısız eserler yazılsa da bu alanda ilk eserlerin sahibi meşhur on kıraat imamlarından olan Yahya b. Yâ'mer بع (89/707), İbn Âmir ك, Ebû Amr ح ve Kisâî ر'nin bu ilme ait bazı eserlerin ilk müellifleri olduğu kabul edilir.³⁵

Kıraat alanında tahkik ve tasnif işlemlerinin gerçekleştirildiği İbn Mücahit (324/935) döneminde de bu alanla alakalı birçok eser oluşturulmuştur. Fakat İbn Mücahit'in telif ettiği *Kitâbü's-Seb'a* isimli eserde yedi harften maksadın yedi harf ruhsatı mı, yoksa yedi harf çeşidinin mi kastedildiği düşünülerek şüpheye sebebiyet verdiği için bu eser eleştirilmiştir. Bu tarz eleştiriler sadece bu dönemle sınırlı kalmamış, kıraat ilminin ilk dönemlerinden itibaren günümüze kadar da tartışılan

³³ A.g.e., 219; Abulfettah Pavlûvî, *Zübdetü'l-İrfan*, (Hanefiyye Kitabevi: İstanbul, t. y.), 66; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-Hallân Fî İzâh' i Zübdetül İrfân*, (İstanbul: y.y., t. y.), 317.

³⁴ Dâni, *el-Mukni*, 115.

³⁵ Çetin, *Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*, 219-220-221.

bir konu haline gelmiştir. Asırlardır tartışmaya sebebiyet veren yedi harf, yedi kıraat tartışması çalışmamızın ilerleyen kısımlarında genişçe izah edilecektir. Ancak kıraat ilminin tarihsel sürecine tekrar dönerek konumuzu tamamlayacak olursak; Batı ve Endülüs'ün kıraatler ile tanışması hicri 4. asrın son dönemlerine rastlamaktadır. Bu bölgeleri kıraatler ile tanıştıran Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed et-Talemenkî'dir. Bu zat aynı şekilde *er-Ravdâ* isimli kitabında yazarıdır. Bu dönemdeki müelliflerden bir başkası ise *et-Tebşıra* ve *el-Keşf* gibi kitapların yazarı olan Mekkî b. Ebî Tâlip (437/1045) izlerken, bu durumu *et-Teysîr* ve *Câmiu'l-Beyan* gibi kitapların da yazarı *ed-Dânî* takip etmiştir. Kıraat ilminin eğitimsel ve tarihsel seyri için diğer önemli bilgi ise *ed-Dânî*'nin öğrenim kolaylığı ve manzum yazım şekli ile kıraat öğretiminde bir idol bir başyapıt olan yedi kıraate dair *et-Teysîr* isimli kitabıdır. İmam Şâtıbî (590/1193) tarafından hıfz ve anlaşılma kolaylığı için *eş-Şatıbiyye* adıyla da bilinen bu eser *Hırzû'l-Emânî* ve *Vechü't-Tebâni* isimleriyle de özetlenmiştir. İlgili eser hâlihazırda gerek İslam âleminde gerekse birçok kıraat eğitim ve öğretim merkezlerinde kıraat alanında idol bir başyapıt olarak takip edilmektedir. Kıraat-ı seb'a dan sonra kıraat-ı aşerenin dönemselsel seyri ise şu şekilde gerçekleşmiştir; en-Nisâbü'rî (381/992), İbn Mücahit ile çağdaş dönemlerde yaşamış ve *el-Gâye fi'l-Kıraati'l-Aşr* isimli kitabı ile Kıraat-ı Seba'a ya Ebû Câfer, Şeyh Yakup ve Halefü'l-Âşir kıraatlerini de ekleyerek kıraat'ı Aşere'yi oluşturmuştur. Aynı şekilde İbn Cezerî' de Nisâbü'rî'nin yolundan giderek kıraat'ı Seb'a ya ek olarak 3 mütevatir kıraat olan Ebû Câfer, Şeyh Yakup ve Halefü'l-Âşir kıraatlerinin de sahih ve meşhur olduğunu *en-Neşr* adlı eserinde izah ederek sahih kıraatlerin sayısını 10'a çıkarmıştır. Kıraat-ı aşerenin varlığını sağlamlaştıran bu iki eser ve müellif sayesinde kıraat-ı aşere Müslümanlar tarafından kabul görmüş ve uygulanmıştır. Şu da bir gerçektir ki; bu müelliflerden önce de bu kıraatlere dair eserler varlığını sürdürmüş ve hoca talebe arasında şifahi olarak da nakli yapılmıştır. Bu şekilde nesiller boyunca Kıraatların güvenle aktarımı sağlanmıştır.³⁶ Kıraat ilminin bu günkü durumuna gelecek olursak; gerek kıraat-ı seb'a gerekse kıraat-ı aşere ilim olarak uygulanmakta ve klasik metotlarla da eğitimi (İnfirad ve İndirac usulü, İndirac usulünde ise gerek İbnü'l-Cezerî metodu,

³⁶ Mustafa Atilla Akdemir, *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları*, 2 bs. (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2015), 55-56.

gerekse Mısır ve Şam metotları sürdürülmektedir. Dünya genelinde Müslüman kitle arasında okunan kıraatler ise şunlardır:

a) İmam Âsım kıraatinin Hafs rivayeti: Bu kıraatin kullanımı çok geniş bir bölgeyi kapsamaktadır. İslam aleminin büyük çoğunluğu tarafından kullanılan kıraatler arasında olan bu kıraat'ın kullanım bölgeleri; Türkiye ve Suudi Arabistan'dır. Âsım kıraatinin Ebu Bekr ص ve Hafs ه rivayetleri Mısır, Suriye, Irak, Pakistan ve Afganistan ülkelerinde kullanılmaktadır. Âsım kıraatı ile ilgili şöyle bir gerçekte vardır ki, oda Türkiye bölgesinde yalnızca İmam Âsım kıraatinin Hafs ه rivayetinin kullanıldığıdır.

b) İmam Nâfi kıraatinin Kâlûn rivâyeti: Bu kıraat Kuzey Afrika bölgesi olarak da adlandırabileceğimiz Libya, Mısır ve Tunus'un kısıtlı bölgelerinde okutulur. Diğer râvîsi Verş'in kıraati ise Fas ve Cezayir bölgesinin tamamında ve Tunus Mısır'ın kısıtlı bölgelerinde kullanılmaktadır. Görüldüğü üzere Tunus bölgesi yarı yarıya Nâfi kıraatine aitken diğer bir yarısı ise bu kıraatin Kâlun rivayetinin kullanım alanına aittir.

c) İmam Ebû Amr Kıraat'ı: Afrika kıtasında kullanılan bu kıraat yalnızca Sudanlılar tarafından kullanılmaktadır.³⁷

2.3. Kıraatlerin Öğretimi

Kıraat taliminde “*sema*” ve “*arz*” şeklinde iki usul bulunur.³⁸ سمع kelimesinden kasıt kulağın kendisiyle sesleri algıladığı bölümdür. Bu duyu organının yaptığı göreve de سَمِعَ denir. Bu menşeden سَمِعَ سَمْعًا / duymak, kalıbı gelir. Bu lafız kimi zaman kulak manasında söylenir: “خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ” “Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir”.³⁹ Bazen de سَمَاعٌ gibi işitme organının görevi mânâsında

³⁷ İzmirli İsmâil Hakkı (1946), *Tarih-i Kur'an*, 3 bs. (İstanbul: y.y.,1956),18; Zeydan Mahmûd el-Akrabâvî, *el-Mürşid fi İlmi' t-Tecvîd*, 3 bs. (Amman:y.y.,1997), 29; Tayyar Altıkulaç, “*Nâfi b. Abdurrahman*”,(İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006), 32/288; Çetin, *Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*, 222.

³⁸ Celâlüddin Abdurrahman Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, C.1 (Beyrut:y.y.,1973), 102; Çetin, A.g.e., 223.

³⁹ el-Bakara 2/7.

kullanılır. *أَنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمْعَرُولُونَ* “Onlar gerçekten işitmekten uzak tutulmuşlardır.”⁴⁰ *أَوَأَلْفَى السَّمْعِ وَهُوَ شَهِيدٌ* veya “*hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır.*”⁴¹ şeklinde kullanılır. Kıraat kaynaklarında ise “sema” sözcüğü kıraat hocasının müşâhafe yoluyla okumasıdır. Ancak durum sadece bundan ibaret değildir, bu okuyuşa paralel olarak talebenin de dinleme eyleminde hazır bulunup bu mevcut okuyuşu dinlemesi demektir.⁴²

Kıraat taliminde bir başka terim olan “arz” kelimesinde için ise; roller değişerek öğrencinin kavradığı metni hocasına müşâhafe yolu ile sunmasıdır. Bu uygulama şunun gibidir; Efendimiz’in (s.a.v.) Kur’ân metinlerini Cebrâil’den (a.s.) duyduktan sonra bu metinleri kavramasının akabinde tekrar etmek suretiyle Cebrâil’e (a.s.) sunmasıdır. Binaenaleyh burada sunma çabasından önce fehmetme çabası vardır.⁴³ Şu âyetler de bu manada kullanılır: *ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ* “*Sonra onları meleklerle arz etti*”⁴⁴ *أَنَا* *وَعَرَضُوا عَلَى رَبِّكَ صَفًّا* “*Onlar senin yaratıcına dizi dizi sunulmuşlardır*”⁴⁵ *عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا* “*Biz emaneti, göklere yere ve dağlara arz ettik. Onu üstlenmekten kaçındılar*”.^{46,47} Bundan dolayıdır ki; Kur’ân ve kıraatlerin eğitim ve öğretim metotları ilk dönemden itibaren semâ ve arz metotlarının uygulanması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Vahyin ilk anından itibaren kullanılan bu uygulama şu şekildedir;

İlk olarak vahiy meleği Cebrâil (a.s.) okur buna arz denir, Cebrâil (a.s.) okurken Efendimiz (s.a.v.) de bu okumayı dinler, buna da semâ denir. İkinci aşamada Efendimiz (s.a.v.) dinlediği ve kavradığı vahiy metnini Cebrâil’e (a.s.) okur yani arz eder. Cebrâil’ de (a.s.) dinler yani semâ eder. Devamında ise karşılıklı olarak

⁴⁰ eş-Şuarâ 26/212

⁴¹ el-Kâf 50/37

⁴² Çetin, *Kur’ân-ı Kerîm’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*, 223.

⁴³ A.g.e., 228;

⁴⁴ el-Bakara 2/31.

⁴⁵ el-Kehf 18/48.

⁴⁶ el-Ahzâb 33/72.

⁴⁷ el-İsfahânî, Müfredat, *Kuran Kavramları Sözlüğü*, 690.

uygulama bu şekilde devam eder. Cebrail (a.s.)ve Resulullah (s.a.v.)arasında geçen uygulama aynı usulün takibi ile sahabe ve Resulullah arasında da gerçekleştirilmiştir. Bu usul nesilden nesile aynı minval üzere devam etmiş ve uygulanmıştır. Talebeler için Kur'ân ve kıraat eğitiminin ilk döneminde semâ ve arz metodu birlikte kullanılmıştır. Bu iki uygulama öğrenci tecrübe kazanana kadar bir süre uzun tutulmuştur. Öğrenci yeteri kadar tecrübe kazandıktan sonra, sadece arz metodu ile yetinilmiş ve öğrencinin bu şekilde ilerleme kaydetmesine izin verilmiştir.⁴⁸

2.4. Kıraatlerin İnfirâd'ı ve Cemi

Kıraat ilminin tasnif işlemlerinin yapıldığı ilk dönemlerde, kıraat farklılıkları meşhur kıraat imamları ve hafızlar aracılığıyla şifahi olarak aktarılıyordu. Bu sisteme ek olarak, öğrenci ve hoca arasında da sözlü olarak nakledilen kıraatler, zamanla bir araya getirilmek suretiyle yaşanabilecek kaosun önüne geçilmiştir. Kıraat alanında derlenen bu eserlerin oluşumu tâbiiler döneminin bitişine rastlamaktadır. Hârûn b. Musa (170/786) bu alanda kıraat vecihlerini, şaz ve sahih kıraatleri tahlil eden, bununla beraber kıraat alanının temellerinden ve isnatlarından da bahseden kişidir.⁴⁹

Kıraat ilmine has oluşturulan ilk eserlere bakıldığında rivâyet ve kıraat öğretimi araştırmalarının müstakil olarak kendi bünyesinde topladığı kıraatlerin adedinin otuzdan fazla olduğuna ulaşılmaktadır. *Kitâbü' l-Kıraat* adlı eseri neşreden Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (ö.224/838) bu eserin ⁵⁰ muhtevasında 30'dan fazla

⁴⁸Celâlüddin Abdurrahman Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, C.1 (İstanbul: Madve,1973),102.

⁴⁹ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Ğayetü' n-Nihâye fi Tabakati'l-Kurrâ*, C. 2 nşr. G. Bergstraesser (Kahire: Mektebetü' l Hanci, 1352/1932), 348;Mustafa Sadık Râfî,(1937) *İcâzü' l-Kur'ân ve'l-Belâğâti'n-Nebeviyye*, (Beyrut: y.y., 1973), 53; Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 220.

⁵⁰ Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya' kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm, *el Fihrist* (Beyrut: Dârul Mârife, t. y.), 38; Abdulhamit Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 1 bs. (Bursa: Emin Yayınları, 2004), 51.

kıraate alan açarken, Ebû İshak İsmâil b. İshak el-Cehdamî (ö. 282/896)⁵¹ ve İbn Cerir et-Taberî ise kendi eserlerinde 20 kıraate alan açmışlardır. Bu çalışmaların derlenmesi ve bir sonraki nesillere ulaşmasında ise İbn Mücâhit (ö. 324/936)ise kilit bir konuma sahiptir. O İslam alemi huzurunda “*Kitâbüs’s-Seb’a fi’l-Kıraat*” adlı yapıtıyla sahih kıraatleri “*kıraat-ı seb’a*” olarak tek başlıkta toplamıştır.⁵² Çağdaş dönemde hayatta olan Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn b. Mihran el-Isbehânî en-Nisâbûrî (381/992)⁵³ ise kıraat-ı seb’a’ ya mütevâtir 3 kıraat daha ilave ederek “*el-Gâye fi’l-Kıraat’ı-Aşr*” isimli eseriyle on kıraati bir araya getirmiştir.⁵⁴

Yedi kıraat ve On kıraat bu ilmin iki uzman kişiliği tarafından müstakil iki eser içinde tespit edilirken, İbnü’l-Cezerî *en-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr* isimli eserinde yedi kıraatle birlikte bu mevcut üç kıraatin de (Ebû Ca’fer, Yâkûb ve Halefü’l-Âşîr) meşhur ve sahih olduğunu izah etmiştir. Ve böylece 10 kıraat asırlardır Müslümanlar tarafından benimsenmiştir.⁵⁵ Mütevâtir kıraatlerin bir araya toplanması kadar elzem olan bir başka husus ise, sahih kıraatlerin belli disiplinlere tâbî tutulduktan sonra kıraat eğitim sistemine kazandırılmasıdır. Bir araya getirilen bu 10 kıraatin eğitim sistemi içerisinde kullanılarak usullerinin ve metotlarının kavranması ve tatbikata geçilmesi için bir hazırlık dönemi gerekmektedir. Bu hazırlık döneminin sonunda öğrenim metodunun hangi yöntemle olacağına ilgili kıraat hocası tarafından karar verilmektedir. Öğrenim metodunun kıraat eğitimcisi tarafından belirlenmesinden sonra belirlenen bu usul doğrultusunda öğrenci

⁵¹ Alican Tatlı, “Cehdâmî”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/224-225; Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 51.

⁵² Ebû Muhammed b. Hammus b. Muhammed Mekki b. Ebû Talip, *el-İbane an Meani’l-Kıraat*, Thk. Muhyiddin Ramazan (Dımaşk: Dâru’l-Me’mun li’ t-Türas, 1979/1399), 64.

⁵³ Ebü’l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf İbnü’l-Cezerî, *Gayetü’n-Nihaye fi Tabakâti-Kurrâ*, nşr. Gotthelf Bergstraesser, C. 1 (Kahire: Mektebetü’ l Hanci, 1352/1932), 49-50.

⁵⁴ Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 1bs. (Bursa: Emin Yayınları, 2004), 106.

⁵⁵ Ebu’l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed, İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l Kırâati’l-Aşr*” thk. Muhammed ed-Debbâ, C.1 (Mısır: Dâru’l-Kitâbi’l Arabî, t.y.), 41-46.

eğitilmektedir. İlk dönemlerden günümüze kadar tâkip edilen usuller; İnfirâd usulü ve İndirac usulü olarak iki ayrı bölüm altında tatbik ve talim edilmiştir.⁵⁶

⁵⁶ etin, *Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kiraatler*, 223.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIRAATLERDE UYGULAMAYA YÖNELİK USÛLLER

3.1. İnfirâd Usûlü

İnfirad Usûlü, kıraat farklılıklarını belirleyerek râvîlerin imamlarından aldığı her bir rivayet için müstakil hatim yapılmak suretiyle uygulanan kıraat eğitim usuldür. Bu usulün uygulama dönemi yaklaşık olarak hicri 5.asra kadar sürdürülmüştür.⁵⁷ Başka bir usulle anlatacak olursak; münferid kıraat ve rivayetlerin yöntemi öğrenildikten sonra, bu kıraatleri teker teker okuyarak hatmi tamamlamaktır.⁵⁸ İnfirad, tek başına olma anlamındadır.⁵⁹ Ayrıca infirad, terim olarak kıraatleri teker teker okumak ve her rivayet için müstakil hatimler kullanarak bu rivayetleri birbirine karıştırmadan özel olarak okumaktır. Efendimiz (s.a.v.) döneminde kıraat öğretiminde sadece infirâd usulü kullanılmaktadır. O dönemde alternatif bir usulün kullanılması söz konusu olmamıştır.⁶⁰ Ancak bu usulün öğrenimi her ne kadar sağlam ve ihtiyatlı bir metot olarak görülse de her bir rivayet için müstakil hatimler gerektirdiği için tamamlanması uzun zaman almaktadır. Öyle ki bu durumu en iyi açıklayan durum; İmam Şâtîbî'nin (590/1193) kıraat-ı seb'ayı 21 hatimde bitirmesidir. Bu duruma sebebiyet oluşturan usulde (infirad) kıraat imamının ikişer râvîsi için müstakil hatim bitirildikten sonra, son hatim imamı vekaleten iki râviyi birleştirerek okunur. Rivâyetin ve bahsi geçen kıraatin sağlam bir şekilde öğrenilebilmesi için geliştirilen ve tatbik edilen bu yöntemin kullanımı hicri 5. asra kadar bilfiil sürdürülmüştür.⁶¹

⁵⁷ *el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'an*, C. 1. Celâlüddin Abdurrahman Suyûti, (*Kur'an İlimleri Ansiklopedisi*), trc. Sâkıp Yıldız-Hüseyin Avni Çelik (İstanbul: Madve Yayınları, 1987), 242; Mustafa Yıldırım, *Kıraat İlmine Giriş* (İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2013), 19.

⁵⁸ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 100.

⁵⁹ Necâti Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat ilminin Ta' limi*, 1 bs. (İstanbul: Damla Ofset,1996), 99.

⁶⁰ Ebû'l-Hayr Muhammed b. Cezerî, *en-Neşr fî'l Kırâati'l-Aşr*. C.2 thk. Ali Muhammed ed-Dabba (Mısır: y.y. ,t. y.) 194; Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat ilminin Ta' limi*, 99.

⁶¹ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 100-101.

Konunun önemi ve Üstâd İbnu'l-Cezerî'nin bu noktadaki tespitleri şöyledir: “*Bu ilme ilgi duyanlar, ilk zamanlarda bir rivâyeti diğerine karıştırmadan, müteaddit hatimlerle Kur'ân-ı okuyabiliyorlardı*”.

Meselâ: Ebu'l-Hasen Ali b. Abdulğânî el-Husarî el-Kayruvânî (468/1075), Ebû Bekr el-Kusarî'den, bu usulün kullanılmasıyla ancak 10 senede 9 hatim okuyabilmiştir. Bu durum ed-Deânî (444/1052), İbn Şit'a (445/1053), el-Ehvâzî (446/1054) ve el-Huzelî (465/1072) gibi büyük âlimlerin zamanı olan, 500'üncü hicri asra kadar devam etmiştir.⁶² Kıraat rivayetlerinin münferit usulle kullanıldığı bu yöntem ibtidâî bir dönemi kapsamaktadır. Kıraat ilmi açısından eğitim usullerinin ve metotlarının kavrandığı bu başlangıç döneminde farklı rivayetleri kavramanın en iyi yolu infirad usulü olarak benimsenmiştir. Bu usulün dışına çıkmak, başka bir usul ile öğrenim görmek ise bir çok şarta bağlanmıştır. Öyleki Üstâd Cezerî:

“Hiç kimse bilmiyorum ki; 21 hatim yaparak kırâati-ı seb'ayı veya 30 hatim yaparak kıraat-i aşere' yi ikmal etmeden; Üstâdımız Tekiyyuddîn es-Saiğ (776/1374)'dan İndirâc Tarîkıyla Kırâat ilmi okumuş olsun” dedikten sonra, sözlerine şöyle devam etmektedir:

“Hocam Emînuddîn Abdulvehhâb b.es-Sellâr (783/1381)'dan birer hatimle (İnfirâd Tarîkıyla) Ebu Amr ve Hamza kıraat' larını okumak için izin istedim de vermediler”.

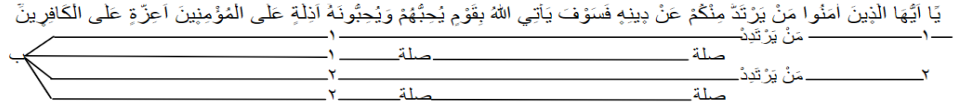
İşte böylece, daha sonraki dönemlerde alternatif bir kıraat tedris ve talim metoduna giriş yapılarak belirli kurallar ekseninde farklı metotların kullanımına izin verilmiştir. Ancak bu usul kıraat rivâyet ve tarîkleri birbirine karıştırmayacak derecede bilgili olanlar için tatbik edilebilmiştir.⁶³

İlk zamanlarda kullanımı yaygın olan infirad usulü kıraat eğitiminde başlangıç aşamasına örnek teşkil etmektedir, bu usulün tamamlanması uzun zaman almaktadır. Ancak bütün bunlara rağmen ilk zamanlarda kullanılan bu metodun avantajlı yönü, öğrenci açısından kontrollü bir ilerlemenin gerçekleştirildiği

⁶² Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 3 bs. (İstanbul: Seçil Ofset, 2016), 424.

⁶³ Yüksel, *en-Neşr*, 425.

ihtiyatlı bir kıraat eğitim metodu olmasıdır. Maide suresi 54. Âyet özelinde örneklendirilen bu münferid okuyuşun uygulama şekli Kalun ب rivayeti esas alınarak anlatılmıştır. Usulün uygulaması şu şekilde gerçekleştirilmiştir:

ذَلِكَ فَضَّلَ اللَّهُ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ
ب ٢

يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ
ب ٢

وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (54)
ب

Şekil 3.1. Mâide Suresi 54. Âyet Özelinde İnfirad Usulüne Örnek

3.2. Mâide Suresi 54. Âyet Özelinde İnfirad Usulü Uygulama Şekli

Yukarıda infirad usulü kullanarak Mâide Suresi 54. âyet üzerinden açıkladığımız Vücuhat şeması Nâfi kıraatinin Kâlun rivâyetin’ e aittir. Kâlun rumuz (sembol) olarak ب harfi ile temsil edilir. İmam Nâfi kıraati râvîlerinden Kâlun ve Verş tarafından günümüze nakledilmiştir. **Şekil 3.1:** de Kıraat İmamı Nâfi’den aldığı rivayet okuyuşu gerçekleştirecek olan ravinin uzun ismi Ebû Mûsâ İsâ b. Mînâ’ b. Verdan ez-Zürekîel-Medenî’dir. Kıraat ilminde, Kâlun lakabı ile anılan bu kıraat alimi 120/737 senesinde Medîne de hayata gözlerini açmış ve 220’de (835) yine Medîne’de vefat etmiştir. Nakledilenlere göre Kâlun ب hocası Nâfi’den 20 sene süre ile kıraat tedrisatında bulunmuştur. Kâlun’un kıraat eğitiminin bu kadar uzun yıllar sürmesinin bir çok sebebi vardır. Ancak bu duruma kendimizce cevap bulmamız şuan için erkendir. Bu sorunun cevabı çalışmamızın devamındaki konularımızda kıraat ilmi öğrenim metotları hakkında yeterli bir bilgiye sahip olduğumuzda kendiliğinden çözülecektir. Yukarıda belirttiğimiz gibi aslen farklı bir ismi olan Kâlun, bu lâkabını hocası Nâfi’den almıştır. Hocası Nâfi Kâlun’a Kur’ân-ı güzel okuyuşu ve muhteşem sesinden dolayı Rum dilinde güzel anlamında kullanılan “*kolan*” kelimesinden esinlenerek kendisine bu isim ile hitap etmiştir.

İmam Nâfi'nin hem hocası hem de evlatlığı olan Kâlun, Nâfi'den uzun yıllar kıraat dersleri alarak Kur'ân-ı birçok defa hatmetmiştir.⁶⁴

Şimdi yukarıda Nâfi kıraatinin Kâlun rivâyetini esas alarak oluşturduğumuz Mâide Suresi 54. Âyetin infirad usulünde (münferit kıraate göre okuyuş)kullanımı açıklanacaktır. Buna göre **Şekil 3.1.** de oluşturduğumuz Vücuhat tablosunu açıklayarak bu usulün pratikte nasıl kullanıldığı hakkında bilgi edinelim.

“Kıraat ilmi, Kur'ân âyetlerine uygulanırken, medd-i munfasılda 2 med medd-i muttasılda ise 3 med okuyarak 5 medde kadar eklenen 1'er elif olan med değişikliklerine “*Merâtibi Erbe'a*” denir. Uygulanan bu sistem çoğunlukla Fâtiha Suresi'nin evvelinden başlayarak Kehf Suresi'nin sonuna kadardır. Kur'ân'ın ilk nısfında kıraat bilgilerinin pekiştirilerek dikkatle uygulandığı bir azimet tarîkidir. Buna “*İstanbul*” veyâ “*Teyisîr Tarîki*” de denir. Sure-i Meryem'in başlangıcından Sure-i Nas'ın ahirine kadar, Kur'ân'ın ikinci yarısında, kıraat alanında uzmanlaşmış öğrenciler için uygulanan bir başka kolaylık metodu da “*Mertebeteyn*” metodudur. Munfasılın da muttasılın da tevessut (3 elif) ve tûl (5 elif) olarak ikişer vecih okunmalarıdır. Buna Mısır Tarîk'i de denir”⁶⁵

Bütün bu açıklamaya bağlı olarak medd-i munfasılda ve Kur'ân'ın ilk yarısı olan merâtib-i erbe'a kısım da Kâlun vechi 1 ve 2 med uzatarak okumaktadır.⁶⁶

Yukarıda infirad usulüne göre örneklendirdiğimiz **Şekil 3.1.'de** (müstakil olarak tek imamın okuyuşunun kastedildiği kıraat eğitim usulü) Maide Suresi 54. âyeti incelediğimizde Kâlûn (ب) rivayeti özelinde değerlendirilen bir Vücuhat şeması ile karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Buna bağlı olarak Maide Suresi de med mertebelerinden merâtib-i erbe'a (Fâtihâ ve Meryem Sûreleri arası med dereceleri) kısmına denk gelmektedir. Merâtib-i erbe'a da medd-i munfasılda Kâlun vechi 1 ve 2 med uzatarak okur. (Kâlun ile aynı med derecelerine sahip olan kıraat imamları varsa da şu an ki konumuz infirad usulünün eğitim metodunu değerlendirmek

⁶⁴ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezeri, “*Gayetü'n-nihaye fî tabakati'l-Kurra*” nşr. Gotthelf Bergstraesser, C.1 (Kahire: Mektebetü'l Hancı,1351/1932), 615-616.

⁶⁵ Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, (İstanbul: İFAV, 2016), 333.

⁶⁶ Yüksel, A. g. e.333.

olduğu içi yalnızca münferid/tek bir rivayete ait okuyuşu dikkate alabiliriz). Burada Kâlun ilk okuyuşta 1 med uzatarak okumuştur. Ardından başka bir vücuhâtı olan sılası\صلاة alınarak 2 medle vücuhât tekrar edilmiştir. Peki uygulamaya tabi tuttuğumuz sıla kavramı nedir?

Sıla/صلاة: “Cem-i miminin harekesine uygun bir med harfi ile uzatarak okumayı ifade eden bir kavramdır. Bu mim harfi ötre ile uzatılır. “Mesela عَلَيْهِمْ kelimesi, عَلَيْهِمْ şeklinde okunur. Bu durumu bazı alimler mimin ötresi veya mimin ref’i şeklinde nitelmişlerdir”.⁶⁷ Örneğin; مَنْ يَرْتَدُّ kelimesinde Kâlun مَنْ يَرْتَدُّ (ب) şeklinde okumuştur. Bu okuyuşu Kâlun’dan başka (ك جمع ا) olarak gösterilen İbn’ i Âmir, Ebû Câ’fer ve Nâfi’ de okumuştur.⁶⁸ Ancak buradaki söz konusu uygulama infirad usulünün uygulanışdır. Bu durumda tek bir kıraat imamına veya râvî’ye ait kıraat farklılıkları müstakil olarak uygulanmaktadır. Bunun için yalnızca râvî olan Kâlun’un okuyuşunu imamı olan Nâfi’den ayırmak suretiyle müstakil bir okuyuş gerçekleştirilir. Bu durumda ikinci râvî olan Verş (ج) ve مَنْ يَرْتَدُّ kelimesini مَنْ يَرْتَدُّ (ج) şeklinde okuyan İbn-i Âmir ve Ebû Câ’fer (ك جمع)den ayrılarak münferid bir okuyuş gerçekleştirilir. İbn-i Âmir ve Ebû Câ’fer (ك جمع)’inde katıldığı okuyuş şekli çalışmamızın devamındaki **Şekil 3.4.’de** İndirac(tüm kıraatlerin topluca okunması) usulünde İbnü’l Cezerî metodu konumuzda izah edilecektir. Aynı şekilde konumuzun devamındaki İndirac usulünde toplu okuyuşta değişkenlik gösteren med miktarları anlatılacaktır. Böylece râvîlerin imamlarından aldıkları okuyuş tercihleri doğrultusunda imamların ve râvîlerin cemedildiği bu sistemde İndirac usulü şeması kullanılarak konu detaylıca anlatılacaktır.⁶⁹

⁶⁷ Ali Muhammed Dabba, *el-İdea fi Beyâni Usûli’l- Kırâe*, (Mısır: Suudi Arabistan, 1434), 14; Yavuz Fırat, *Tecvid ve Kıraat İlmi Terimleri Sözlüğü*, (Konya: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı,2018),143.

⁶⁸ Muhammed Emin Efendi, *Umdetül Hallân Fi İzâhi Zübdetül İrfan*, (İstanbul: Hanifiyye Kitabevi, 2010), 266.

⁶⁹ Kıraat eğitiminde klasik usul kullanılarak anlatılan bu kısımdaki notlar çalışmacıya aittir. Hiçbir kaynaktan faydalanılmamıştır.

3.3. İndirac Usulü

Okunması ve öğrenilmesi hedeflenen kıraat ve rivâyetlerin bir hatimde toplanmasıdır.⁷⁰ Ali ed-Dabba' (1380/1960), *Takribu'n-Nef'i fi'l-Kıraati's-Seb'a* isimli kitabının *İfrâdu'l-Kıraat'ı ve Cem'iha* kısmında şunları belirtmektedir: İndirac usulünü kullanacak kişinin (münferid usulle uygulama) her kıraati ve rivayeti ayrı ayrı okuma usulünü anlama ve uygulayabilme yetisini kazandıktan sonra indirac usulüne geçilmesinin uygun görmüştür. Üstad İbnü'l-Cezerî (833/1429) de Ali ed-Dabba' nın bu ifadesine katılarak uygulamanın dört şartla yapabileceğinin altını çiziyor.⁷¹

- a. Vakf denilen duruş noktalarına riâyet etmek
- b. İbtidâ denilen başlangıç noktalarına saygı
- c. Hüsnu' l-Edâ (Tecvid ve Arab Leahni) ile okumağa dikkat.
- d. Terkîb (ve telfik) yapmaktan sakınmak.

Bu dört şart yerine getirilmek suretiyle İndirac usulünün eğitimine kıraat alimleri tarafından müsâde edilmiştir.⁷²

Üstâd İbnü'l-Cezerî, İndirac usulü ile kıraat öğretecek kişilerin 3 metot kullanabileceklerini söylemiştir.

a) Birinci uygulama; mevcut vecihleri “*Kıraat ihtilâflarını toplamaktır*”. Çeşitli vecihlerle kolay ve sağlam öğrenmeyi sağlayan bu metot mısırlılara aittir. Uygulamanın dezavantajları ise, kıraatleri hat ve tilâvet güzelliklerinden uzaklaştırmasıdır.⁷³

⁷⁰ Ebu'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî,(833/1429) *en-Neşr fi'l Kırââti'l-Aşr, thk. Muhammed Dabba, C. 2* (Beyrut: Dâru' l Kütübi' l-İlmiyye, t. y.), 195.

⁷¹ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 101.

⁷² Yüksel, *İbn Cezerî Tayyibetü'n- Neşr*, 425.

⁷³ Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, (İstanbul: İFAV, 1996), 425.

Aşağıdaki örnek âyette “*Kıraat ihtilâflarını toplama*” olarak adlandırılan İndirac metodunda “*Mısırlı’lara*” ait metot Bakara Suresi 97. âyeti örnek olarak gösterilmiştir. Bu metot şu şekilde uygulanmıştır;

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾

لِجِبْرِيلَ د

لِجِبْرِيلَ ص

لِجِبْرِيلَ ف رخل*

Şekil 3.2: İndirac Usulü’nde Mısırlılar’a Âit Metot (Kıraat İhtilâflarını Toplama Uygulama Şekli)⁷⁴

Âyet-i kerimedeki *لِجِبْرِيلَ* kelimesinde tahkik okuyuşundan sonra 3 farklı okuyuş gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamada dikkat edilmesi gereken husus; ihtilâflı olan kelime üzerindeki farklı okuyuşların tümü bitirilmeden devamındaki kıraat farklılıklarına geçilememesidir. Kelime odaklı ve Kıraat’ te tilaveti bölerek, parça parça okuyuşun yapıldığı bu yöntem ile okuyuş, hat ve tilavet güzelliklerinden uzaklaşmış olmaktadır.⁷⁵

b) İkinci uygulama; “Duraktan durağa okuyarak cemetme” metodudur. Bu metot “*Şamlılar’a*” aittir. Kıraat ihtilâflarının ezberlenmesinde matuf en geçerliğe sahip sağlam bir metottur. Ancak uygulanışı uzun zaman ve bol imkân gerektirir.⁷⁶

Örneğin; Aşağıdaki örnek âyette “*Duraktan durağa okuyarak cemetme*” İndirac metodunda “*Şamlılar’a*” ait uygulamaya örnek olarak Bakara Suresi 99. âyetinin son kısmı gösterilmiştir; Uygulama şu şekildedir:

وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴿٩٩﴾

ب د ح ج ع	_____	١	_____
ب ط	_____	٢	_____
ح ف	_____	٥	_____
ك رخل	_____	٣	_____
ن	_____	٤	_____

⁷⁴ el-Bakara 1/97.

⁷⁵ Bu kısımdaki notlar çalışmacıya aittir. Hiçbir kaynaktan faydalanılmamıştır.

⁷⁶ Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*,425.

Şekil 3.3: İndirac Usulü'nde Şamlı' lara Âit Metot (Duraktan Durağa Okuma Usulü Uygulama Şekli)⁷⁷

Kıraat ihtilaflarının duraktan durağa okuyarak cemedildiği bu uygulamanın dezavantajları vardır; Şekil 3.3: 'de ki âyet-i kerime de görüldüğü üzere kıraat imamlarına ait farklı med dereceleri vardır. وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ âyet-i kerimesindeki إِلَّا lafzına dikkat edelim; bu kelimedede بِهَا kelimesinden إِلَّا kelimesine geçerken meddi munfasıl hakimdir. Medd-i munfasılda med dereceleri her kıraat imamına göre farklılık teşkil ettiğini daha önceki konumuzda açıklamıştık. Kıraat ilmi genelinde med derecelerini değerlendirmek söz konusu olduğunda bu med farklılıkları kıraat-ı aşereye, merâtib-i erbe'a'ya (Kur'ân'ın ilk yarısı) ya da mertebeyne (Kur'an'ın ikinci yarısı) göre bir değerlendirmeye tabii tutulur. Bu başlıklar altında değerlendirilen med dereceleri her kıraat imamına göre farklı olur. Yukarıdaki örnek âyette sembol harflerle temsil edilen kıraat imamlarının farklı med dereceleri yazılmıştır. Tablo da (Şekil 3.3.) bunu dikkatlice görebiliriz. Şamlılara ait “Duraktan durağa okuma” şeklindeki uygulama metodu ile farklılık arz eden her med derecesinde tilavet başa alınmıştır. Böylece âyette bulunan aynı kelimeler defalarca tekrar edilmiştir. Bu sebeple okunan kısımların tekrar edilmesinden dolayı kıraat ihtilaflarının tamamlanması uzun zaman almaktadır. Kısacası bu uygulama kıraat ihtilaflarının ezberlenmesinde en makul yol olarak kabul edilse de öğrenimi uzun zaman gerektirmektedir.

c) *Üçüncü uygulama*; İbnü'l-Cezerî'nin bahsi geçen ilk iki metodu birleştirerek oluşturduğu yepyeni bir metottur. Kendi deyimiyle: “*İndirac Usulünün en güzel tarzı' dır*”.

Oluşturulan bu son uygulamayla okuyuşu ilk olan kurrânın Kıraati ile başlanır, okuyuşları bu ilk okuyuşla aynı olan diğer kurrâda katılmış kabul edilir. Kurrânın okuyuş farklılıkları olan bir yere gelindiği zaman, vakfı câiz olan bir yerde durulur ve sıralama ilk olanla birlikte okuyuşları onunla aynı olanlar da okuyup bitirilir. Böylece onlarda aradan çıkar. Sonra yeniden o noktaya gelmeyenleri yine sıralamaya ve okuyuş birliklerine göre aynı minval üzere bütün kurrâyı okuyup

⁷⁷ el-Bakara 1/99.

bitirilir.⁷⁸ İndirac usulünün bu en gelişmiş tarzı, benzer okuyuşlardan yola çıkarak farklı kıraat imamlarını, râvîleri ve tarikleri bir okuyuşta toplamanın ve bu metot üzerine okumanın genel ismidir.⁷⁹

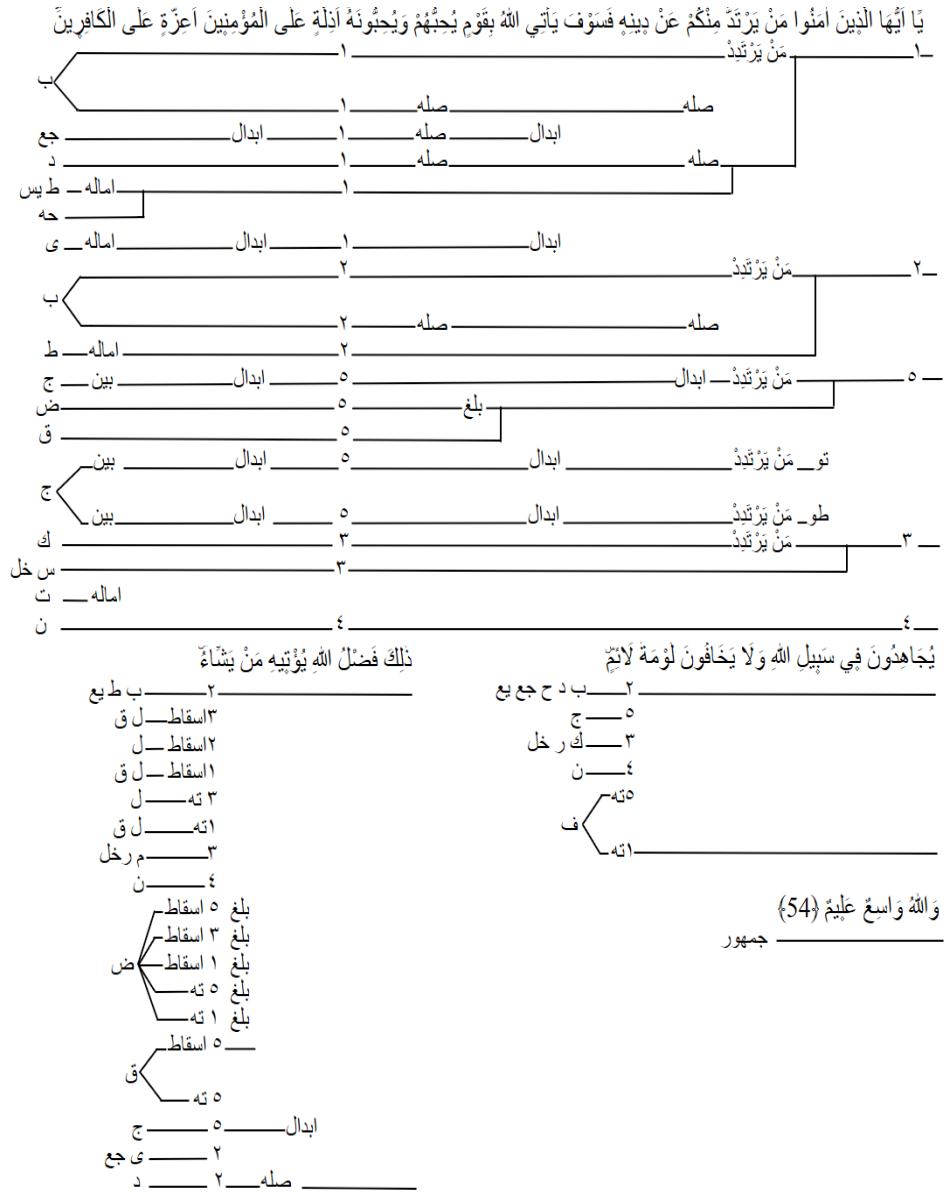
Aşağıda Mâide Sûresi 54. âyet özelinde anlatacağımız indirâc usulü örneğimiz de İbnü'l-Cezerî'nin yukarıda anlattığımız ilk iki uygulamayı cemederek İndirac usulünü de yeni bir metot (duraktan durağa okuma / kıraat ihtilafları) oluşturduğu yönetime örnek teşkil etmektedir.

⁷⁸ Ebu'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed, İbnü'l-Cezerî “*en-Neşr fi'l Kırââti'l-‘Aşr*, thk. *ed-Dabbâ Ali Muhammed*, C. 2 (Mısır: Mektebet' t-Ticâ-riyyeel- Kubrâ), 201-208; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 439.

⁷⁹ Ramazan Pakdil, *Ta' lim Tecvid ve Kıraat*, 10 bs. (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2016), 381.

3.4. Mâide Suresi 54. Âyet Özelinde İndirâc Usûlü (İbnü'l-Cezerî) Metodu

Şekil 3.4: Mâide Sure'si 54. Âyet Özelinde İndirac Usul'ü (İbnü'l-Cezerî) Metodu Uygulama Şekli

Şekil 3.4:'de Uygulama şemasını gösterdiğimiz (Vücuhat) indirac usulü, bu usulde Mısırlı 'ların metodu olarak adlandırılan "Kıraat ihtilaflarını toplama" ve Şamlı'ların metodu olarak adlandırılan "duraktan durağa cemetme" metotlarının birleşiminden meydana gelmektedir. Bu iki metodun birleşimi ile uygulanan bu yeni metot, İbnü'l-Cezerî metodu olarak da adlandırılır. Cezerî'nin kendi deyimiyle, "İndirâc Usulü nün en güzel halî" ne örnek teşkil etmektedir. Mâide 54.

âyet-i özelinde oluşturduğumuz aşere (10 kıraat imamının okuyuşu) vücuhatını ilk önce âyetlerdeki med' ler ile açıklamaya başlayalım;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى
الْكَافِرِينَ⁸⁰

Şekil 3.4' de bulunan Mâide Suresi'nin 54. Âyetindeki şemaya da bağlı kalarak konumuz anlatılacaktır. Âyet-i kerimedeki koyu siyah hatla belirtilen وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ kelimesinde medd-i munfasıl hakimdir. Bu usulde (indirac usulünde İbnü'l Cezerî metodu) bütün kıraat imamlarının med dereceleri cemedilerek okunmuştur. Mâide Suresi, merâtib-i erbe'a bölümünde olduğu için med dereceleri de şu şekilde olacaktır:

Merâtib-i erbe'ada medd-i munfasılın ve âyeti kerime üzerindeki وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ kelimesinin medd miktarı farklı kıraat imamlarına göre şu şekilde gerçekleşmiştir;

a)1elif: Kıraat ilminin klasik eğitim usulünde sembol harf ile ب د ح ج ع olarak gösterilen kıraat imamları Kâlun, İbn Kesir, Ebû Amr, Ebû Cafer ve Şeyh Yâkup medd-i munfasılı 1 med ile okumuşlardır. Aynı şekilde yukarıdaki وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ kelimesinde de 1 elif med ile okumuşlardır.

b)2elif: Yukarıda bulunan وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ kelimesindeki medd-i munfasılı 1 med olarak okuyan ب د ح ج ع. Yani Kâlun, İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca'fer ve Şeyh Yâkup, bu kelimedede bir de 2 med ile okuyuş yapmışlardır. Aynı şekilde bu kelimeye benzeyen bütün kelimeleri de Kur'ân-ı Kerim'in tamamında bu şekilde okumuşlardır.

c)3elif: Kıraat imamlarından ك ر خ ل olarak adlandırdığımız İbn Âmir, Kisâî, ve Halefû'l-Âşir وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ kelimesindeki meddi munfasılda 3 elif med ile okumuşlardır.

d)4elif: Dünya nüfusunun geneli tarafından kullanılan Âsım kıraati medd-i munfasılda ve aynı şekilde, وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ kelimesinde 4 elif med ile okuyuş yapmıştır.

e)5elif: Son olarak medd-i munfasılda 5 elif med kullanan Verş ج ح, ve Hamze ف olmuştur. Aynı şekilde bu kişiler وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ kelimesinde 5 elif med ile okuyuş yapmışlardır.

⁸⁰ el-Mâide 5/54.

وَيُحْيُونَآ اِدْلَةَ kelimesindeki med derecelerinin kıraat imamlarına göre farklı derecelerde okunmasından sonra **Şekil 3.4.’de** bulunan bir başka kıraat farklılığı şunlardır: **Şekil 3.4.’deki** ikinci kıraat farklılığı âyet-i kerime üzerindeki مَنْ يَرْتَدُّ kelimesidir. **Şekil 3.1.’de** bulunan daha önceki konumuz infirad usulü şemamız ile bu usulü karşılaştıralım. İnfirad usulünde (münferid okuyuş tarzı) sadece İmam Nâfi’nin (1)Kâlnun rivayetine (ب) isnâd ederek okuduğumuz مَنْ يَرْتَدُّ şeklindeki rivayet okuyuşu **Şekil 3.4.’de** ki indirac usulü örneğimizde topluca okuduk. Böylece; جمع olarak adlandırdığımız Nâfi’ İbn-i Âmir ك ve Ebû Câ’fer جمع , Nâfi’ nin, her iki ravisi Kâlnun ب ve Verş’i (ج) bu okuyuşa katarak toplu ve pratik bir okuyuş gerçekleştirdik. Böylece İnfirad usulü ile ayrı ayrı okunan rivayetler bu usul ile (İndirac) benzer okuyuşa sahip imam ve ravilerin bir okuyuşta cemedilmesi ile gerçekleştirilmiştir”.⁸¹ **Şekil 3.4.’de** bulunan İndirac usulü şemasının devamındaki bir diğer kıraat farklılığı ise sıla okuyuşudur.

Sıla / صلة: “Müfret müzekker gâib zamirini harekesine uygun lafzî bir harfî med ile uzatarak (sıla) okumayı sağlayan bir metottur. Harekesi damme olan vav (و) kesre olan ya (ي) ile uzatılır”.⁸²

Şekil 3.4.de ki İndirac usulünü (İbnü’l-Cezerî Metodu) kullandığımız şemada (ب د جمع) Kâlnun, İbni Kesîr ve Ebû Câfer olarak sıraladığımız imamlar âyet-i kerime üzerindeki مِنْ كُمْ kelimesini مِنْ كُمْ ve يُجِبُّهُمْ kelimesini يُجِبُّهُمْ şeklinde (sıla okuyuşla) okumuşlardır. İndirac usulünün infirad usulünden farkı çalışmamız açısından önem arz eden bir husustur. Bundan dolayı yukarıda **Şekil 3.1’de** ki infirad usulü örneğimizi tekrar hatırlayalım. **Şekil 3.1’de** bulunan İnfirad metodundaki sıla/صلة vechini sadece İmam Nâfi’nin Kâlnun (ب) rivayetine isnâd ederek bu okuyuşu gerçekleştirdik. İndirac usulünde ise; (**Şekil 3.4.**) sıla okuyan ve med dereceleri aynı olan bütün kıraat imamlarını, (ب د جمع Kâlnun, İbni Kesîr ve Ebû Ca’fer’i) bir okuyuşta toplama kolaylığını elde ettik. Bu şekilde İndirac usulün de kullanılan İbnü’l Cezerî Metodunun pratik yönü çalışmamız açısından tekrar ön plana

⁸¹ Ebû’l Kâsım Muhammed b. Muhammed b. Ali En-Nüveyri, *Şerh’u Tayyibeti’n-Neşr Fil-Kırâati’ -Aşr*, C. 2 thk. Mecdi Muhammed Sürur Sa’d Ba Sellum, (Beyrut: Dârü’l-Küttübi’l-İlmiyye, 2003), 288.

⁸² Yavuz Fırat, *Tecvid ve Kıraat ilimleri Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Hacıyeviszade İlim ve Kültür Vakfı, 2018), 143.

çıkıştır. **Şekil 3.4.**'de ki şemamızda bulunan bir başka kıraat farklılığı “*ibdal*” dir⁸³.

İbdâl/ابدال: Lügatte bir şeyin yerine başka bir şey yerleştirmektir. İlmi kıraatte ise hemzenin yok edilmesi ve yerine elif, vav ve ya harflerinden birini yerleştirerek kelimeyi bu şekilde telaffuz etmektir. Kısacası hemzenin yerine bir öncesindeki harfin harekesine göre med harfi getirmektir. Yani hemzenin evveli üstün ise hemzenin yerine elif^ا, evveli esre ise ya^ى, ötre ise vav^و harfi getirmektir. Bu anlatılanlara göre uygulanan usulle hemzenin okuyuşuna mahsus hiçbir şey kalmayan bu duruma da hemzenin tahvili denir.⁸⁴

Örneğin; **Şekil 3.4.** 'de bulunan **يَأْتِي** ve **الْمُؤْمِنِينَ** kelimeleri ibdal konusuna örnektir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى
الْكَافِرِينَ⁸⁵

Âyet-i kerimedeki koyu renkle gösterilen kelimeler ibdâl'e örnektir. İndirac usulüne göre değerlendirdiğimiz örneğimiz de **يَأْتِي**, **الْمُؤْمِنِينَ** (ج ي ح) kelimelerini **Şekil 3.4.**'deki İndirac usulü şemasında sırasıyla kıraat imamlarından Verş, Sûsî ve Ebû Ca'fer, **يَأْتِي**, **الْمُؤْمِنِينَ** şeklinde okurlar. Birinci örneğimiz olan **يَأْتِي** kelimesini hemzeden önceki harfin harekesi fetha olduğu için hemzenin yerine elif getirerek **يَأْتِي** şeklinde ibdal ile okuruz. İkinci örneğimizde ise hemzeden önceki harfin harekesi damme olduğu için harfin harekesine uygun bir harfi med olan vav^و harfini getirerek **الْمُؤْمِنِينَ** kelimesini **الْمُؤْمِنِينَ** şeklinde ibdâl ile okuruz. **Şekil 3.4.**'de ifade edilen başka bir kıraat farklılığı ise “*imâle*” dir.⁸⁶

⁸³ Klasik usule bağlı kalarak anlatılan bu kısım notlar hiçbir kaynaktan alınmamıştır. Çalışmacı tarafından oluşturulmuştur.

⁸⁴ Ali Muhammed Dabba, *el-İdâe fî Beyâni Usûli'l-Kirâe*, (Mısır:y.y.,1999),24; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-Hallan fî İzâhi Zübdeti' l-İrfân*, (İstanbul:y.y.,1284), 21; A.g.e., 18.

⁸⁵ el-Mâide 5/54.

⁸⁶ Bu kısım notlar hiçbir kaynaktan alınmamıştır. Çalışmacı tarafından oluşturulmuştur.

İmâle/امالة:“Lügatte eğmek demektir”. Fethayı kesraya elifi yâ harfine meylettirmektir. Feth ve imâle iki fasih lügattir. Kur’ân ikisi ile de nâzil olmuştur. Feth; hicaz, imâle ise necd ehlinin lügatidir. Feth okuyucunun harfi telaffuz için ağzını açarak okumasıdır. Mesela; مَجْرِيهَا ve مُوسَى kelimelerinde ر ve س harfini fethasıyla ağzı açıp uzatarak okumaya *Feth*, biraz sesi kesraya yani yâ harfine doğru eğerek okumaya *taklil* denir. Veya beyne sesi yâ harfine doğru biraz daha fazla eğerek okumaya da *imâle* denir”.⁸⁷

Örneğin;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى
الْكَافِرِينَ⁸⁸

Koyu siyah hatla yazılan الْكَافِرِينَ kelimesinin İndirac usulüne göre düzenlediğimiz **Şekil 3.4.**’deki şemamıza göre anlatımı şu şekildedir. Şemamızda (Şekil 3.4: *Mâide Sure’si 54. Âyet Özelinde İndirac Usul’ü (İbnü’l-Cezerî) Metodu Uygulama Şekli*)imâlenin geçtiği âyet-i kerîmede görüldüğü üzere aralara farklı med dereceleri dahil olmuştur. Ve bu şekilde imâle okuyan kıraat imamları ح ت يس direk olarak bu okuyuşuyla geçememiştir. Bunun sebebi ise Ebû Amr’ın her iki râvîsinin imamlarından aldıkları farklı rivayetleri icra etmeleridir. Her iki râvî aynı med derecesiyle geçseler de Ebu Amr’ın (ح) birinci râvîsi dûrî (ط) 1 med ve imâle okur. Beraberinde aynı med derecesine sâhip olan şeyh Yakub’un (يع) râvîsi Ruveys’i (يس) de aynı okuyuşa dahil eder. Ve ikinci râvîsi Sûsî (ى) ise aynı med derecesi ile imâle okuyarak bu okuyuşa bir de ibdâl okuyuşu ekler. Bundan dolayı Ebu Amr’ın (ح) her iki râvîsi müstakil okuyuş yapmışlardır. İmâle okuyan başka bir râvî ise Kisâî’nin (ك) ikinci râvîsi Hafs’ı Dûrî’dir (ت). Merâtib-i erbe’a da meddi munfasılda Kisâî’nin med derecesi 3 olduğu için onun içinde tekrar bir müstakil okuyuş gerekmektedir. Böylece Kisâî’nin 1. râvîsi Ebul Hâris (س), sadece 3 med alarak geçerken yanında 3 med derecesine dâhil edebileceğimiz Halefü’l-Aşîr (حل) de bu

⁸⁷ Dabba’, *el-İdâe*, 28; Hüsnî Şeyh Osman, *Hakku’t-Tilâveh*. çev. Yavuz Osman (Ankara: Fecr Yayınları, 2005), 408-409; Şeyh Ahmed b. Muhammed Bennâ, *İthâfû Fudalâi ’l-Beşer bi’ l-Kırâati’ l Erbaati Aşer*, thk. Ş. Muhammed İsmail C. 1 (Beyrut:y.y.,1987), 247.

⁸⁸ el-Mâide 5/54.

okuyuşla geçer. Kisâî'nin 2. râvîsi Hafs-ı Dûrî(ت),bir üst vecihte 3 med okuyan Ebul Haris س ve Halefû'l Âşîr' i de خ 3 med okuyuşuna katılmış kabul ederek sadece imâle okuyuşu yapar. Bu son durumda da şöyle bir değerlendirme ortaya çıkar; Kisâî'nin (ر) râvîleri, Ebul Hâris (س) ve Hafs-ı Dûrî' (ت) imamı temsilen ona ait farklı okuyuşları ayrı ayrı icra etmişlerdir. Buraya kadar detaylıca anlatılan İndirac usulünde anlaşılması gereken hassas nokta şudur; İndirac usulünde, İnfirad usulündeki gibi imamı temsilen müstakil 3. Okuyuşa gerek kalmadan birbirine benzer rivayetler/kıraat imamlarına ait farklı okuyuşlar, râvîler arasında paylaştırılmış, ve İndirac usulü ile cemedilmiştir. Kullanılan bu yöntem ile kıraat ilmi eğitim ve öğretim sistemine pratik bir usul kazandırılmıştır. İndirac usulüne göre vücuhât anlatımına dönecek olursak âyet-i kerîmedeki başka bir kıraat farklılığı ise “*beyne’li*” okuyuştur.⁸⁹

Beyne/بين: Harfî, üstün hareke ile veya imâleye yakın bir harf ile telaffuz etmektir. Beyne’ ye “*Taklil*” (تقليل) ve başka bir ifade ile “*küçük imâle*” de denir.⁹⁰

Örneğin; Yukarıdaki İndirac usulü örneğimizde âyet-i kerimenin sonundaki الْكَافِرِينَ الكافرین kelimesinde Verş (ج) kıraatine göre beyne’li بين okuyuş gerçekleştirilmiştir. İndirac usulü tablosunda görüldüğü üzere (Şekil 3.4: **Mâide Sure’si 54. Âyet Özelinde İndirac Usul’ü (İbnü’l-Cezerî) Metodu Uygulama Şekli**) Verş (ج) kıraatin de beyne’li okuyuş 3 kere tekrarlanmıştır. Bunun sebebi ise Verş kıraatinin meddi tabi olan hemzeleri ا اي أو kasr (1) tavassut (2) tul (5) şeklinde 3 vecih ile okumasıdır. Bu şekildeki okuyuşa da meddi bedel denilmiştir. Verş için اَمُنُوا kelimesinde kasr ile başladığımız ilk okuyuşu (bu okuyuşa tahkik okuyuşu da denir) bitirdikten sonra meddi munfasılı 5 med okuyan Verş’in yanında bu med derecesi ile geçebilecek olan imam Hamza’nın ف râvîleri Halef ض ve Hallâd ق da katılarak bu ortak okuyuşla geçirilir. Daha sonra tavassut (تو) ve tûl (طو) vechi bu farklı okuyuşlarda toplanarak Verş (ج) kıraatinin beyne vücuhâtı tamamlanır.

⁸⁹ Bu kısım notlar hiçbir kaynaktan alınmamıştır. Çalışmacı tarafından oluşturulmuştur.

⁹⁰ Cezerî, *en-Neşr*, C. 2, 30; Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdul-Ğânî ed-Dimyâtî, *İthâfu’ l-Fudalâi’ l-Beşer fi’l-Kırâati’l-Erbai’l-Aşer*,74; Muhammed Sâlim Muhaysin, *el-İrşâdâtü’ l-Celiyye*, (Kahire, 1379/1971), 512; Temel, *Kıraat ve Tecvid Istılahları*, 41.

Âyetin devamında oluşan vücuhat farklılıkları yine aynı şekilde 10 kıraat imamının okuyuş farklılıkları ile topluca zikredilir. Med dereceleri ve okuyuşları birbirine uyan imamlar veya râvîler mevcut okuyuşlarla geçirilir. Âyet-i kerîmedeki farklı okuyuşa dahil olmayanlar için ise tahkik (_____) çizgisi kullanılarak, yani mevcut okuyuşu almayarak, bu farklı okuyuşa dâhil olmadıkları gösterilir ve kıraat farklılıkları böylece tamamlanır. Bu iki uygulamanın karşılaştırmasına tekrar değinecek olursak (İnfirad/İndirac) bir önceki metot olan İnfirad usulüne göre uyguladığımız **Şekil 3.1.** de ki vücuhat şemasında usulün münferit uygulamaya uygun olmasından dolayı sâdece Nâfi kıraatinin Kâlun rivayeti ile bir okuma yapılmıştır. Ancak İndirac usulünde Nâfi kıraatine ek olarak kıraat-ı aşere imamlarının tamamı bir araya toplanmış ve böylece kıraat farklılıkları topluca icra edilmiştir.

Görüldüğü üzere İnfirad usulünde (**Şekil 3.1: Mâide Suresi 54. Âyet Özelinde İnfirâd Usûlü Uygulama Şekli**) tek bir râvî veya imamın okuyuşunun esas alındığı bir öğrenim usulü ile kısıtlı ve yavaş bir ilerleme gerçekleştirilmiştir. Ancak İbnü'l-Cezerî'nin, “*Kıraat ihtilâflarını toplama*” ve “*Duraktan durağa okuma*” usullerinin birleşiminden meydana getirdiği, yeni sistem ile (ve bütün kıraat imamlarının okuyuş farklılıklarını kapsayarak) konsantre ve bütüncül bir kıraat eğitim ve öğretim metodu sisteme kazandırılmıştır. Ancak, İndirac Usulünde İbnü'l-Cezerî metodunu uygularken dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Bunlar; kıraat imamlarına ait münferid okuyuş farklılıklarının ve (beyne, imale, teshil, tağlîz vb.) ve farklı med derecelerinin (ör: ج ف medd-i munfasıl ve muttasıl da 5 med uygulardlar) kavranması meselesidir. Aksi takdirde bezer rivayetleri bir arada almak aynı med derecesine sahip imamları tek bir okuyuş ile okumak zorlaşacaktır. İndirac usulünde önem arz eden başka bir konu ise; kıratta gerek anlama etki eden Ferşü'l-Hurûf farklılıkların, gerekse anlama etki etmeyen Usul (fonetik/dilsel) farklılıklarının klasik kıraat ilmi kaynaklarından araştırılması ve tespit edilmesi meselesidir. Bu tespit yapılabilmesi için kıraat eğitimi alan kişinin iyi derecede Arapça alt yapısına sahip olması (farklı bir dilde okuduğunu anlama ve kırık mana verebilme yetisi) gerekmektedir. Ancak bu şekilde bu usul ile eğitim alabilmek mümkün olacaktır. Kıraat eğitiminde İndirac usulü uygulanmadan önce en az birkaç hatim İnfirad usulü uygulanmalı ve kıraatleri tek tek okuma yetisi, kıraat' ların topluca okunduğu bu usulden (İndirac) önce kazanılmalıdır. Öyle ki bu yolla

müstakil olarak kıraat imamlarına ait okuyuş farklılıklarını icra edebilme kabiliyeti kazanılmış olacaktır. Katedilen bu aşamadan sonra da İndirac usulü metoduna geçiş yapmak kıraat eğitimi açısından daha sıhhatli olacaktır. Bundan dolayıdır ki bu uygulamayı kıraat eğitiminde belli bir yol kat etmiş kişilerin uygulaması her zaman kıraat eğitim açısından hassasiyet oluşturan bir konu olmuştur.⁹¹

⁹¹ Bkz: Bu kısım Vücuhat Şemasındaki kıraat farklılıkları dikkate alınarak klasik usulle anlatılmıştır. Bu çalışma konuyu anlatmak maksadıyla araştırmacı tarafından oluşturulan serbest bir çalışmadır. Konu ile bağlantılı oluşturulmuştur ancak hiçbir kaynaktan alınmamış bireysel bir çalışmadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIRAATLERİN SAYILARINA YÖNELİK TASNİFİ VE ÇEŞİTLERİ

4.1. Yedi Kıraat

Yedi kıraat hakkında açıklama yaparken yalnızca yedi sahih kıraat' ten bahsederek bu tanımı sınırlandıramayız. Yedi kıraat tanımı tevatür seviyesine ulaşmış yedi kıraati temsil eder. Ancak bu tanım uygulama bakımından yetersizdir. Yedi kıraat tanımıyla kıraat' ların icrası açısından tanımı da kastedilir; Öyleki bu tanım, Yedi kıraat imamını ve bu imamların farklı rivayetlerini icra eden ikişer râvî' sini temsil ederken, rivayetlerin sistematize bir şekilde okumasını ve icra etmesini de temsil eder.⁹² Konumuzda bahsi geçen kıraat imamlarının hepsinin ikiden fazla râvîsi vardır. Bunlar kıraat-ı seb'a ve kıraat-ı aşereye nispet edilerek neşredilen kitaplarda iki sayısı ile yetinilmiş ve ikişer râvî meşhur edilmiştir.⁹³ Kıraat-ı seb'aya dair ilk düzenlemeyi yapan kişi İbn Mücahit olarak kabul edilmiştir. Ancak bu ilmi eğitim sistemine dahil ederek küresel bir yaygınlık kazandıran Endülüslü kıraat âlimleridir. Hicretin 3. yüzyılından sonra kıraat ilmini mağrip ve Endülüs'e ilk getiren Ahmed b. Muhammed et-Talemenkî Meâfirî (ö. 429/1038) olarak bilinen kıraat alimi, *er-Ravdâ* isimli eserin de sahibidir. Endülüs'teki kıraat âlimlerinden de bahsedecek olursak bunların arasında "*Mekkî b. Ebû Talib Kaysî* (ö. 437/1045), *Ebû Amr ed- Dâni* (ö.444/1053) ve *Ebû Muhammed el-Kâsım b. Firrûh b. Halef Er Ruaynî eş-Şâtibî* (ö. 590/1194)" isimlerini kesinlikle zikretmeliyiz. Bunun nedeni ise bu zatlardan ilki kıraat ilminin kurmacılığını yaparken geriye kalan diğer kıraat alimleri ise kıraat-ı seb'ayı İslami ilimlerin eğitim müfredatının ayrılmaz bir bölümü haline getirmiştir.⁹⁴ Kıraat âlimleri kıraat-ı seb'ayı ittifakla kabul etmişlerdir. Kıraat'ı seb'a imamları aşağıda tanıtılacaktır. Ancak, çalışma konumuz aşere tarîkine göre değerlendirileceğinden sadece kıraat imamları ve onların iki

⁹² Talip Akbal, *Kur'an-ı Kerim ve İlmi Kıraat Ders Notları*, (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim ve Araştırma Merkezi, 2010), 78.

⁹³ Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 216; Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 62.

⁹⁴ Abdülhamit Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, (Bursa: Emin Yayınları, 2004/2014), 102-103.

râvî' sinden bahsederek çalışma sınırlandırılacaktır. Bunun sebebi ise kıraat ilminde bir üst seviye olan Takrîb tarîkinin de varlığıdır. Bu tarîkte, aşere tarîkinde imamların altında sıralanan râvîlere ek olarak, bir de o râvîlerin ikişer de Tarîki vardır. Bu sebeple yedi kıraat imamı ve râvîlerinden bahsederek konumuz, kıraat imamları ve râvî' lerinin ekseninde dönecektir. Kıraat'ı Seb'a İmamları ve râvîleri şu kişilerdir:

a) İmam Nâfi: İlk kıraat imamı olan Nâfi b. Abdurrahman b. Ebû Nuaym el-Leysî el Medenî, (159/775) Medine kıraat imamıdır. Kıraat ilminde rumuz (Sembol harf) olarak elif ٰ harfi ile temsil edilir. Nâfi'nin ilk râvîsi ٠ harfi ile temsil edilen Kâlun'dur. (220/835). İkinci râvîsi ise ج harfi ile temsil edilen Verş'tir (197/812).

b) İmam İbni Kesîr: İkinci kıraat imamı olan Ebû Ma'bed Abdullah b. Kesîr b. Amr ed-Dârî, Mekke kıraat imamıdır. İbn Kesîr'e ait rumuz/sembol ٠ harfi' ile gösterilir. İlk râvîsi el-Bezzî' (250/864) هـ harfi ile temsil edilirken, ikinci râvîsi Kunbül (291/903) ise ج harfi ile temsil edilir.

c) İmam Ebû Amr: Üçüncü kıraat imamı olan, Ebû Amr Zebân b. el-Alâ b. Ammâr el-Mâzinî el-Basrî (154/770), Basra kıraat imamıdır. Rumuz olarak ح harfi ile temsil edilir. İlk râvîsi ed-Dûrî (ط) (246/860), ikinci râvîsi ise es-Sûsî(س) 'dir (261/874).

d) İmam İbn Âmir: Dördüncü kıraat imamı olan, Ebû İmrân Abdullah b. Âmir b. Yezid el-Yahsubî (118/736) Şam kıraat imamıdır. Rumuz olarak ك harfi ile temsil edilir. İlk râvîsi Hişam (ل) (245/859), ikincisi ise İbn Zekvan'dır (م) (242/856).

d) İmam Âsım: Beşinci kıraat imamı olan Ebû Bekr Âsım b. Enî'n-Necûd Behdele el-Esedî el-Kûfi, İslam aleminin ve Türkiye'nin genelinde kullanılan kıraat modelini temsil eden Küfe kıraat imamıdır (127/744). İmam Âsım rumuz olarak ن harfi ile temsil edilir. İlk râvîsi Ebû Bekr Şûbe (ص) (193/808), ikincisi ise Hafs'dır (ع) (180/796).

e) İmam Hamza: Altıncı kıraat imamı olan Ebû Umâre Hamza b. Habîb b. Umâre ez-Zeyyâd et-Teymî el-Kûfi(156/772)Küfe kıraat imamıdır. Rumuz olarak ه harfi ile temsil edilir. İlk râvîsi Halef (ض) (229/843), ikincisi râvîsi ise Hallâd'dır (ق) (220/835).

f) İmam el-Kisâî: Yedinci ve kıraat-ı seb'anın son kıraat imamı olan Ebü'l-Hasen Ali b. Hamza el-Kisâî el- Kisâî el-Kûfi(189/804), İran asıllı olup Küfe kıraat

imamıdır. Kisâî rumuz olarak ر harfi ile temsil edilir. İlk râvîsi Ebu'l-Hâris (س) (220/854), ikinci râvîsi ise Hafs-ı Dûrî'dir (ت) (246/86).⁹⁵

4.2. On Kıraat

Mütevâtir yedi kıraate sahihliği kesin olan üç kıraatin de ilavesi ile mütevâtir Kıraatlerin sayısı 10'a yükselmiştir.⁹⁶ Kıraatlerin varlığından hiçbir zaman şüphe edilmemiştir. Bununun delili ise kıraat âlimlerinin ekseriyetinin hicri 1.ve 2. asırda yaşaması, sahabenin yoğun olarak yaşadığı alanlarda bulunarak, onlarla görüşme ve istişare edebilmeleridir. Böylece kıraatler hakkında sahabeden detaylı bilgiler almalarıdır. Ayrıca kıraatlerin muhafazasında bu ilmi fehmederek zihinlerine kaydeden ve gelecek nesillere güvenle aktaran râvîlerin varlığı da kıraatlerin günümüze ulaşmasının bir başka delilidir. Son olarak kıraatlerin yazı ile muhafaza edilmesi de kıraatlerin sıhhat itibariyle güvenilirliğinin bir başka delilidir.⁹⁷ Kıraatlerin sahihliği hakkında *el-Benna* kıraat-ı seb'anın ittifak ile 1. mütevâtir kıraat derecesinde olduğunu ve kıraat-ı aşereye tamamlayan son üç kıraatin de (جمع عخل Ebu Cafer, Şeyh Yâkup, Halefû'l Âşir kıraatlarının da) mütevâtir olduğunu nakletmiştir.⁹⁸ Konu ile alakalı olarak İbnü'l-Cezerî'nin nazım şeklinde kaleme aldığı eseri *Tayyibe*'sinde 10 kıraat hakkında şunları söylemiştir:

20-	وَمُحَرَّرُ النَّحْقِيقِوِ الْإِنْتِقَانِ	قَامَ بِهَا أَيْمَةَ الْقُرْءَانِ
21-	وَفِي الْأَنَامِ ائْتَسْرَا ضِبَاؤُهُمْ	وَمِنْهُمْ عَشْرُ شُمُوسٍ ظَهَرَا
22 -	مِنْهُمْ وَعَنْهُمْ كُلُّ نَجْمٍ دُرَى	حَتَّى اسْتَمَدُّنُورُ كُلِّ بَدْرِ

⁹⁵ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 63-64; İbni Cezerî, *Manzûmetü' t-Tayyibeti' n-Neşr Fi'l-Kıraati'l-Aşr*, 4.

⁹⁶ Talip Akbal, *Kur'an-ı Kerim ve İlmi Kıraat Ders Notları*, 79.

⁹⁷ Ebî Tâlip el-Kaysî b. Mekkî, *el- İbâne 'an Meâni'l-Kırâât*, (Şam: 1979), 94-97; Abdurrahman b. İsmail b. İbrahim ed-Dımeşkî, *el-Mürşidü' l-Veciz ilâ Ulûmin Tetealleku bi' l-Kitâbi'l-Aziz*, thk. Tayyar Altıkulaç (Ankara:y.y.,1986), 173-174; Bedrüddin Muhammed b. Abdillâh Zerkeşî, *el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'an*, C. 1 (Beyrut: y.y.,1994),446; Abdulhamit Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, (Bursa: Emin Yayınları,2004);79; Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 64-65.

⁹⁸ Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İtâfu Fudalâi l-Beşer bi' l-Kırâati'l-Erba' ati' Aşer*, C. 1 thk. Şa' bân Muhammed İsmâil, (Beyrut: y.y, 1987), 72-73; Akdemir, A. g. e., 65.

“Kur’ân-ı Kerim’in okunuş çeşitleriyle, kıraat ilmi, kıraat imamları (âlimleri) meşgul oldular. Ve bu ilmin rivâyet ve Tarîklerini sağlam metotlarla tahkik edip toplayıp zapt edenler de onlar oldular.

*Ve bu imamlardan on tanesi vardır ki bunların her birisi bir güneş gibi (ilim dünyasına) doğdu da ziyâları (Kur’ân’a yönelik hizmet ışıkları yer yüzüne) yayıldı. Ve onlar insanlar arasında (işte) böylece meşhur olup tanındılar. Hattâ o, On Güneş’ten (İmam’dan) doğan ışıklar (ilim nurları), her bir bedre (râvî’ye/talebeye) kadar uzandı. Ve o her bir Bedr’den de birçok ışık (feyz) alan necm (yıldız/tarîk) meydana geldi”.*⁹⁹

Beyitte kastedilen on imam, yedi kıraat imamına 3 imamın ilâvesiyle oluşan kıraat-ı aşere imamlarıdır, çalışmamızda bununla ilgili **Tablo 4.1.** de kıraat ı Aşere imamları ravi ve rumuzları tablo halinde gösterilmiştir.

⁹⁹ Ebû’ l-Kâsım Muhammed b. Muhammed Nüveyrî, *Şerhu’ t-Tayyibe*, (y.z. ÜHSK.16), 23a; Mehmed Rüşdî Âşikkutlu, *Tayyibe’nin Elfaz Mânâsı*,(İstanbul:y.y.,1977/1978),8; Yüksel, *Tayyibetü’n- Neşr*, 266.

اسماء الائمة العشرة فى علم قرآآت القران الكرىم واسماء رواآهم¹⁰⁰

راوآلى						قرآآت امامآ
اسماء الامام	رموز الامام	اسم رواى الاوآلى	رموز رواى الاوآلى	اسم رواى الثانى	رموز رواى الثانى	رموز الامام والروآآت
نافع	ا	قالون	ب	ورش	ج	ابآ
ابن كآبر	د	بزى	هـ	قنبل	ز	ذهر
ابو عمر	ح	دورى	ط	سوسى	ى	حطى
ابن عامر	ك	هشام	ل	ابن ذكوان	م	كلم
عاصم	ن	ابو بكير شوب	ص	حفص	ع	نصع
حمزة	ف	آلف	ض	آلاد	ف	فضق
كسائى	ر	ابو الحرآث	س	دورى	ت	رست
آعفر	آ	عآسا بن وردان	ع	سلىمان بن آماز	آ	
آعقوب	آع	روآس	آس	روح	آه	
آلف العاشر	آل	اسآاق	سآ	ادرىس	سه	

Tablo 4.1: Kıraat İmamları Râvî ve Rumuzları

¹⁰⁰ Talip Akbal, *Kur'an-ı Kerim ve İlmi Kıraat Ders Notları*, 80. bkz: Yedi imama kıraati seb'a imamları da denir. Son üç imamın ilave edilmesiyle on imama kıraat-ı aşere imamları denir. Her imam ve ikişer ravisinin isim ve rumuzları gösterilmiştir.

4.3. On Dört Kıraat

Kıraat-ı aşerenin tasnifine Yahyâ el-Yezîdî, İbn Muhaysın, el-Hasen' ül-Basrî ve el-A'meş'i de ekleyerek günümüzde kullanılan kıraat-ı erbeat-i aşerenin düzenlemesini yapan kişi Kastallânî' dir (923/1517). Bu kişiyi *İthaf* ın yazarı el-Bennâ (1117/1705) izlemiştir.¹⁰¹ Binaenaleyh Kıraat-ı erbeat-i aşer denilince on kıraat' ten ziyade edilen, Hasan-ı Basrî, İbn Muhaysın ve Yezîdî ile da A'meş isimli kıraat alimleri düşünölmüştür. Kıraat imamlarından İbn Hâveleyh, Cinnî, İbnü'l-Cündî ve Cezerî tanınan kıraat ve lisan âlimleridir. Bu kişiler yapıtlarında ve eserlerinde, kıraat- ı aşereye eklenen son dört imamın birçoğunu tanıtmış ve eserlerinde örneklerine yer vermiştir.¹⁰²

Kıraat-ı aşereye eklenen bu dört kıraat, sıhhat ve güvenilirlik şartlarının birden fazlasının eksik olmasından sebebiyle kullanımı bırakılmıştır. Ancak bu kıraatler tamamıyla sorunlu ve kullanılmaz kıraatler değildir. Şöyle ki, bu mevcut kıraatte şaz okuyuşların beraberinde tamamıyla sahih şartlara haiz olan kıraatler de tespit edilmiş ve bunlar şüphe edilmeden kullanılmıştır. Bu durumun tam tersine zaman zaman sahih vecihlere göre kıraatler gün yüzüne çıksalar da nakillerinin senet halkaları sorunlu olmasından dolayı bu görünür uygunluk kabul edilmemiştir. Arap lisanı açısından son derece önem arz eden bu kıraat farklılıklarına lüzumlu şartlar haiz olmadığı için delil olarak değerlendirilmemiş ve tedrisat sisteminde kullanılmamıştır.¹⁰³

4.4. Kıraat Çeşitleri

4.4.1. Mütevâtir Kıraat

Mütevâtir kıraat, güvenilir bir topluluğun oluşturduğu kişilerle yalan bakımından bir araya gelmeleri aklen mümkün olmayan, güvenilir başkaca bir topluluğun naklettiği kıraattir. Misal olarak Kıraat-ı seb'a' nın yani mütevâtir seviyesine ulaşmış kıraatin, râvîlerin (Râvî, kıraat imamlarından, sonra gelen nakil halkasıdır.) ve tariklerin (Râvîlerden sonra gelen nakil halkasıdır. Ravilere ek olarak en son

¹⁰¹ Akdemir, *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları*, 66; Birişik, *Kıraat ilmi ve Tarihi*, (Bursa: y.y.,2004), 91-92; Akdemir, *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları*, 66.

¹⁰² Birişik, *Kıraat ilmi ve Tarihi*, 62.

¹⁰³ A. g. e., 62.

nakil halkası olan tarikler kıraat ilminde Takrîb tarihinin konusuna dahildir.) bir araya gelerek oluşturdukları kıraattır. Tevâtür derecesindeki kıraatlere güvenmek vacip olmakla birlikte, kabul edilmemesi kati suretle câiz görülmemektedir.¹⁰⁴ Yedi kıraata üç kıraat ilave edilerek oluşturulan on kıraatte böyledir.¹⁰⁵

4.4.2. Meşhur Kıraat

Meşhur kıraat, sahîh bir zincirle Arap diline, Hz. Osman döneminde Zeyd b. Sabit tarafından oluşturulan Mushaf'a ve Mushaf'ın istinsah çalışmalarında geçerli olan sıhhat şartlarına uyan ve kurrallar ekseninde meşhur olan kıraat'lardır. Yalnız bu kıraat'lar tevâtür basamağına ulaşmayan kıraatlerdir.¹⁰⁶ Bu durumu şöyle de açıklayabiliriz; örneğin kıraat'ı aşerede râvîlerin birinin farklı olması, birinin naklettiğini diğeri'nin nakletmemesi durumunda, bu kıraat meşhur kıraat olarak değerlendirilir.¹⁰⁷ Bu kıraatin inkârı caiz olmayıp, inanılması ise vacip hükmündedir. Cezerî'ye göre kıraatleri mütevâtir derecesinde kabul edilen Ebû Câ'fer جع, Şeyh Yakup بع ve Halefü'l Âşirخل kıraat-ı meşhur olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁸

4.4.3. Âhâd Kıraat

Âhâd kıraat güvenilir olarak değerlendirilen ancak hattı Osmânî'ye veya Arap diline ahenksiz olan¹⁰⁹ kıraattır. Mesela Sure-i Rahman'ın 76. âyetini İmam Âsım el-Cühderî (ö. 128/745) târîki ile Ebu Bekr' den (ö. 52/672) naklettiği مُنْكَيْنِ عَلَى وَعَبَاقِرِي/رَفَارِفِ şeklinde yazılan ve okunan âyet-i kerimedeki

¹⁰⁴ Zerkâni, Muhammed Abdulazim, *Menâhilü'l-İrfan*, C. 1 (Mısır: y.y.,1362/1943), 140.

¹⁰⁵ İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kıraatların Yorum Farklılıklarına Etkisi* (İstanbul: y.y., 1996), 111; Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, 92.

¹⁰⁶ İsmâil Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 21 bs. (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2012), 67.

¹⁰⁷ Muhammed Abdülazîm Zerkâni, *Menâhiü'l-İrfan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, C.1 (Mısır: y.y., ts), 430; Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 232.

¹⁰⁸ A. g. e. ,Zerkâni, *Menâhiü'l-İrfan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, C.1 423; Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *Müncidü'l-Mukriîn*; Pakdil, *Tâlim Tecvid ve Kıraat*, 383.

¹⁰⁹ Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*,232.

lafızlarının mütevâtir olan kıraatte yeri bulunmamaktadır. Öyle ki mütevâtir kıraatte tekil olarak رَفْرَفٍ/وَعَبْقَرِيٍّ şeklinde okunmuştur. Bu durumdan dolayı hattı Osmaniye'ye hat bakımından uymamaktadır. Bu kıraatlerin tilavette bulunulması câiz olarak görülmemiş ve inanılması da zorunlu tutulmamıştır.¹¹⁰

4.4.4. Şâz Kıraat

Senedi gerçek ve güvenilir olmayan kıraat olarak tarif edilir. Fâtihâ 1/4 مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ 1/4 âyetinin مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ şeklinde okunmasıdır. Aynı şekilde Yunus 10/92 فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِدَنِّكَ şeklinde okunmasıdır.¹¹¹ Şâz kıraatler, yukarıda da bahsedildiği gibi A'meş, Yahya b. Vesseb, İbn Cureyc ve diğer kişiler gibi tâbiîn döneminden kalan bazı kıraatlerdir.¹¹²

Üstâd İbnu'l-Cezerî şâz kıraatler hakkında manzum eseri olan *Tayyibetü'n-Neşr* adlı esrinde konuyu şöyle açıklamıştır.

وَحَيْثُمَا يَخْتَلُّ رُكْنٌ أَنْبِتِ شُدُودَهُ لَوْ أَنَّهٗ فِي السَّبْعَةِ - 16

Ve herhangi bir kıraat vechin de (14 ve 15 numaralı beyitlerde söz konusu edilen) Bu üç rükün den birisinin bulunmadığı belli olursa; o vechin şâz olduğunu tespit ediniz! Velez ki o vecih isterse kıraat-ı seb'adan veya kıraat-ı aşereden olsun.¹¹³

فَكُلُّ مَا وَافَقَ وَجْهَهُ نَحْوِ وَكَانَ لِرَّسْمِ اِخْتِمَالِ اِيْحْوَى - 14

وَصَحَّ اِسْنَادُهُو الْفُرْءَانُ فَهَذِهِ الثَّلَاثَةُ اَلْاَرْكَانُ - 15

Diyor ki: (14 ve 15. beyitlerde) “*İster esah (muttefekun aleyh), ister fasih (muktelefunfh) olsun;*

a. *Nahvin kâidelerin den birine uyan,*

b. *Resm (yâni yazı tarzı) itibariyle de Hz. Osman Mushafları'ndan birisinin yazı şeklinden birisine mutabık düşen,*

¹¹⁰ Akbal, *Kur'an'ı Kerim ve İlm-i Kıraat Ders Notları*, 83.

¹¹¹ Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 233.

¹¹² Ebü'l-Fazl Celâleddid Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-İtkân Fî Ulûmi'l-Kur'an*, C. 3 çev. Sâkıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik (İstanbul: Madve Yayınları, t.y.), 179.

¹¹³ Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî Tayyibetü'n- Neşr*, 3 bs. (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2016), 263.

c. *İsnâd yâni rivâyet açısından ise adâlet ve zabt sâhibi (güvenilir) râvilerden meydana gelen güvenilir ve bitişik bir senetle Rasûlullah' a (s.a.v) varabilen kıraat vecihlerinin tümüne birden kıraat denir.*

“Bu üç rükünden birisinin bulunmadığı belli olursa; o vechin şâz olduğunu tespit ediniz! Velez ki o vecih, isterse kıraat-ı seb'adan (veya kıraat-ı aşereden olsun)” görüldüğü üzere İbnü'l-Cezerî'nin yukarıda geçen manzum eserinde saydığı bu üç rükûndan birisinin olmadığı durumda o vecih şâz olarak değerlendirmektedir. Bu durumda kıraat' lar hakkında genel olarak şöyle bir sonuca varabiliriz: İlk yedi kıraat' tan olan kıraat' ı Seb'a zaten 1. derecede sahihliği olan mütevatir kıraattır. Bu yedi kıraat' a ek olarak 3 kıraat' ın da eklenmesi ile oluşan kıraat-ı aşerede ise durum şöyledir: Bu kıraat râvîlerin birinin farklı olması, birinin naklettiğini diğerinin nakletmemesi durumuna tabi olup meşhur kıraat olarak değerlendirilse de yine de mütevatir kıraattır. Bu kıraat' ların dışında kalan kıraat' lar da kendi aralarında birkaç şarta bağlanarak sahihlik derecesi için sayılan kurallara tabii tutulmuştur. Ve bu kurallardan birinin veya bir kaçının bulunup bulunmaması ile kendi aralarında Âhâd, Şâz Mevzu ve Müdrec kıraat' lar olarak derecelendirilmiş, böylece kıraat literatürüne dahil edilmiştir.¹¹⁴

4.4.5. Mevzu Kıraat

Mevzû kıraat olarak adlandırılan kıraatler de Huzâî kıraati usulünde uydurma kökenli bir kıraattir.¹¹⁵ Bu durumun benzerini de Muhammed b. Ca'fer el-Huzâî'nin (ö. 408/1017) İmam Ebû Hanife'ye (ö.150/767) atfetmiş olduğu Sure-i Fâtır'da, 28. âyette bulunan “إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ” âyetindeki الْعُلَمَاءُ kelimesini fetha hareke ile الْعُلَمَاءُ şeklinde okumasını esas alan kıraati oluşturur. Bu durumdaki kıraat' taki الْعُلَمَاءُlafzına göre “...Allah, âlim olan kullarından korkar.” şeklinde bir mânâ ortaya çıkar. Oysaki الْعُلَمَاءُ şeklindeki ötre hareke ile mânâ, “Allah'tan kulları içinde ancak âlim olan kimseler korkar...” diye tefsir edilir.¹¹⁶ Kelamullah'ın hattındaki farklılık ise şöyledir: إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ şeklindeki okuyuş bütün kıraat imamları(imam

¹¹⁴ A.g.e., 256.

¹¹⁵ Suyûtî, *el-İtkân Fî Ulûmi'l-Kur'an*, 184.

¹¹⁶ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûli*, 66 bs. (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları), 122.

asım kıraat'ı da dahil olmak üzere 10 sahih kıraatta okunuşu(جمهور)tarafından kabul gören okuyuştur. الْعَلَمَاءُ إِنَّمَا يُخَشَى اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ şeklindeki fethalı okuyuş mevzu kıraatte bulunulduğuna dair delil, bu duruma örnek olarak kaydedilmiştir.¹¹⁷

4.4.6. Müdrec Kıraat

Müdrec kıraat, âyetlerin yazıya geçirildiği ilk vahiy döneminde âyet açıklamalarına binâen oluşturulan tefsir mahiyetindeki yazılardır. Bunlar, orijinal vahiy metninin yanına açıklama maksadıyla eklenen notlardır. Vahiy döneminde Kur'ân metinlerinin yazı hattına geçirilişine birebir şahit olan Ashâb-ı Kirâm' ın tamamı Kur'ân'ın yanına ek olarak kaydedilen bu notların, Kur'ân-ı açıklamak maksadıyla yazıldığının bilincindeydiler. Ancak herkesçe bilinen bu durumun üzerinden epey zaman geçmesi ve Kur'ân'ın nüzulüne şahit olan büyük bir çoğunluğun hayatta olmaması, bu durumda bir kafa karışıklığına neden oluyordu. Bu sebeple birçok kişi tarafından bu notlar kıraat olarak anlaşılabilirdi.¹¹⁸ Bu duruma benzer bir izah da şu şekilde de yapılabilir:

Kıraat ilmine konu olan bu örnek, bir yönü ile müdrec hadise de benzetilmektedir. Âyetlerin mânâ' larını açıklamak için oluşturulan bu notların sonradan âyet olarak zannedilmesine sebebiyet oluşturmuştur.¹¹⁹ Örneğin; ¹²⁰ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ

Âyetine الْحَجَّ فِي مَوَاسِمِ الْحَجِّ ile ¹²¹ وَأَخْتٌ مِنْ أُمَّ لَه şeklinde okunması; Aynı şekilde ¹²¹ وَأَخْتٌ مِنْ أُمَّ لَه şeklinde okunması, bu tür kıraatlere misal olarak gösterilebilir.¹²²

¹¹⁷ Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 223.

¹¹⁸ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 60.

¹¹⁹ Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 67.

¹²⁰ Bakara 2/198.

¹²¹ Nisâ 4/12.

¹²² Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 233.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KIRAAT-I AŞEREYE GÖRE MÂİDE SURESİNDEKİ KIRAAT FARKLILIKLARI

5.1. Mâide Suresi

Kur’ân-ı Kerîm’in en uzun surelerinden birdir. Sureler arasındaki sıralamada 114. sırada yer almaktadır. Surenin muhtevasında Hz. İsa’nın (a.s) Cenab Allah’tan bir mâide, yani halk için bir sofraya istemesinden bahsedildiği için bu adı almıştır. 120 âyettir.¹²³ *الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ* Nazm-1 şerifi hariç olmak üzere surenin tamamının nazil olduğu şehir Medîne-i Münevvere’dir. Bu âyetin nüzulü Efendimiz’in (s.a.v.) son vakfesini yaptığı zamana denk gelmektedir.¹²⁴ Efendimiz (s.a.v.) son hac vazifesini yaparken inen bu âyet, vahyin artık hüsn-i hatime kavuşacağına da belirgin bir nişanesidir. Resûlullah (s.a.v.) veda haccında bu sureyi okuduktan sonra insanlara hitaben: “*Ey insanoğlu! Kuşkusuz Sure-i Mâide en son inen emirlerdendir. Bundan dolayı bu surenin helal olarak buyurduğu şeylere izin verilirken haramlarından kaçınınız*”¹²⁵ buyurmuştur. Bu konu hakkında Süleyman Ateş, Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri adlı eserinde konu hakkında şöyle bir açıklama yapmaktadır:

“Hadis alimi Tirmizî’nin rivayetine göre Mâide Suresi son inen suredir¹²⁶. Zemahşerî ve Hâzin’in naklettikleri bir hadiste de Mâide’nin son inen sure olduğundan bahsedilmektedir. Ancak Tefsir ve fıkıh alanında bir otorite olarak kabul edilen İbn Abbâs’tan gelen bir nakilde ise en ahir nazil olan surenin, Sure-i Nasr olduğu söylenir. Tirmizî ve İbn Mâce’nin rivayetlerine göre de Abdullah İbn Cerir, Sure-i Mâide’nin nazil olmasının akabinde İslamiyet’le müşerref olmuştur.¹²⁷ Kaynaklarda geçtiğine göre Abdullah İbn Cerir, Efendimiz’in (s.a.v.) ebedi huzura irtihalinden kırk

¹²³ Abdurrahman Çetin, *Kiraatlerin Tefsire Etkisi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 151.

¹²⁴ İmam Hafız İbn Kesir, *İbn Kesir Tefsiri*, çev. Savaş Kocabaş, C. 3 (İstanbul: Polen Yayınları, 2010), 399.

¹²⁵ Vehbe Zuhaylî, *Tefsîrû’ l-Münir fi’l-akide ve’ş-şeria ve’l-menhec*. 1 bs. çev. Hamdi Arslan vd. C. 5/6 (İstanbul: Bilim Evi Yayınlar, 2003), 347.

¹²⁶ Tirmizî, “Tefsir”, 6.

¹²⁷ Tirmizî, “Tahâret”,70;İbn Mâce, “Tahâret”,84.

gün önce İslamiyet ile şereflenmiştir. Buna göre Sure-i Mâide'nin en son nazil olma ihtimali bu olaydan dolayı yüksek görülmüştür. Fakat Mâide Suresi'nin en son olarak bir defa da indiğini bildiren bu rivâyetler, sure içindeki konularına uygun düşmediği gibi çeşitli âyetlerin iniş sebebi olarak anlatılan rivayetlere de uygun düşmemektedir.

Bâzi âyetlerin bu sureden önce inen surelerden daha önce indiği açıktır. Meselâ Yâhudîler den söz eden âyetlerin iniş sebebi olarak anlatılan rivâyetlerle de uygun düşmemektedir. Yahudiler'den söz eden âyetler, Medine'de büyük bir güç olduğu devirlerde Nâdir ve Kurayzâ oğullarının cezalandırılmasından önce indiği anlaşılmaktadır. Yahûdîler'i dost tutan, onların ardından giden, "Başımıza bir iş geleceğinden korkuyoruz" diyen münafıkları tehdit eden âyetler de Yahudiler'in Medîne'de bulunduğu dönemde inmiş olmalıdır. Bazı âyetlerin içeriği de bunların, Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra ve Mekke'nin fethinden, müşriklerin Mekke'ye girmemesini emreden Tevbe Sûresi'nden önce indiğini gösterir. Âyetlerin söz gelimine ve iniş sebebi olarak anlatılan olaylara bakılırsa surenin, bir defada ve en son indiğini anlatan rivayetlerin sağlamlığından şüphe etmemiz gerekir. Muhtelif zamanlarda inen âyetler birbiriyle münasebetleri bakımından sure içinde sıralanmıştır. Herhalde bazı âyetlerin, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) son zamanların da indiğinden dolayı surenin tertibi de Hz. Peygamber'in hayatının sonlarında yapılmış ve bu surenin tamamının bir defada indiği rivayetleri ortaya çıkmıştır."¹²⁸

5.2. Mâide Suresi'nin Genel Muhtevası

Mâide Suresi, içinde 120 âyetin bulunduğu geniş konulu bir suredir. Sure birçok konuyu içinde bulundurması bakımından inananların yoluna ışık tutmuştur. Kur'ân'da ele alınan hemen hemen her konuyu içeriğinde barındırmasından dolayı inananları derin bir tefekküre sevk etmektedir.

Meşhur hadis âlimi Abdullah b. Amr b. As' bu konu hakkında şu hadisi nakletmiştir: "Rasûlullah bineği üzerinde iken kendisine Sure-i Mâide nâzil oldu,

¹²⁸ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C. 2 (İstanbul Yeni Ufuklar Neşriyat, 1997), 448.

*bineğinin kendisini taşıyamadığını fark ederek ondan indi” Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/176.*¹²⁹ Hadis-i şerifte de görüldüğü üzere surenin ağırlığından bahsedilmektedir, ancak bu ağırlık surenin âyet sayısının fazla olmasından kaynaklanmamaktadır. Bilakis kastedilen bu ağırlık konuların derin ve çeşitli olmasından kaynaklanmaktadır. Sure muhteva bakımından Nîsâ Suresi’nin devamı niteliğindedir. Nîsâ Suresi’nin son bölümünde yer alan bir kısımda Yahudi ve Hristiyanlar’ın bâtil inançlarından, çeşitli tutum ve davranışlarından bahsedilir. Nisa suresinden mâide suresine geçtiğimizde ise sure genel olarak şu konuları içinde barındırır; akitlerde sağdık kalmak, yardımlaşmanın belli bir ölçü ile yapılması, helal yiyeceklerin belli bir usule göre yenmesi, haram olan yiyeceklerden uzaklaşılması, semavi dinlere mensup olanların kurban ettiklerinin yenmesi vb. konular işlenmiştir. Aynı şekilde surede bulunan Ehl-i Kitap ile ilgili hükümlerde ise; Ehl-i Kitap’ın kadınlarıyla izdivaca izin verilmesi, ibadet esaslarına dayanan abdest ve bunun türleri olan gusül, teyemmüm ve genel temizliğe dair hükümler içerir. Devamında ise hac ibadeti ile ilgili detaylı bilgi verilir. Bunlar İslam hukukuna dair konular içeren, sirkat, eşkıyalık ve ülkede bozgunluk çıkarmanın ve hainlik yapmanın hukuksal açıdan yaptırımıdır. Surede İslam ahlakı genelinde kurallar da vardır örneğin; insanların birbirine karşı hüsnü muamelede bulunması, savaşın belli kurallar gözetilerek yapılması, sosyal hayat düzenindeki davranış ve düşüncelerde sırat-ı müstakim üzere olmak, vb. birçok hüküm içermektedir. Surede İslam hukukuna ait bilgiler açısından; yeminler bölümünü de içine alan kalem kefareti, miras hukukuna dair ise; ölen kişinin vasiyeti, terekeler hakkında bilgiler, irtidat suçunun (dinden dönme) dünyevi ve uhrevi yaptırımı, sarhoş edici maddelerin ve meysirin yasaklanması gibi İslam hukukuna dair hükümler vardır. Sosyal alanla alakalı olarak toplumsal ve ahlâkî ilişkileri kapsayan hükümlerde içerir. Bunlara ek olarak surede öğüt ve ibret alınacak kıssalara da yer verilmiştir.

Örneğin surede âhîret ashabından bahsettikten sonra Hz. Âdem’in oğulları Habil ve Kabil’in ibret verici kıssaları Hz. Musa ve Hz. İsa’nın hayatları hakkında da önemli

¹²⁹ *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, C. 2 çev. Hayrettin Karaman-Mustafa Çağrırcı vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003), 160.

kesitlerde sunulmaktadır.¹³⁰ Surenin ihtiva ettiği başkaca önemli bir husus ise; Surenin nâzil olduğu dönemde inanan toplumun içinde bulunduğu sosyal ve psikolojik durumudur. Şöyle ki;

Mâide suresi nüzul dönemi açısından Âl-i İmrân ve Nisa Suresinin vahiy edildiği dönemden daha farklı bir stratejik durumdadır. Bu farklılığı kısaca değerlendirecek olursak; Âl-i İmran ve Nisa Sureleri'nin nazil olduğu dönemde Uhud'da bir gerilemiş (askeri alanda) söz konusudur. Bunun inanan toplum üzerinde oluşturduğu psikolojik baskıya ek olarak Medine çevresi Müslümanlar için artık güvensiz hale gelmiştir. Ancak Mâide Suresi'nin nüzul dönemine bakacak olursak; mevcut durumda bir iyileşme ve toplumda genel olarak bir ilerleme söz konusudur. Bu ilerleme ilk olarak askeri alanda başlayarak İslam devletini savunmasız bir güç olmaktan çıkışıyla başlamış. Daha sonra İslam devletinin sınırları stratejik açıdan genişlemiş Uhud'daki yenilgiye aldırış etmeyen Müslümanlar daha da yüreklenmiştir. Beraberinde devamlı sorun oluşturan civar kabilelerin gücü pasif hale getirilmiştir. Medine üzerinde tehdit unsuru olan Yahudiler de bertaraf edilerek vergiye bağlanmıştır. Üst üste gelen bu başarılar o dönem toplumunu daha umutlu ve güçlü bir ruh haline büründürmüştür. Ve artık Müslüman toplum hiçbir gücün İslamî hareketin önüne geçemeyeceğine ikna olmuştur. Müslümanlar'ın dini hayatlarını özgürce yaşadığı güvenli bir döneme geçilmiştir. Böylece psikolojik ve sosyolojik açıdan güçlenen Müslümanlar, gayr-i müslimlerden net çizgilerle ayrılmıştır.

Yine bu dönemde (Mâide suresinin nazil olduğu dönem) cemaatle namaz Müslüman toplum arasında yerleşerek kabilelere imamlar atanmıştır. İslam hukuku alanında gerekli alt yapı oluşturulmuş ve İslam medenî ve ceza hukuku İslam mahkemelerince uygulanır bir hal almıştır. Bizans ve çevresine İslam'a davet mektupları gönderilmiştir.¹³¹

Genel olarak Mâide Suresi'nin nâzil olduğu dönemde Müslüman toplumun içinde bulunduğu durum bu şekildedir. Surenin konularından da anlaşılacağı üzere

¹³⁰ A.g.e., C. 1, 160-161.

¹³¹ Ebu'l-‘Âlâ Mevdudi, *Tefhîmü'l- Kur'ân: Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, çev. Muhammed Han Kayanî vd. C. 1 (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 361-362.

Müslüman toplumu ilgilendiren birçok konu bu surede sonuca bağlanmıştır. Mâide Suresi'nde âyetler arasındaki bağlantı ve surenin genel olarak konu dağılımı şöyledir:

1-10. âyetlerde müminler için yiyecek, namaz, adalet, vb. konularda düzenlemeler getirilmiş ve buna uyulması için müminler ilahi hitapla kesin bir şekilde uyarılmıştır. 11-26. âyetlerde ise sadece Müslümanlar değil, aynı zamanda Yahudiler'de uyarılmaktadır. Yahudiler tuttukları yanlış yoldan dönmeleri ve İslâm'ı kabul etmeleri hususunda uyarılırken Müslümanlar da geriye dönerek düşünmeleri ve kendilerinden önce hata yapanların hatalarına düşmemeleri için uyarılmaktadır. Müslümanlardan, hak yol üzere olmaları Yahudi ve Hristiyanlar'ın yaptığı gibi ahitlerini bozarak yanlış yollara sapmamaları istenmektedir. 27-32. âyetlerde Hz. Âdem'in (a.s.) kan bağları bir olmalarına rağmen ahlakî bakımından birbirlerinden tamamen farklı olan iki oğlunun kıssaları anlatılmakta, ayrıca ashaba kurulan tuzak sebebiyle Yahudiler'e yapılan uyarılar ve insan hayatının kutsallığı da konu alınmaktadır. 33-40. Âyetlerde ise; İslam devletinde sorun çıkarıcılar için çeşitli uyarılar yapılarak mülkiyetin kutsallığı üzerinde durulmuştur. 41-50. âyetlerde Müslümanlar, Yahudiler'in anlaşılması güç şer planlarına karşı uyarılarak Kur'an'ın hidayetinden ve doğru yol göstericiliğinden ayırılmaması ve kendi peygamberlerine ve kitaplarına sırt çeviren bir toplumun aynı şekilde Müslüman toplum içinde oluşturacağı risk kıyaslanarak Müslüman toplum uyarılmıştır. 51-59. âyetlerde yine Yahudi ve Hristiyanlar'a dikkat çekilerek onların genel açıdan sergilediği güvensiz tavırlardan dolayı Müslümanlar uyarılarak, bu kişileri (Yahudiler'i) dost ve sırdaş edinmemeleri, yalnızca mümin olanlara inanıp güvenmeleri öğütlenmiştir. Müminleri bu şekilde emniyet altına alan uyarılar dan sonra kitap ehline bir uyarı daha gelerek içinde buldukları bu sapkın ve yanlış yoldan dönmeleri söylenmiş, aksi takdirde kurtulamayacakları kesin bir dille anlatılmıştır. 70-86. Âyetlerde yine yukarıdaki âyetler de de belirtildiği gibi Yahudi ve Hristiyan kitle içinde bulunduğu yanlış yol hakkında uyarılarak, Yahudiler tevhit akidesiyle ilgili olarak azarlanmıştır. 87-108. âyetler 1 ve 10. âyetler ile bağlantılı olarak gayr-i meşru ve meşru hakkında düzenlemeler yapılarak, İslam hukuku konuları daha güncel bir haline getirilmiştir.

109-119. âyetler arasında ise hüküm günü vurgulanarak yanlış yolda olanların hesaba çekilmeden önce kendilerini hesaba çekmeleri istenmiştir. Bu duruma örnek

olarak Hz. İsa ile gerçekleşen diyalogdan bahsedilerek Hristiyan'ların inandıklarını ikrar etmeleri ve genel mânâ da ise peygamberleri için yanlış düşünceler düşünenleri uyarmak maksadıyla İsa a.s.'a karşı yapılan uyarılarından bahsedilir.

Sonuç olarak; İnsanlığa hitaben, bütün mahlukatın ve yaratılanların mülkünün ve gücünün yalnızca yüce Yaratıcı'ya ait olduğu tekrar hatırlatılarak gerçek bir kul olmak için çaba göstermemiz emredilmiştir. Ayrıca son ayette genel olarak surenin muhtevası anlatılarak içerik hakkında genel bir şema oluşturulmuş ve bu şekilde Surenin ihtiva ettiği konular detaylıca kavranmıştır. Böylece çalışmamız kıraat farklılıkları alanında gerçekleştirilecek bir çalışma olmasından dolayı, bu alanının en kilit konusu olan *yedi harf* çatısı altında çalışmanın devamında bu kıraat farklılıkları izah edilecektir. Sonrasında ise; ilgili sure tekrar merkeze alınarak, kıraat farklılıklarının sure üzerinde tatbiki yapılacaktır.¹³²

5.3. Yedi Harf Kıraat İlişkisi

Hadislerin ekseriyetinde Kelamullah'ın yedi harf üzere indiği zikredilmiştir. Yedi harfin genel olarak ne anlamada kullanıldığına dair birçok görüş beyan edilmiştir. Çoğunluğun görüşüne göre yedi harften maksat yedi Arap lehçesidir, yahut müşterek mânâ da kullanılan lafızların müteradif olarak da kullanılmasıdır. Malumdur ki Kelâmullah, Kureyş lehçesi üzere nâzil olmuştur. Yüce Allah Kur'ân ile ilk karşılaşan ve çeşitli lehçelere sahip nüzul dönemi toplumuna, okumada ve anlamada rahmet olması maksadıyla bazı lafızları bir mânâ da olsa da onların kolaylıkla konuşup anladığı mânâ da lafızlarla da vahyetmiştir.¹³³

Bu durum Şia'ya göre: ulemadan hiçbirisinin Kelâmullah'ın yedi lehçe üzere nâzil olmuş hadisi kapsamında bilinen yedi harf arasında bağlantı kurulduğu görülmemiştir. Bu bağlantı konu hakkındaki bilgi eksikliğinden meydana gelir. Çünkü kıraatler yedi ile sonlandırılmaz. Yedi kıraat dışında pek çok kıraat vardır denilmiştir. Bu çoğunluğun kapsadığı inancı (kıraatlerin yedi sayısı ile sınırlandırılması) pek çok kıraat imamı reddetmiştir. Bunlar arasında İbnü'l-Cezerî, Ebû Şâme, Zerkeşî ve İbn Teymiyye bu kişilerden bazılarıdır. İbnü'l-Cezerî bu

¹³² A.g.e., C. 1, 363-364.

¹³³ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağırıcı vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. 1 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003) 20-21.

yanlış düşüncenin cahil avam tabakasından yayıldığını dile getirmektedir.¹³⁴ Yedi harf ile alakalı kırk sayısına ulaşan görüş vardır, ancak bunlardan en bilinenleri aşağıda belirtilen yedi durumdur;

a) Yedi harf yedi Arap lehçesidir: Bunların en başında Kureyş lehçesi devamında ise Sakîf, Hüzeyl, Hevâzin, Temim, Kinâne ve Yemen bölgelerine ait şiveler gelmektedir.

b) Yedi harf Muhkem, Müteşâbih vb. konular ile alakalıdır: Haram, Helal konuları ile Emsal, İnşâ ve haber konularını içeren âyetlere tekâbül etmektedir.

c) Yedi harf kesretten kinayedir: Asıl olarak yedi sayısı kastedilmez. Çok sayıda kıraat kastedilmiştir.

d) Yedi harf farklı yedi şive: Örneğin bir mânâ da kullanılan (أَقْبَلُ، تَعَالَى، هَلُمَّ) gel anlamına gelen) ancak farklı şekillerde telaffuz edilen kelimelerin aynı anlamı ifade etmesi gibidir.

e) Yedi harf kelimesi müşkül bir kelimedir: Bu kapalı anlamın sebebi ise bu konu hakkında kullanılan yedi lafzının hem “harf” hem de “yedi” sayısı mânâsı olmasından kaynaklanır. Bu sebepten dolayı net bir anlam verebilmek mümkün görünmemektedir.

f) Yedi şive veya daha fazlası: İnsanlar için rahmet olan bu ruhsat kolaylığı Kelamullah’ın katı bir fikirle sadece yedi şive ile değil farklılık arz eden şivelerle de okunabileceği belirtilmiştir.

g) Yedi harf Yedi müstakil kıraat: Yedi harf ilerleyen zamanlarda tanınırlık ve tecrübe oluşturmuş tanınmış yedi müstakil ve mütevatir kıraattir.¹³⁵

Buraya kadar ki maddeleri tahlil ettiğimizde genel olarak şöyle bir durum ortaya çıkmıştır; Bahsi geçen Yedi sayısını kökeninden koparak anlam bakımından Türkçeleştirmek (veya kelimenin dilsel tahlilini yapan kişilerin kendi dillerindeki

¹³⁴ Ziya Şen, *Şia'nın Kıraatlere ve Kur'ân Tarihine Bakışı* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2019), 89; Muhammed Hâdi Ma' rifet, *et-Temhîd fî Ulûmi'l-Kur'ân*, (İran: y.y., 2007); es-Seyyid Ebü'l-Kâsım el-Mûsevî Hûî, *el-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, (y.y.,1385/1966).

¹³⁵ Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü* (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2019), 105.

anlam karşılığına hapsetmek) dilsel açıdan sağlıklı bir yaklaşım değildir. Yedi harf ile birçok şey anlaşılabilir; Örneğin; Yedi harf kesretten kinayedir, bununla yedi kıraat anlaşılacağı gibi daha fazla kıraatte anlaşılabilir. Son maddede değindiğimiz gibi yedi harf bir ruhsattır. Kureyş bölgesi lehçesel açıdan bu farklılıkları, bünyesinde zaten barındırmaktadır. Böylelikle şöhret bulmuş bu dilsel zenginlikler hicrî ikinci ve üçüncü asırda kıraat ilmine konu olarak bu konunun tekrar doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu münasebetle yedi harf Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Ashab-ı Kiram zamanını kapsayan bir kavram iken, yedi kıraat dilde bulunan bu zenginliğin bilinip bu konunun ihtisaslaşmasına paralel olarak ortaya çıkmış, ve şöhret kazanmış bir konudur.

Kelâmullah umumi olarak Efendimiz'in (s.a.v.) hayatta bulunduğu mekânda yani Mekke şehrinde Mekke toplumunun genel şivesi olan Kureyş şivesinde indirildiğine dair bilgide şüphe yoktur. Fakat şöyle bir durum vardır ki; genel olarak inanan toplumunun Kureyş'ten meydana gelmemesi ve insanlara da bu kutsal kitabın her koşulda ulaşılabilirliğini ve öğrenilebilirliğini Kur'ân'ın teminat vermesi şeklinde bir gerçeklikte de vardır. Nitekim yüce Allah: *“Biz sana kendi lisanın da öyle bir Kur'an nâzil ettik ki kentlerin başı (Mekke) ve çevresinde olanları uyarasın”*.¹³⁶

Şura suresi 67. Âyette de görüldüğü üzere Kur'ân'ın ulaşılabilirliği konusu net bir üslupla teminat altına alınmıştır. Böylece vahyin çevre kabileler tarafından duyulması ve onlara ulaştırılması zorunlu ve hassas bir durum haline gelmiştir. Bu genel duruma binaen Mekke vahyin indiği dönemde sosyo-kültürel açıdan merkezi bir konumda yer almaktadır. Sosyo-kültürel ve merkezi konumda bulunan bu mukaddes şehir (Mekke) senenin muayyen dönemlerinde dinsel ve sosyal aktivitelerde bulunuyordu.

Örneğin bu şehirde hac, panayır vb. aktiviteler vesilesiyle bölge dışından gelen birçok kabileye de ev sahipliği yapıyordu. Bu durum sonucunda karma şekilde akın akın gelen farklı kabileler, farklı dil ve ağızların da geride bırakılmasına sebebiyet oluştuyordu. Kureyş lehçesi bahsi geçen bu farklılıkları, kendi bünyesinde zaten

¹³⁶ Şûra 42/67.

barındırıyordu.¹³⁷ O halde tevhidin son yıllarında yayılan yedi harf vahyin nazil olduğu daha önceki dönemlerden beri Kelâmullah'ın farklı bölgelerinde kısıtlı da olsa zaten bulunuyordu. Bu mevcut farklılıklarda, Kelâmullah'ın âyetlerinin yazımından bahsedilmediği için kolaylığın okumakla bağlantılı olduğu, bu sebeple oluşan farklı vecihlerin anlama etki açısından çok belirgin farklılıklar arz etmediği anlaşılıyor.¹³⁸

Kur'ân-ı Kerim'de meydana gelen bu dil zenginliği ve okuma kolaylığına dair oluşan ruhsat şüphesiz ümmet için rahmet olarak değerlendirebileceğimiz özel bir durumdur. Çatısını yedi harfin oluşturduğu bu okuma kolaylığı Arap lehçeleri arasında meydana gelerek Kur'ân' da zengin çeşnilerin oluşmasına alt yapı hazırlamıştır. Bu farklılıklar filolojik açıdan 2 ayrı başlık altında değerlendirilmeye de tâbi tutulmuştur. Birincisi Usul farklılıkları olarak karşımıza çıkan kıraat farklılıklarıdır. Bunlar; *imale-işmam-tefhim-terkik* gibi fonetik/dilsel kökenli birtakım özelliklerdir ki bunların vahiyle bütünleştiğinde kuşku bulunmamaktadır. Bu tür fonetik lehçe özellikleri, kıraat imamları tarafından yazıda gösterilmeye ihtiyaç duyulmayarak bizzat tatbik edilmiş ve uygulanmıştır. Ancak yedi harf ruhsatı bunlardan ibaret değildir. Kelimenin iskelet olarak değişiminden, yerine eş anlamlı farklı kelimelerin getirilmesine kadar, yedi harf çerçevesinde değerlendirilebilecek temelde çok fazla nakil vardır.¹³⁹

5.4. Kıraat Farklılıklarında Eda Keyfiyeti (Usul)

Çalışmamızda bu kısmın oluşturulma sebebi yedi harf çatısı altında temellenen Usul ve Ferş farklılıklarını ayrı ayrı açıklayarak kıraat farklılıklarına dair alt yapıyı yeteri kadar oluşturmaktır. Oluşturulan bu alt yapı ile konular arasında daha sağlam bağlantılar kurulacaktır. Kıraat farklılıkları Yedi harf meselesi ile temellenmiş ve bugüne ulaşmasında sahih kanallar kullanılmıştır. Sahih kanallarla bize ulaşan bu farklı kıraat' ların bütünlük oluşturduğu noktalar olduğu gibi ayrıldıkları noktalar da vardır.

¹³⁷ A.g.e., 105-106-107-108.

¹³⁸ A.g.e., 107; Suat Yıldırım, “*Ahrûf-u Seb'a*”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989.).

¹³⁹ Murat Sülün, *Vahy, Nübüvvet ve Kur'an'ın Vahyediliş Aşamaları*, sy. 11-12, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1987),134.

Kur'ân' da harflerin eda keyfiyeti olarak adlandırdığımız, *med, kasr, imâle, tefhim, terkik vb.* konuları içeren ve Usul farklılıkları olarak da değerlendirebileceğimiz bu fonetik farklılıklar, kıraat imamları arasında bazı ihtilafların çıkmasına sebep olmuştur. Zaman zaman ihtilaflara sebep olan bu okuyuş farklılıkları sıhhat açısından değerlendirildiğinde ise, ulema arasında bazı istisnalar dışında, genel olarak bu kıraat farklılıklarının mütevâtir olduğuna dair görüş birliğine varılmıştır. Bu konu ile alakalı zıt görüşlerin zayıf olduğu ileri sürülmüştür ancak eda keyfiyeti hakkındaki farklılıklarında yine mütevâtir olduğu ortaya konulmuştur.¹⁴⁰

Kıraatlerin hem Ferş hem de Usul/eda yönüyle tevatürle nakledilmesi konusunda Üstâd İbnü'l-Cezerî, “*Biri mütevâtir olunca diğesinin de mütevâtir olmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir*”. Bu durumda elzem olarak lafzın edasız (usul farklılıkları) kaim olamayacağını edanın mevcudiyeti ile lafzında sabit olacağı dolayısıyla ikisinin birlikte tevatür olarak nakledildiğini söylemiştir.¹⁴¹ Bu farklılıklar kelimenin suretinde ve mânâsında hiçbir değişiklik meydana getirmeyen Usul farklılıklarıdır. Bu tarz kıraat farklılıkları Abdurrahman Çetin'in “*Yedi Harf ve Kıraatler*” adlı eserinde şu şekilde anlatılmıştır:

*Feth-İmâle (عيس-موسى) gibi kelimelerde); Terkik-Tefhim (بصير-خبير) gibi kelimelerde); Hemz-Teshil (عجمي-أذنرتهم) gibi yerlerde); işmam (قيل-غبط) gibi kelimelerde) vb. vecihlerdir ki bunlar (bazı kıraatler de) Kelamullah'ın pek çok bölümünde bulunmaktadır. Öyle ki bu farklılıklar kelimenin suretinde veya mânâsında hiçbir değişiklik meydana getirmezler.*¹⁴²

¹⁴⁰ Yunus İşeri, *Kıraat-Tefsir İlişkisi Açısından Nisâbü'rî' nin Tefsir Yönteminde Kıraat Olgusu*, thk. Mehmet Zülfi Cennet. 1 bs. (Ankara: Sonçağ Akademi, 2022), 160; Ebu'l-Hayr Şemsettin Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Müncidü' l-Mukriîn ve Mürşidu' t-Talibîn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999),72-73.

¹⁴¹ İşeri, *Kıraat- Tefsir İlişkisi Açısından Nisâbü'rî' nin Tefsir Yönteminde Kıraat Olgusu*;160; Ebu'l-Hayr Şemsettin Muhammed b. Muhammed Yusuf İbnü'l-Cezerî, *Şerhu Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kirâât*, thk: Şeyh Enes Mehera, C. 1 (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 30.

¹⁴² Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 153.

İbnü'l Cezerî'nin bahsettiği gibi Usul farklılıkları yönünden meydana gelen bu fonetik farklılıkların yanında, lehçesel açıdan değerlendirebileceğimiz farklılıklarda da benzer durum söz konusudur. Mesela: بِرْ عَمَّهُمْ kelimesinin بِرْ عَمَّهُمْ şeklinde ز harfinin harekesini fetha iken damme ile okunması¹⁴³ aynı şekilde İbrahim kelimesinin “إِبْرَاهِيمَ/İbrâhîm” ve “إِبْرَاهِمَ/İbrâhîme”¹⁴⁴ şeklinde¹⁴⁵ okunması, mânâ üzerinde bir etki oluşturmayan lehçesel tarzda oluşan kıraat farklılıklarıdır.

5.5. Kıraat Farklıklarında Ferşü'l-Hurûf

Kur'ân' da dağınık olarak yer alan, ve belli bir kurala tabi tutulamayan bu kıraat farklılıklarına kıraat' ın Ferşü'l-Hurûf farklılıkları denir. Kıraat' ta bulunan bu tür farklılıklar Usul farklılıkları gibi belli başlı kurallara tabii tutularak belirlenemezler.

¹⁴⁶İstilahî mana olarak Ferşü'l-Hurûf, okunuşunda ihtilaf olan kıraat farklılıklarıdır. Bu kıraat farklılıklarının kıyası ve belirli kurallar çerçevesinde değerlendirilmesi yapılamamaktadır. Sadece rivayetle bilinen Kur'ân, âyetlerindeki kelimelerle ilgili cüziyat' lardır.¹⁴⁷ Bunlar kelimenin müteradifi ile okunması, takdim, tehir, kelime veya harf ilavesi gibi surette meydana gelen ve mânâyı büyük oranda koruyan değişikliklerdir.¹⁴⁸

Kur'ân-ı Kerim'in yaklaşık % 20 sini oluşturduğu tespit edilen bu kıraat farklılığı biçimsel açıdan önemli ölçüde anlama tesir etmeyen kıraat farklılıkları olarak görülmektedir. Ancak hepsi bunlardan ibaret değildir. Bu tür kıraat farklılıkları

¹⁴³ Abdurrahman Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 2001), 107-108; Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 189.

¹⁴⁴ el-Bakara 2/124.

¹⁴⁵ Muhammed Kerim, *el-Kırââtü'l-Aşri'l-Mütevâtira min Tariki's-Şâtibiyye ve'd-Dürre*, (Mushaf Hamişinde), (Medine: Dâru'l-Muhâcir, 1144/1994), 104.

¹⁴⁶ Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvid İstilahları* (İstanbul: MÜİF Yayınları, 1997), 51.

¹⁴⁷ İşeri, *Kıraat-Tefsir İlişkisi Açısından Nisâbü'rî'nin Tefsir Yönteminde Kıraat Olgusu*, 181.

¹⁴⁸ Tayyar Altıkulaç, “Ebû Şâme el-Makdisî”, *DİA* (Ankara: TDV Yayınları,1994), 10/233-235; Yaşar Akaslan, *Ulûmu'l-Kur'ân Kaynaklarında Kıraat İlmî*, (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019), 108.

farklı hükümlerin, farklı yorumların ve tevillerin çıkmasına, anlam bakımından âyetlere farklı boyut ve zenginlik katmasıyla bilinen okuyuşlardır.¹⁴⁹

Çalışmamızda Mâide Suresi özelinde mânâ 'ya etki eden kıraat farklılıkları, kıraatın Ferşü'l-Hurûf bölümüyle birebir bağlantılı olup bir sonraki bölümde mânâ 'ya etki açısından incelenecektir. Kıraatteki bu mânâ 'ya etki eden kıraat farklılığını Nisâbü'rî, Mâide Suresi örneğiyle şöyle açıklamıştır; Mâide Suresi'nde وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ / شَتَّانُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ “Sizi mescidi harama girmekten men ettiklerinden dolayı bir topluma olan nefretiniz, sakın sizi aşırıya gitmeye yöneltmesin”¹⁵⁰ âyetinde geçen أَنْ صَدُّوكُمْ sizi alıkoymaları/menetmeleri sebebiyle ifadesinin telaffuzu ile alakalı izahları söz konusu duruma örnek teşkil etmektedir.¹⁵¹ Burada kıraat ile alakalı bir tartışmaya değinen Nisâbü'rî, âyette geçen kelimeyi أَنْ şeklinde hemzenin kesrası ile okunması durumunda ان şart edatı, cevabının ise لَا يَجْرِمَنَّكُمْ ifadesi, olacağını söyler. Bu durumda mânâ 'sı da şöyle olur: “Eğer mescidi Haramdan alıkoyarlarsa bir kavme olan nefretiniz sizi aşırıya gitmeye yöneltmesin”.¹⁵² Kelimenin أَنْ şeklinde Fetha ile okunduğu kıraatte ise ta'liil sebep için لَا أَنْ صَدُّوكُمْ / لا / sizi engellemeleri sebebiyle şeklinde anlam verileceğini belirtir.¹⁵³ Bu durumda âyetin mânâ 'sı şu şekilde olur:

¹⁴⁹ İşeri, *Kıraat-Tefsir İlişkisi Açısından Nisâbü'rî 'Nin Tefsir Yönteminde Kıraat Olgusu*, ,182.

¹⁵⁰ el-Mâide 5/2.

¹⁵¹ أَنْ edatını İbn Kesîr ve Ebû Amr hemzenin kesrası ile diğerleri ise hemzenin fethası ile okumuşlardır. İşeri, *Kıraat-Tefsir İlişkisi Açısından Nisâbü'rî 'nin Tefsir Yönteminde Kıraat Olgusu*,239; Nizamuddin el-Hasan b Muhammed b Hüseyin el-Kummi Nisâbü'rî, *Garâibu' l-Kur'ân ve Rağâibu' l-Furkan*, thk. Şeyh Zekeriyya Umeyrât, C. 2 (Beyrut: Dârul Kutubi' l-İlmiyye, 1996), 540.

¹⁵² İşeri, *Kıraat-Tefsir İlişkisi Açısından Nisâbü'rî 'nin Tefsir Yönteminde Kıraat Olgusu*, 239; Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed Cârullâh Zerkeşî, *el-Keşşâf' an Hakâiki Ğavâmidî' t-Tenzîl*, C. 1 (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arab' î, 1987), 603.

¹⁵³ Nisâbü'rî, *Garâibu Kur'ân ve Rağâibu' l-Furkan*, C. 2, 544.

“Mescid-i Haram’dan sizi alıkoymaları sebebiyle bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi aşırıya gitmeye yöneltmesin”.¹⁵⁴¹⁵⁵ “Bâzı âlimler âyette Mekkeliler’in Resûlullah (s.a.v.) ve beraberindeki müminleri Hudeybiye gününde umre yapmaktan menetmelerinin kastedildiğini söylerler. Buna delil olarak surenin Hudeybiye’den sonra indiğini ileri sürerler.” Dolayısıyla Fetha ile okunan أَنْ صَدُّوْكُمْ şeklindeki kıraatin daha evla olduğunu savunurlar.¹⁵⁶

Kıraat hakkında ileri sürülen bazı müşküller sebebiyle âlimler arasında bir kısım tartışmalar yaşanmış ve kendilerine getirdikleri deliller onları mukayese yapmaya sevk etmiştir.¹⁵⁷ Ancak Nisâbûrî, kıraat ile ilgili herhangi bir kıyas cihetine gitmemiştir. Sadece bazı alimlerin kıraat hakkında yaptığı kıyasa kısaca değinmekle yetinmiştir.¹⁵⁸ Nisâbûrî’nin Ferşü’l-Hurûf farklılıklarına bakışını değerlendirdikten sonra genel olarak Ferşü’l-Hurûf farklılıklarından anlamamız gereken şudur: Bu kıraat’ taki Ferş farklılıklarının âyetin manasında açıklama yapması Kur’ân’ın iç yapısıyla çelişmeyecek derecede açık olur. Öyle ki bu hususta Kelâmullah’ta bulunan âyetlerden birinde¹⁵⁹ آيَاتٍ مُّبَيَّنَاتٍ ifadesi yer almaktadır.

Bu âyet kıraat imamlarından bazıları tarafından ismi fâil ve ismi meful siygaları olmak üzere iki farklı şekilde okunmuştur. Fethalı okuyuşla kelime, ismi mef ’ul sığasında bulunacağından “Yüce Allah aracılığıyla izah ve şerh edilmiş” olarak anlaşılırken kesralı okuyuşla “açıklayıcı” mânâsında anlaşılır. Her iki okuyuşta da Kelâmullah’ta zikredilen mânâ bütünlüğü ile örtüşmektedir. Kur’ân yüce Yaratıcı

¹⁵⁴ el-Maide 5/2

¹⁵⁵ İşeri, *Kıraat-Tefsir İlişkisi Açısından Nisâbûrî’ nin Tefsir Yönteminde Kıraat Olgusu*, 239; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Herevî: *Me’âni’l-Kırâât*, thk. İvâd b. Ahmed el-Kavzî ve İz Mustafa Derviş, C. 1 (Riyad: Merkezu’l-Buhûs fi Külliyyeti’ l-Âdâb bi Câmîati Melik Suud, 1991), 325.

¹⁵⁶ Nisâbûrî, *Garâibu’ l-Kur’ân ve Rağâibu’ l-Furkan*, 544.

¹⁵⁷ Ahmed b. Yusuf es-Semin el- Halebi, ed-*Dürrü’ l-masûn fî Ulûmi’ l-Kitâbi’l-Meknûn*, thk. Ahmet Muhammed el-Harrat, C. 4 (Dımaşk: Dâru’l-Kalem, 1986/1406), 193.

¹⁵⁸ İşeri, *Kıraat-Tefsir İlişkisi Açısından Nisâbûrî’ nin Tefsir Yönteminde Kıraat Olgusu*, 239-240.

¹⁵⁹ en-Nur 24/34-46.

tarafından insanlara bir açıklayıcıdır.¹⁶⁰ بَيَانٌ لِّنَّاسٍ kelimesi ile bu minvaldeki âyetlerle de Kur'ân'ın açıklayıcı sıfatı öne çıkmaktadır. Konu ile ilgili âyetler şöyledir; فَدَفَعْنَا الْآيَاتِ “Gerçekten âyetleri detaylı detaylı izah ettik”¹⁶¹ ve “(Allah), fehmeden bir topluluk için âyetleri izah etmektedir”¹⁶² يُفَصِّلُ الْآيَاتِ. Âyet’i vb. âyetler Kur'ân'ın yüce Yaratıcı olan Allah tarafından “açıklanmış” olduğunu bildirmektedir.¹⁶³ Bu mevcut durumun Efendimiz (s.a.v.) dönemine tezâhür eden şekli, nüzul dönemi toplumunun yaşantılarına ve hayatın doğal akışına paralel olarak vahyin gelmesi idi. Hal böyle olunca âyetlerin açıklayıcı rolü kendiliğinden yerine getirilmiş oluyordu. Bu doğrultuda Efendimiz (s.a.v.) Kur'ân' da özdeş mânâyı açıklamayı temel alan vahiyle bütünleşmiş farklı kelimelerle de Kelâmullah'ı tilavette bulunmuş ve bu durumu Ahrûf-u seb‘a kapsamında değerlendirmiştir. Bu yedi harfin kapsadığı alan hem okuyuş kolaylığı ile bağlantılı Usul farklılıkları (anlama etki etmeyen) hem de Ferşü'l-Hurûf ile bağlantılı (anlama etki eden) kıraat farklılıklarını kapsamaktadır. Ferş farklılıklarının Kur'ân lafzına birçok açıdan etkisi vardır. Bu etki ilk olarak lafızlarda anlam bakımından zenginliktir. Bir başka açıdan آيَاتٍ مُّبَيِّنَاتٍ ifadesinin açıklayıcı rolü vasıtasıyla âyetlerdeki kıraat farklılıkları ile âyetin kendini açıklama özelliğinin ön plana çıkmasıdır. Demek oluyor ki kendi kendisini açıklayabilme gücüne sahip olan bu kutsal kitap, içinde barındırdığı kıraat farklılıkları vasıtası ile bu rolü yerine getirmiş oluyor. Bu şekilde Kur'ân gerek âyeti âyet ile, gerekse sahih kanallarla bize ulaşan ve resmi hatta muvafık kıraat farklılıkları aracılığıyla, Kur'ân kelimelerinde zengin mânâlar oluşturmuştur. Bu zengin mânâlar Kur'ân lafzının mânâlarında tenakuz ve zıtlık oluşturmadığı gibi Kelâmullah'ı geniş açılardan izah etmeye de yardımcı olmuştur.¹⁶⁴

¹⁶⁰ en-Nahl 16/89.

¹⁶¹ el-Enam 6/97-26; el-A'râf 7/32.

¹⁶² Yunus 10/7

¹⁶³ Halis Albayrak, “Mübhemâtu'l-Kur'ân İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri”, ANÜİFD, S. XXXII (1992), 28.

¹⁶⁴ İşeri, *Kıraat-Tefsir İlişkisi Açısından Nisâbü'rî' nin Tefsir Yönteminde Kıraat Olgusu*, 260.

5.6. Mâide Suresi’ndeki Kıraat Farklılıkları Ferşü’l-Hurûf (ve bu Farklılıkların Mânaya Etkisi)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ

“Ey iman edenler! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve başlarınızı mesh edip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayınız”.¹⁶⁵ Mâide suresi 6. âyeti kerîmede وَأَرْجُلَكُمْ lafzını ر،ع،ك،ن، asarak sembol harflerle (rumuz) temsil edilen kıraat imamları Nâfi, İbn Âmir, Âsım, Kisâi ve Şeyh Yâkûb lam harfini fetha ile وَأَرْجُلَكُمْ şeklinde okumuşlardır. ح،ع،ف،ج،خ، olararak sembol harflerle temsil edilen kıraat imamları İbn Kesir, Ebû Amr, Hafs, Hamze, Ebû Cafer ve Halefû’l-Âşir ise aynı kelimeyi وَأَرْجُلَكُمْ şeklinde esre hareke ile okumuşlardır.¹⁶⁶

¹⁶⁵ el-Maide 5/6.

¹⁶⁶ Abdurrahman Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 152; Abdullah Efendizade, *Umdetü’l-Hallân fi İzâh-i Zübdetü’l-İrfân*, (y. y, t. y), 190; Abdülfettah Pavlûvî, *Zübdetü’l-İrfân*, (İstanbul: Hilal Yayınları, t. y.), 50; İmam Şihabuddin Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Muhammed İbn. Cezerî Dîmeşki, *Şerhu Tayyibetü’n-Neşr fi’l-Kıraati’l-Aşr*, thk. Enes Mihre, C. 1 (Beirut: Dâru’l-kütübil İlmîyye, 1997), 209; Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf İbn Cezerî, *Tahrîbût Teysîr Fî Kirâati’l-Aşr*, thk. Ahmed Muhammed Müflis il Guzat, C. 1 (Ürdün: Dâru’l-Furkan, t. y.), 345; *Cezerî, Manzûmetü Tayyibetü’n-Neşr fi’l-Kirâati’l-Aşr*, 67; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfû Fuzalâi’l-Beşer Bil Kıraati Erbe’a’ti Aşer*, thk. Şâban Muhammed İsmâil, C. 1 (Beirut: Mektebetü’l-Ezher, t. y.), 530; Halid b. Muhammed el-Hafız el-Alemi, *el-Minahu’l-İlahiyye*, C. 2 (Medine: Mektebetü Dari’z-Zeman, 2002), Soner Akdağ, *Asım Kıraati’nün Şû’ be Rivayeti*, (İstanbul: Âsithâne Kitabevi, 2008), 54; Muhyiddin Derviş, *Îrâbu’l-Kur’an-ı Kerim ve Beyânuhu*, C. 2 (Humus: y.y., 1980), 385; Ebû Amr Osman b. Said b. Osman el-Ümevi ed-Dânî, *et Teysîr fi’l-Kıraat-i’ seb’a*, Hatim Sâlih C. 1 (Kâhire: Mektebetü’ s-Sahâbe, 2008), 268; Mekkî b. Ebû Tâlib, *el-Keşf’an Vücûhil’l-Kirâatis-Seb’a* thk. Muhyiddin Ramazan, (Beirut: Müessesetü’r-Risale, 1404/1984), 406; Ebu Abdullah Cemaleddin Muhammed b. Hasan el-Mukri, el-Fasi; *Şerhü’l-Fasi ale’ş-Şatbiyye*, thk. Abdür-rauf b. Ali b. İbrahim Musa, C. 2 (Riyad: Mektebetü’ r-Rüşd, 2005/1426), 326-328.

وَأَرْجُلِكُمْ kelimesinde bulunan lam harfini hem esre harekeyle hem de üstün hareke ile iki farklı kıraatte de okumuşlardır. Esre hareke ile okuyan kelimeyi evvelindeki بِرُؤُسِكُمْ lafzına isnâd etmiştir. Bu doğrultuda: “başlarınızı ve topuklara kadar ayaklarınızı mesh edin” şeklinde bir mânâ ortaya çıkmıştır. Âyette ortaya çıkan bu mânâya göre ayakları mesh etmek zorunlu olur. Ca’fer’i mezhebi müritleri olan Şiiler âyetten mesh anlamı çıkarırken, imam Taberî de âyetten aynı şekilde mesh anlamını çıkarmıştır.¹⁶⁷ Ancak imam Taberî’nin konuya bu şekildeki bakışı kıraat’ı sebebiyledir. Şöyleki; bu konu ile alakalı Evs kabilesinden gelen bir rivayet vardır. Bu hadiste kesralı kıraat’ ta belirtildiği gibi ayakların yalnızca bir bölümünün mesh edilmesinin abdestte yeterli olacağı ifade edilmektedir. Hadisin metni şöyledir: “Resulullah abdest aldı, ayakkabalarına ve ayaklarına meshetti”¹⁶⁸ Taberî bu görüşle alakalı şöyle demiştir: Bu hadis ayakların yalnızca bir bölümünü mesh etmenin abdeste yeterli olacağını söylemektedir. Zira bu hadiste Resulullah’ın abdestini bozduktan sonra abdestsiz olarak böyle yaptığı zikredilmemektedir. Zira bu hadis Resulullah, abdestli iken tekrar abdest aldığı zaman ayaklarına mesh ederdi şeklinde anlaşılmalıdır. Maide suresi 6. Âyet’ le kastedilen mânâda namaz kalkmaya kalkılması durumunda abdest alınması şeklindeki emirdir. Ancak bu emir abdesti bulunmayanlar için farz, abdestli olanlar için menduptur. O halde İmam Taberî’nin görüşü hakkında şunu söyleyebiliriz: Maide suresi 6.âyete göre namaza kalkıldığında abdest almak farzdır. Yani Maide suresi 6. Âyette kastedilen abdestsiz iken alınan abdestte ayakların yıkanması şeklindeki farziyettir. Ancak burada lam harfinin esre hareke ile okunması durumunda ayaklara mesh mânâsı çıkaran Taberî de bu kıraatın böyle bir mânâ ifade ettiğine de katılır. Ancak bu mesh durumunun abdestli iken abdest alındığı durumda tekrarlanabileceğini kastetmektedir.¹⁶⁹ Konuya gramer açısından bakıldığında ise şöyle bir bakış açısı ortaya çıkmaktadır. Âyetin lafzındaki lam harfini üstün hareke ile okuyan, lafzı evvelindekine değil daha evvelindeki “yıkayınız” buyruğundan sonra gelen وَجُو yüzler kelimesine atfetmiştir. O halde: “Yüzünüzü, dirseklere ulaşıncaya kadar ellerinizi yıkayınız, kafanızı mesh ediniz topukların bitimine varıncaya kadar

¹⁶⁷ Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, C. 2, 477.

¹⁶⁸ Ebu Davut, “*et-Taharet*,”62(160).

¹⁶⁹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et- Taberî, *Taberî Tefsiri*, çev. Hasan Karakaya ve Kerim Aytekin C.3(Hisar Yayınları: İstanbul,1996),234.

ayaklarınızı yıkayınız.” şeklinde bir anlam çıkar ki bu şekilde Arap dilinde tutarlı bir anlam kastedilmez. Bu konu hakkında başka bir bakış açısı ise; yıkayınız emrinden sonra iki cümlenin gelmesidir. Bu cümleler yüz ve ellerden bahseder. Bu duruma binaen öncesi ile bağlantı kurduğumuzda yüz ve ellerin yıkanması hükmü çıkar. Tekrar aynı mantığı tekrar kullanacak olursak; âyette “*mesh edin*” eyleminden sonra diğerinde olduğu gibi sonrasına atfedeceğimiz iki cümle gelmektedir, bunlardan da *kafa* ve *ayaklar* kastedilir. Bu doğrultuda bir öncesindeki kelimeye atfedilirse bu organların mesh edilmesi mânâsına ulaşılır.

Yalnız burada dikkate edilmesi gereken bir husus vardır, oda Kur’ân-ı Kerim’in üslubunun geneline bakıldığında bir ahenk içerisinde devam ettiğidir. Şöyle ki bahsi geçen abdest ve mesh âyetinde yıkayınız emrinden sonra gelen iki cümlenin evveli nasıl bir tek organı (vech) ahiri iki organı (iki tane el) anlatıyorsa, mesh ediniz cümlesinden sonra gelen iki emirden birisi âyette bahsi geçen bir tek organı (kafa) diğeri ise iki organı (iki ayağı) kastetmektedir. Fakat “*أَرْجُلِكُمْ*” *ayaklarınız* lafzı “*وَجُو*” “*yüzleriniz*”e isnâd edilmiş olursa tilavetteki bu tertip ve uyum bozulur ki bu durum, Kelâmullah’ın bilinen kusursuz biçem ve sitiline uygun olmaz.¹⁷⁰

Bir kısım kişilerde bu konu hakkında şöyle açıklama yapmışlardır: Allah Teâlâ, teyemmümde yüzün bütününün toprakla mesh edilmesini zorunlu kıldığı gibi benzer durumdan hareketle kastedilen de su ile yapılan abdeste de ayakların bütününün su ile temasını kastetmiştir. Abdest türlerinin her iki durumunda gerek mesh gerekse yıkama durumunda uzuvların toprakla da olsa su ile de olsa, bu maddelerin vücuda teması söz konusudur. Binaenaleyh kesralı okunan kıraate göre anlam su ile ilgili uzuvların yıkanması ile meshin gerçekleşmesi durumudur.¹⁷¹ Tirmizî, Efendimiz’den (s.a.v.) şöyle bir hadis nakletmiştir: “*Ökçenin ve ayak çukurlarının cehennem ateşindeki vay hâline*”¹⁷²

¹⁷⁰ Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, C.2, 477-478.

¹⁷¹ Allame Muhammed Hüseyin b. Muhammed b. Muhammed b. Tabatabai, *el-Mizan fi Tefsiri’ l-Kur’ân*, çev. Vahdettin İnce, C. 5, (İstanbul: Kevser Yayıncılık, 2000), 346.

¹⁷² İmam Muhammed b. Muhammed b. Süleyman er-Rûdânî, *Cem’ ul- fevâid min Cem’ il- Usûl ve Mecma’ iz-zevâid*, çev. Nâim Erdoğan. C.1, (İstanbul: İz Yayıncılık, t. y.);98;

Tirmizî'nin rivayet ettiği hadiste abdest alırken uzuvların kuru kalmamasına dikkat edilmesi ve bu konuda titiz davranılması gerektiği ifade edilmiştir. Burada ökçenin zikredilmesi bu uzvun kuru kalma ihtimaline en yatkın olan uzuv olmasından kaynaklanır. Nitekim âlimlerde burada ökçenin zikredilmesinin buna bağlamışlardır. Tirmizî'nin rivayet ettiği hadisteki mânâyı daha geniş düşünürsek; burada kastedilen ökçe gibi yıkanması elzem olan uzuvlarında abdestte yıkanmadığı ve kuru kaldığı durumda *vay hâline!* şeklindeki tehdide maruz kalma ihtimalidir. Efendimiz (s.a.v.) abdestte ökçenin zikredilmesi konusunda abdestte yıkanmayan yer “*kolda ve yüzde bulunsa buralara da veyl!*” diyerek bu tehdidin tek bir uzvu kastetmediğini abdestte bütünsel bir mânâ taşıdığını kastederek bu durumu genellemiştir.¹⁷³

Abdest mevzusunu İbn Hacer ise şu şekilde yorumlamıştır: “*Efendimiz'in (s.a.v.) abdestin niteliğiyle bağlantılı olan mütevâtir nakiller onun ayaklarını mesh değil yıkamak suretiyle abdestini tamamladığını gösterir.*” Amr b. Anbese'den İbnu'l-Huzeyme ve başkalarının naklettikleri abdestin erdemleri konulu bir hadiste bu durumu bize şu şekilde aktarır. وَيَغْسِلُ قَدَمَيْهِ كَمَا أَمَرَهُ اللَّهُ. “*Sonra da, Allah'ın kendisine emrettiği şekilde ayaklarını yıkardı*”. Ayakların yıkanması meselesinde sahabeden kimsenin arasında ihtilaf söz konusu olmamıştır. Bu konu hakkında Enes bin Malik, Ali b. Ebî Talib ve son olarak da Abdullah İbn Abbas ihtilafa düşselerde, kısa zamanda fikirlerini değiştirmek suretiyle bu konuyu ayakların yıkanması üzerine sabitlemişlerdir. Abdurrahman İbnu' l-Leyla derki:

Bu konuyu sonuca bağlayacak olursak; İslamiyet'in temel prensibi olan temizlik hiçbir şeyin onu gölgelemeyeceği şekilde mühim bir konudur. Öyle ki İslam dininde bu durum yiyecekleri içecekleri ve ibadetlerde beden ruh ve mekân temizliğini kapsamaktadır. İnsan vücudunun ağırlığını taşıyan ve yeryüzünde temiz kirli demeden birçok yüzeye temas eden ayakların yıkanması elbette gerekmektedir. Abdest'in maksadı olan temizlik şiarından anlaşılan ayakların yıkanması ile mescitlere, ibadet mekanlarına ve bu mekânlara kişisel olarak

Tirmizî, Tahâret 31-41; Buhârî “Vuzu” 29; Müslim, “Tahâret” 242; (İbn-i Mâce “Tahâret” ,450.

¹⁷³ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, C. 18, 1 bs. (Ankara: Akdağ Yayınları), 3608/1990.

saygımızla yakından bağlantılıdır.¹⁷⁴Bu durumda ulaşılan en makul görüş ise bu konu hakkındaki Taberî'nin açıklamasıdır. Nitekim o bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır: Efendimiz Mekke fethedilmeden önce namaz için her vakit abdest almanın faziletli olduğunu söylemiştir. Ancak Mekke fethedildikten sonra tek bir abdest ile birçok vakit namaz kılarak, farz olanın abdestli olmak oluşunu ümmetine uygulamalı olarak anlatmıştır. Abdullah b. Zeyd b. Hanzala' nın naklettiği hadiste Rasûlullah her namaz için abdest alınmasını emretmiş ve ashab bu durumu farzîyet olarak algılamıştır. Bu durum dan sonra emir nesh edilmiştir. Mâide suresindeki âyet, bu duruma binaen namaza kalkıldığında abdest alınmasını beyan eden emir mendubiyet ifade etmemektedir. Buna göre ayakların yıkanması abdestsiz durumda zaten zorunludur. Taberî: Allah' u Teâlâ abdest alırken iki ayağın tümünü su ile mesh etmeyi emretmektedir. Öyleki abdest alan kimse ayaklarının tümünü su ile mesh ettiği takdirde o kişiye ayaklarını mesh eden de denir yıkayanda denir, şeklinde bir mâna çıktığını ifade etmektedir.¹⁷⁵

Mâide suresinde bulunan bir diğer kıraat farklılığı ise; Mevcut âyetin devamındaki **أَوْ لَمَسْتُمْ** kelimesidir. Bu kelimedeki kıraat farklılığı şu şekilde gerçekleşmiştir:

وَأِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ

*Yolculuk durumunda ve hasta iseniz, veyahut büyük ve küçük abdest ihtiyacınızı gidermişseniz, yahut kadınlara temas etmiş ve suyun varlığına ulaşamamışsanız, temiz bir suda bulamamışsanız teyemmümde bulunarak yüzünüzü ve ellerinizi mesh edin.*¹⁷⁶

Mâide suresinin 6.âyetinin devamında yer alan **لَمَسْتُمْ** lafzı ف،ر،خ olarak sembol edilen Hamze, Kisâî ve Halefü'l-Âşîr adındaki kıraat imamları vasıtasıyla medsiz olarak **لَمَسْتُمْ** şeklinde telaffuz edilmiştir. Rumuzları ا،د،ح،ك،ن،ج،ع olarak sembol

¹⁷⁴ Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, 171.

¹⁷⁵ Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et- Taberî, *Taberî Tefsiri*, 221-230.

¹⁷⁶ el-Maide 5/6.

edilen Nâfî, İbn Kesir, Ebu Amr, Âsım, Ebû Cafer ve Şeyh Yâkûb ismindeki kıraat imamları bu lafzı Mushaf'ta yazıldığı gibi لَمَسْتُمْ şeklinde okunmuştur.¹⁷⁷

Lam harfinin لَمَسْتُمْ şekilde medli olarak icra edildiği kıraate göre ortaya çıkan mânâ; “kadın ve erkeğin karşılıklı olarak birbirine temas etmesi” dir. Lafzın لَمَسْتُمْ şeklinde medsiz yazıldığı kıraate göre ise “sadece erkeğin kadına temas etmesi/ dokunması mânâsı kastedilmiştir”. Ayrıca buradaki dokunmadan maksadın; yalnızca cinsel birliktelik yada yalnızca dokunma değil, erkek ve kadının tenlerinin birbirine temas etmesi de anlaşılmıştır.

Bu durum hakkında 4 büyük mezhep arasında farklı görüşler ortaya çıkmıştır; *Hanefî* mezhebine göre: lâmin medle لَمَسْتُمْ şeklinde okunmasına binaen oluşan kıraatta “temas” ile cinsel birliktelik kastedilmiştir. *Hanefî* mezhebinden yola çıkarsak erkeğin kadına değmesi temas etmesi abdesti bozmaz. Ancak *Şâfiî* mezhebine göre bu durum tamamen farklıdır. Erkeğin ve kadının kendileriyle evlenme ihtimali olan kişilere dokunmasıyla abdest bozulur. (Buradaki abdestten kasıt namaz abdestidir.) *Mâlikî* ve *Hanbelîler*' e göre ise: dokunmadan haz alınması durumunda bu abdesti geçersiz saymışlardır. Mezhepler arasında çok fazla yorum farklılıkları oluşmuştur. Ancak bu yorumlar mânâ da tenakuz ve zıtlık oluşturmayarak kıraat ilmi ve fıkıh-î ilimler açısından zengin bakış açıları oluşturmuştur.¹⁷⁸

Görüldüğü üzere gerek mezhepler gerekse kıraat farklılıkları Kur'ân metnini anlama ve anlamlandırma noktasında birçok etkiye sahiptir. Kıraat farklılıklarının

¹⁷⁷ Pavlûvî, *Zübdetü'l-İrfân*, 50; Efendizade, *Umdetü'l-Hallân fi İzâh-î Zübdetü'l-İrfân*, 190; Cezerî Dımeşki, *Şerhu Tayyibeti' n-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, 219; İbn Cezerî, *Tahbîru't-Teyşîr fi Kırââti'l-Aşr*, 346; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 67; Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed. b. Muhammed b. Ali En-Nüveyri, *Şerhu Tayyibeti' n-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, thk. Mecdi Muhammed Sürur Sa'd Ba Sellum, C. 2 (Beyrut: Lübnan, 2003), 284; Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 153; el-Alemi, *el-Minahu'l-İlahiyye*, C. 2, 584-585-586; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfî Fuzalâi'l-Beşer bi' l-Kıraati Erbe'a'ti Aşer*, thk. Şâban Muhammed İsmâil, C. 1 (Beyrut: Mektebetü'l-Ezher), 531; Ebu Abdullah Cemaleddin Muhammed b. Hasan el-Mukri el-Fasi, *Şerhü'l-Fasi ale's-Şatbiyye*,

¹⁷⁸ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire etkisi*, 153-154.

mânâya etki boyutu kıraat' ta Ferş farklılıkları vasıtasıyla ilim sahasına dâhil olmuştur. Etkisel bakımdan bu kısım kıraat farklılıkları Kur'ân metninin anlam yapısına zarar oluşturmayacak derecede hassas bir boyutta gerçekleşmiştir. Gerek لَمَسْتُمْ şeklinde lam harfinin medli okunduğu kıraatte, gerekse لَمَسْتُمْ şeklinde ön plana çıkan Ferş farklılıkları Kur'ân metnini anlama ve anlamlandırma noktasında muhataplarına geniş ve kapsayıcı bir bakış açısı sunmuştur. Mânâ boyutuna etki eden bu kıraat farklılıkları Kur'ân-ı anlama ve anlamlandırma noktasında sunduğu etki açısından mânâda tenakuz ve zıtlık oluşturmadığı gibi, metne farklı açılardan bakma imkânı da sunmuştur. Bundan dolayıdır ki; kıraat' ın Ferş farklılıkları Kelamullah'ın bitmez tükenmez anlam deryasına kaynak oluşturmuş ve dilsel açıdan sunulan ilahi bir rahmetin önemini de gözler önüne sermiştir.

Mâide Suresi'nde Ferşü'l-Hurûf kısmın dahil edebileceğimiz bir başka kıraat farklılığı ise Mâide suresi 13. Âyettir. Âyet'in metni şu şekildedir:

فَمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً

“Akitlerini feshetmeleri sebebiyle onları lanetledik ve **kalplerini katılaştırdık**...”¹⁷⁹

Bundan önceki âyette Yüce Allah'ın, İsrâiloğulları'na bazı buyruklarda bulunduğu ve bunları yerine getireceklerine dâir peygamberleri aracılığı ile onlardan söz alındığı açıklanmaktadır. Bu âyette ise onların verdikleri sözde durmadıkları bildirilmektedir.¹⁸⁰ Âyet-i kerimedeki; قَاسِيَةً kelimesindeki kıraat farklılıklarına geçmeden önce âyette sıkça belirtilen kalp katılaşmasının ne şekilde ve hangi aşamalar sonucunda gerçekleştiği hakkında genişçe izahta bulunalım: İnsanoğlunun kalbini zedeleyen davranış ve tavırların devamlılığı kalbin ruhsal olarak berraklığının yitirilip özünü kaybetmesine sebep olur. Bu durum kul ile yaratıcı arasını perdelenerek kulu manevi iletişime kapalı hale getirir. Uzun süre maruz kalınan bu durum sonucunda, yaşanan bu mevcut durumdan etkilenen kalp mânevi açıdan zedelenir. Bu halin kişi üzerindeki etkisi iki aşamada gerçekleşir. İlk aşamada basiretin kapanması olarak kendini gösterirken, ikinci aşama ise ibadetlerden gereken huşuyu alamamaya neden olur. Yaşanan bu kademeli durum

¹⁷⁹ el-Mâide 5/13.

¹⁸⁰ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 154.

kişiyi manevi bir kapanışa yöneltir. Nihayet gelinen bu son noktada kalp katılaştır, akabinde zihin kâinatı doğru okuyamaz hale gelir. Bütünsel olarak yaşanan bu olaylar muhatap kişiyi, tercih ettiği bu fiillerinin nihayetinde uçuruma sürükler.¹⁸¹ Zeminini biz insanların yanlış tutum ve davranışlarının bir sonucu olarak pey der pey hazırladığı kalbin bu en çaresiz hâli konumuzla bağlantılı olarak Mâide Suresi 13. âyet özelinde şu şekilde açıklanabilir; Kalbin katılması durumu, yüce Allah'tan rahmetin kesintiye uğraması ile doğrudan ilgilidir. “*Akitlerine sağdık olmadıkları için onların kalplerini lanetledik ve katılaştırdık*”.¹⁸² Mâide Suresi'nin ilgili âyetlerin de görüldüğü üzere kalp üzerindeki bu katılmanın en belirgin nedeni kişinin ısrarla kalbini katılmaya maruz bırakan fiillerde devamlılık göstermesi ve sonucunda ilahi bir lanetlenmeye maruz kalmasıdır. Kalbin katılması meselesi tek bir duruma bağlı değildir. Bilakis bu durum aşamalı bir şekilde gerçekleşmiştir.

Şöyle ki, fiillerinde özgür olan kul sebepsiz yere mağdur edilmemiştir. Sadece ilahi buyruğa algılarını kapatarak bu kaçınılmaz durumun zemini peyder pey bireysel ve özgürce hazırlamıştır. Fiilleri ile alakalı genel değerlendirmeye tabii tutulan insanın bu yolculuğu ilk aşamada bir sınavla başlamaktadır. Öyleki; Kur'ân-ı Kerim'de buyurulduğu üzere “*Allah'ın takva için kalplerini sınavdığı kimseler*”den bahsederek kalbin bir sınava tabi tutulmasının söz konusu olduğunu açıklar. Aslında âyet-i kerimedeki kalplerin sınanması özünde temiz yaratılışlı olan bu kalbe mühür vurulmadan önce yüce yaratıcı tarafından yapılan son bir uyarıdır. Bu uyarıdan sonra iyiye de kötüye de eğimli olan kalp hür iradesi ile kendi yolunu çizecektir. Doğrunun yanlışın, iyinin kötünün eksiksiz yazıldığı Kur'ân-ı Kerim'i iyi okumak ve anlamak kalplerin sınanıldığı bu sınav hakkında bilgi almak için en güvenilir kaynaktır. Kalplerin sınanması bir ön eleme, ve bir sınavın başlangıcıdır. Bu aşamayı aklımızda tutalım çünkü bu durum bir başlangıç aşamasını temsil etmektedir. Öyleki kul; Allah'ın emir ve yasaklarına dikkat eder ve kutsal kitabımız Kur'ân-ı Kerim'i rehber edinerek kalbi iyi bir yönde eğitirse kalbin sınanıldığı bu sınavı başarıyla geçerek onu katılaştırmaktan kurtarır. Kazanılan bu sınavla kusursuz yaratılışlı olan kalp orijinal haline geri döner. Bu sınava hakkıyla çalışarak

¹⁸¹ Ahmet Alkan, Kavram Tefsiri, C. 1 (b. s: b. y. t. y.), 320.

¹⁸² el-Mâide 5/13.

Kelâmullah'ı ve onun rehberliğinde de kâinatı iyi okuyan zihin ürün olarak katılaşmamış ve temiz bir kalp imar eder. Kul bu durumun aksi yönünde bir ilerleme kaydederse “kasvet” e yani kalbin tamamen katılaşmasına ve hidayetin bütünsel olarak tükenmesine zemin oluşturur. Âyet'i Kerîme'de de belirtildiği üzere “Allah kalplerini mühürledi” Âyet'i ile sınavın sonucunda kalp için geline son aşama belirtilmiştir.¹⁸³ Geline bu son durumda hesap tamimiyle kapanmış ve kul için son aşamaya geçilmiştir. Bu durum için diyebiliriz ki; kalbin katılaşması insanda bir afet ve travma göstergesidir. Bir sonraki aşamayı temsil eden kalbin mühürlenmesi ise insanın bireysel kıyameti olarak görülür.¹⁸⁴ İşte Maide Suresi 13. âyeti kerîmedeki durumda tam olarak bu durumu anlatır niteliktedir.

“Sözlerini bozmaları nedeniyle onlara lanet ettik”.¹⁸⁵ Âyette kastedilen durum aslen şöyle bir durumdur. Aşamalı olarak kalbi katılaşan ve bunda ısrarları sonucunda mühürlenmiş bu kalpler üzerindeki rahmetimizi çekti denilmiştir. “Ve kalplerini kaskatı yaptık”. Yani kalpler öyle bir duruma geldi ki âyet ve uyarılar onlara fayda bile vermedi demektir. Kalbin katılaşması ve bu aşamaya gelene kadar geçirdiği buhranları anlatmak elbette sayfalarca sürecektir çok geniş ve araştırılması gereken bir konudur.

Konumuzu tefsir açısından burada sınırlandırarak قَاسِيَةً kelimesini kıraat farklılıkları açısından da değerlendirmeye tâbi tutalım. Âyet'i kerîmedeki ihtilafı kelimeyi kıraat imamlarından ف،ر Hamze ve Kisâf قَاسِيَةً olarak telaffuz etmişlerdir ki, قَاسِيَةً nin abartılı bir telaffuz şeklidir. Buradaki Ferş farklılığı dilsel açıdan Arapların “Dirhemün kasiyyün” sözüne benzetilir ki sahte para anlamındadır. O da kasvetten gelir, çünkü sahte para biraz sert ve gevrek olur. Yine bu durum Kaf harfinin sin harfine uyumundan gelir ki bundan dolayı kelime kısıyyeten de okunmuştur.¹⁸⁶ Ayet-i kerimede geçen قُلُوبُهُمْ قَاسِيَةً kelimesini ف،ر Hamze ve Kisâf elif siz olarak ve yânın şeddelenmesiyle قَاسِيَةً şeklinde okurken; geri kalan kıraat

¹⁸³ el-Bakara 2/7.

¹⁸⁴ A. g. e., C. 1, 318.

¹⁸⁵ el-Mâide 5/13.

¹⁸⁶ Kâdî Nâsîru' d-Dîn Ömer Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, C. 2 (İstanbul: Kahraman Yayınları: 1314/2011), 23.

imamları (جمهور) قَاسِيَّةً şeklinde, yani kaf harfini med ile okuyup ye' harfini fetha ile okumuşlardır.¹⁸⁷ Daha farklı bir anlatım tarzıyla Muhammed Mekki b. Ebû Tâlip, *el-Keşf' an-Vücûhil Kırâati's-Seb'a ve İleliha ve Huccetiha* adlı kitabında Hamze ve Kisâî'nin قَاسِيَّةً kelimesini elifsiz olarak فَعِيلَةٌ vezninde ve diğer kıraat imamları ise elif ile فَاعِلَةٌ vezninde okudular demişlerdir.¹⁸⁸ Âyet-i kerimede kasâvet kelimesi, وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً kelimesinin mecâzîdir. Zîrâ aslı kalbin salâbeti, şiddetidir. Bu kasâvet kelimesi kalbin öğütlerden ve uyarılardan etkilenmemesini ifade etmek için istiâre olarak kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de ¹⁸⁹ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبَكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ âyet-i kerimesinde de aynı şekilde geçmiştir. Cumhur bu kelimeyi قَاسِيَّةً şeklinde ism-i fâil siggasında, Hamze ve Kisâî (ف،ر) قَاسِيَّةً yâni فعيل vezninde قَسَا يَقْفُوا den قَاسِيَّةً şeklinde okumuşlardır.¹⁹⁰ Telaffuz farklılığı üzerinde durduğumuz Mâide Suresi 13. âyeti قَاسِيَّةً ve قَاسِيَّةً şeklinde okuduğumuzu yukarıda genişçe anlattık. Şimdi ise bu telaffuz farklılığının mânaya nasıl bir etki kattığına bakalım;

İlk olarak قَاسِيَّةً kelimesini inceleyerek başlayalım; القسوة kabin sert, katı olması ya da sertleşmesi ve katılaşması mânâsında kullanılır. Bu kullanımın aslı (sert veya katı taş anlamına gelen) حَاجِرٌ قَاسٍ ifadesinden gelir. Bu kelime Kur'ân-ı Kerim'de birçok yerde geçmiştir: Yüce Allah şöyle buyurmuştur: ¹⁹¹ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبَكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ

¹⁸⁷ Ahmed b. Hüseyin b. Mihran en-Nisâbûrî, *el-Mebsut fi'l-Kıraati'l-Aşr*, thk. Sübey' Hamza Hâkimi, (Dımaşk: Mecmai' l-Lügati' l-Arabiyye, t.y.), 185; Pavlûvi, *Zübdetü'l-İrfan*, 50; Dimeşki, *Şerhu Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, 219; İbn Cezerî, *Tahrîbût-Teysîr fi Kırâati'l-Aşr*, 346; Efendizade, *Umdetü'l-Hallân*, 191; en-Nüveyri, *Şerhu Tayyibetin Neşr Fi'l-Kıraati'l-Aşr*, C. 2, 284; el-Alemi, *el-Minahu'l-İlahiyye*, C. 2, 591; Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Dimyati Benna, *İthâfu Fuzalâi'l-Beşer fi'l-Kırâati'l-Erbaate Aşer (Münthehe' l-Emânî ve'l-Meserrât fi Ulûmi'l-Kırâat*, (1117/1705), thk. Şâban Muhammed İsmâil, C. 1 (Beyrut: Alemü' l-Kütüp; Kahire Mektebetü'l-Külliyeti'l-Ezheriyye, 1987/1407), 531; el-Fasi, Ebu Abdullah Cemaleddin Muhammed b. Hasan el-Mukri, *Şerhü' l-Fasi ale's-Şatbiyye*, C. 2, 326-327-329.

¹⁸⁸ Ebu Muhammed b. Ebî Tâlip el-Kaysî, *el-Keşfan Vücûhi' l-Kırâati's-Seba ve İleliha ve Hüccetihâ*, thk: Muhyiddin Ramazan, C. 1 (Beyrut: Müessetürrisâle, 1984/1404), 407.

¹⁸⁹ el-Bakara 2/74.

¹⁹⁰ İbn Aşur, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, C.4, 143; el-Bennâ, *İthâfu' l-Fuzalâi' l-Beşer*, C. 1, 531;

¹⁹¹ el-Bakara 1/74.

وَالْقَاسِيَةَ قُلُوبُهُمْ ۚ وَالْقَاسِيَةَ قُلُوبُهُمْ ۚ 192 ,yine başka bir âyette şöyle kullanılmıştır: 193194 وَقَالُوا قُلُوبُهُمْ قَاسِيَةٌ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً ۚ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً ۚ “demek katı anlamındadır, nasihate elverişli olmayan bir kalp demektir. Zira has altın yumuşak olur içine farklı madenlerin karıştığı altın ise kuru ve katıdır. Her yumuşak olan şey düzeltmeye kolaylıkla elverişlidir şeklinde bir açıklama yapmıştır”.¹⁹⁵

Diğer bir kıraat farklılığı olan قَاسِيَةً kıraatine göre ise mânâ şöyle olur: “Kalpleri hâlis/saf değildir.” demektir. Bunun kökeni ise “Arapların hâlis olmayan, katışık bakırla ya da pirinçle karışmış bir gümüş için söyledikleri ذَرُّهُمْ قَاسِيٌّ sözlerinden gelir”.¹⁹⁶ Bütün bu anlatılanlardan sonra diyebiliriz ki her iki okuyuşta da anlamlar birbirine yakındır ancak iki kıraat ile daha geniş ve derin mânâlar kastedilmektedir. Kıraat farklılıklarının üstlendiği bu rol aslen Kur’ân âyetlerinin birbirini tefsir etmesidir. Bir ayetin delaletini anlamakta zorlandığımızda başka mütevatir kıraat’ lar var mıdır? diye kendimize sorarız. Eğer var ise bu doğrultuda âyeti tefsir etmeye çalışırız.

Surenin devamındaki bir başka Ferşü’l-Hurûf farklılığı ise Mâide Suresi 60. âyettir. Âyetin meal ve metni şu şekildedir;

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرِّ مِمَّنْ ذَلِكُمْ مَثُوبَةٌ عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَعَظِيبٌ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْوَرْدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتِ

De ki: “Yüce Allah’ın yanındaki yeri bu durumdan daha vahim kişiyi açıklayayım mı? Yüce yaratıcı hangi topluluğa lanet etmiş, hangileri hakkında gazap emri vermiş, kimlerin suretlerini hınzıra ve maymuna

¹⁹² ez-Zümer 39/22.

¹⁹³ el-Hac 22/53.

¹⁹⁴ Râğıp el-İsfehânî, *Müfredât elfâzi’l-Kur’ân*, çev. Yusuf Türer, C. 1 (İstanbul: Pınar Yayınları, 2007), 1208-1209.

¹⁹⁵ Ebü’l-Abbas Şehabettin Ahmed b. Yusuf b. Abdi daim Halebi Semin, *Umdetü’l-Huffaz fî Tefsiri Eşrefi’i-Elfaz*, C. 3 (Beyrut: Âlemü’l-Kütüb, 1993/1414), 363.

¹⁹⁶ el-İsfehânî’ î, *Müfredat elfâzi’ l-Kur’an*: 1209.

çevirerek, şeytanın yolundan giden, **ona tapan** bir topluluk yapmışsa, işte o kimseler doğru yoldan fazlaca sapmış kimselerdir.¹⁹⁷

Âyet-i kerimenin mânâsına ve çalışmamızın asıl konusu olan Ferş farklılıklarına geçmeden önce âyetin içinde açıklanması gereken önemli bir kelime vardır. Bu kelime “*Tâğut*” kelimesidir:

Tâğut; Kur’ân’ da yerine göre putlar, şeytan ve yerine göre de kendisi doğru yoldan sapmış ve başkalarını saptırmakta olan azgın, şeytanımsı önderler, liderler ve çete başları için kullanılmaktadır.¹⁹⁸ Tağut kelimesi bütün yoldan çıkmış ve Allah’tan başka Rab olarak görülen ve tapılan her şey için kullanılır. Yüce Allah Âyet-i kerîmesinde buyuruyor ki; *فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا* “*tâğut’u kabul etmeyip, yüce yaratıcıya güvenip ve ondan başka kimseye ona bağlandığı gibi bağlanmayan kimse kavi/sapasağlam bir ipe tutunmuştur.*”¹⁹⁹ Kur’ân -ı Kerimdeki Tağut kavramı ile ilgili âyetler genel olarak şu şekildedir; *وَالَّذِينَ اجْتَنَّبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْْبُدُوهَا* “*Tâğut’u ilah olarak görmekten ve ona kulluk etmekten kaçın*”²⁰⁰. *وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ*²⁰¹. “*Kâfirlerin dostları tâğuttur.*”²⁰¹ *يَتَحَاكَمُونَ إِلَى الطَّاغُوتِ* “*Tağut’un hakemliğine başvurmak istiyorlar.*”²⁰² vb. âyetlerde geçen *الطَّاغُوت* lafzı ile kastedilen mânâ bütün taşkın ve yoldan çıkmış fiillerdir. Kur’ân âyetlerin de tağut kavramı bütünsel bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde tağut kavramı hakkında şunları söyleyebiliriz:

Tâğut kavramı büyücüler, kâhinler, sırat-ı müstakimden ayrılanlar olmak üzere birçok konu başlığı altında zikredilmiştir. Tağut’un kullar üzerindeki etkisi genel olarak yaratıcının büyüklüğünü ikinci planda bırakma eylemidir. Bu eylem doğrultusunda, zihni ve kalbi oyalayan boş faaliyetler kişiyi tağut adı altında ele geçirir. Bu fiil ve davranışların devamlılık göstermesi durumunda ise kullara kendi

¹⁹⁷ el-Maide 5/60.

¹⁹⁸ M. Zeki Duman, *Beyânu’l-Hak - Kur’ân-ı Kerim’in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri*, C. 3 (Ankara: Fecr Yayınları, 2008), 646-647.

¹⁹⁹ el-Bakara 2/257.

²⁰⁰ ez-Zümer 39/17.

²⁰¹ el-Bakara 2/257.

²⁰² en-Nisâ 4/60.

tâğutlarını oluşturma imkânı verilir. Böylece tağut kavramı kişilerin kendi eylemlerinin bir sonucu olarak çeşitli şekillere dönüşür.²⁰³

Örneğin; الطَّاغُوتِ kelimesi: Kötü faaliyetlerinden dolayı Allah'ın şiddetine ve gazabına gark olarak Müslümanlar'a karşı asırlardır bu muamelesini devam ettiren Yahudi halkının pervasız davranışları içinde kullanılır. Bu kavram onların yanlış yoldaki tutum ve davranışlarından dolayı çeşitli eylemlerin bir sonucu olarak bireysel olarak inşa etmek suretiyle içini doldurdukları bir kavramdır.

Öyleki; Peygamberine saygı duymayan, gerek tarihsel süreçte, gerekse günümüzde bir ölüm makinesine dönüşen bu zalim halkın imar ettikleri tağut' ları hastalıklı yönde besledikleri öfkeleridir. Bu hastalıklı durum öfkeyi tanrıları olarak görmelerini sağlamıştır. Bu durumda tağut kelimesi onlar için öfke, kin ve merhametsizlik adı altında ete kemiğe bürünmüştür. Aynı şekilde Yüce Allah Kur'ân' da Sebt (Cumartesi) gününün haramlığını yerine getirmeyen bu kavimden bahsetmektedir. Bu halkın itaatsizlerinde aşırılığa giderek tağuta tapınmaya başladıklarını ve bu yüzden pek çoklarının maymunlara domuzlara çevrilişini konu edinmiştir.

Görüldüğü üzere haddi aşmanın bir sonucu olarak bu alçalış kademeli olarak devam etmiştir. Ve bunun sonucunda tağut, taşkınlık yapan bu toplumun öfke ile besledikleri ilahlarının adı olmuştur. Bu durum onları gerçek yaratıcılarına karşı (Yüce Allah) itaatsizliğe yönlendirmiştir. Âyet'i Kerîmede genel olarak Müslümanlar'ın tağuta gidecek yol ve davranışlardan kaçınmaları istenerek eskilerin durumunu bir ibret olarak görmeleri sağlanmıştır. Bu şekilde öncekilerin yaptığı hataları yapmamaları için inananlar ilahi bir hitapla uyarılmıştır.²⁰⁴

Sonuç olarak bu âyeti kerîmede Müslümanlar'a hakaret ederek, onları ve İslam'ı kötüleyen Yahudiler'e cevap verilmektedir. Onlara geçmişte başlarına gelen belâ ve cezalar hatırlatılarak, asıl kötü ve şerli olanların kendileri olduğu

²⁰³ Rağıb el-İsfahânî, *el Müfredat fî garîbi' l-Kurân*, çev. Mustafa Yıldız vd. (İstanbul: Çıra Yayınları, 2017), 637-637.

²⁰⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, C.1, 494.

vurgulanmaktadır.²⁰⁵ Maide Sûresi 60. âyetin genel muhtevası ve tağut kavramının âyete kattığı anlam bu şekildedir. Âyetteki kıraat farklılığı ise şöyledir:

İbn Aşur'un *et-Tahrir ve 't-Tenvir* isimli eserinde bu âyeti kerimedeki kıraat farklılığı şu şekilde anlatılmaktadır; âyet-i kerimede cumhur ulema عَبَدَ الطَّاغُوتَ şeklinde mâzî sıygasında bulunan الطَّاغُوتَ'un te'sini meftuh (kesru'l-fekıyye) olarak okuyarak عَبَدَ'nin mef'ulun bihi olarak okumuşlardır. عَبَدَ الطَّاغُوتَ cümlesi مَنْ لَعَنَهُ اللهُ وَمَنْ عَبَدَ وَمَنْ عَبَدَ ey! وَمَنْ عَبَدَ demektir. Bu şöyle demektir: ey! مَنْ لَعَنَهُ اللهُ يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلطَّاغُوتِ yani مَنْ لَعَنَهُ اللهُ demektir. Hamza ف tek başına böyle okumuştur. Diğerleri bu şekilde okumamıştır. عَبَدَ diye de عبد kelimesinin cemisi olarak okumuşlardır ki o az sayıdaki semâîlerden birisidir. Bu okumaya göre عَبَدَ kelimesi الْقِرْدَةَ وَالْحَنَازِيرَ kelimesinin üzerine atfedilmiştir.²⁰⁶ Kısaca anlatacak olursak; âyette zikredilen عبد kelimesini imam Hamze عَبَدَ şeklinde, diğerleri ise Mushaf'ta yazıldığı şekilde عبد okumuşlardır.²⁰⁷

Bu şekildeki kıraatin (عَبَدَ) mübalağa ifade ettiği ve “tağuta çok çok tapanlar, ona ibadette zirveye ulaşanlar” manasına geldiği bildirilmiştir.²⁰⁸ Görüldüğü üzere çalışmamızın başında da ifade ettiğimiz gibi kıraat' ın Ferş farklılığı gerek Mâide Suresi 6. âyette abdest ve mesh tartışmalarına yol açarak mânâ üzerinde belirgin bir etki oluşturarak bir çok tartışmaya kapı aralamıştır. Gerekse عَبَدَ عبد şeklindeki mânâ da mübalağalı anlatıma sebep olarak başka bir açıdan kıraat farklılığına sebep olmuştur. Çalışmamızın devamındaki Ferşü'l-Hurûf kısmına dahil edebileceğimiz

²⁰⁵ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Ekisi*, 155.

²⁰⁶ Aşur, *et-Tahrir ve 't-Tenvir*, 246; Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, C. 2, 302.

²⁰⁷ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Ekisi*, 155; İbn Cezerî, *Tahrîbût Teysîr Fî Kırââtî'l-Aşr*, 348; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 105; el-Bennâ, *İthâfû' l-Fuzalâi'l-Beşer*, C. 1, 539; en-Nüveyri, *Şerhu Tayyibeti' n-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, C. 2, 291; Dimeşki, *Şerhu Tayyibeti' n-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, 220; el-Alemi, *el-Minahu'l-İlahiyye*, C. 2, 632; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfû Fuzalâi'l-Beşer bi' l-Kıraati Erbe'a'ti Aşer*, thk. Şâban Muhammed İsmâil, C. 1 (Beyrut: Mektebetü' l Ezher, t. y.),539; Efendizade, *Umdetü'l-Hallân*,192; Ebu Abdullah Cemaleddin Muhammed b. Hasan el-Mukri el-Fasi, *Şerhü' l-Fasi ale'ş-Şatıbiyye*, 343-344.

²⁰⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 105.

bir başka kıraat farklılığı ise Maide Suresinin 97. Âyetidir. Âyet-i kerimedeki Ferş farklılığı şu şekilde gerçekleşmiştir.

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ

“Yüce Allah, Kâbe’yi, o muhterem evi, insanların kendisinden (Kâbe) faydalanması için bir yaşam ve emniyet durağı yapmıştır. (Kâbe’yi insanların sapsağlam hayata tutunmaları için elverişli bir mekân kılmıştır.)”²⁰⁹

Kâbe, Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İsmâil ile Mekke’de yaptığı mabedin ismidir. Yüksek yahut rengi siyah olduğu için bu anlamı almıştır. O bölgede ilk mabet olan Kâbe halkın ortak saygısını kazanmıştır. Kâbe’nin çevresine de “Harem” denilmiştir. Harem bölgesine giren kimseye, düşman da olsa dokunulmamaktadır.. Bundan dolayı İslam’dan önce de farklı inançtaki Arap kabileleri, haccı ve Kâbe ziyaretini ortak ibadet alanı olarak kabul etmişlerdir. Bu ortak alan onların tanışıp yardımlaşmalarına ve bilhassa ticaretle geçinen Harem halkının geçimlerini sağlamalarına vesile olmaktadır. İslam’da gücü yetenlere hac farz kılınarak, bu ortak dayanışma ve güvenin Müslümanlar arasında yüzyıllardan beri devam etmesi sağlanmıştır.²¹⁰İlgili Âyetin kısaca tefsiri bu şekildedir. Âyette bulunan قِيَامًا lafzındaki Ferş farklılığı şu şeklide gerçekleşmiştir. قِيَامًا kelimesini kıraat imamlarından çoğunluk bir kısım (جمهور) قِيَامًا şeklinde okumuşlardır. Kıraat imamlarından İbn Âmir ك ise, elif’ siz olarak قِيمًا şeklinde okumuştur.²¹¹ قِيَامًا kıraat’

²⁰⁹ el-Maide 5/97.

²¹⁰ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 175.

²¹¹ A. g. e., 175; Celâleddin el-Mahallî, Celâleddin es-Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, C. 1 (İstanbul: Salâh Bilgici), 108; Pavlûvi, *Zübdetü'l-irfan*, 52; Efendizade, *Umdetü'l-Hallân*, 192; el-Bennâ, *İthâfü'l-Fuzalâi'l-Beşer*, C. 1, 543; el-Alemi, *el-Minahu'l-İlahiyye*, C. 2, 660; İbn Cezerî, *Tahrîbût Teysîr fî Kıraâtî'l-Aşr*, 349; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfü Fuzalâi'l-Beşer bi'l-Kıraat'ı Erbe'a'ti Aşer*, thk. Şâban Muhammed İsmâil, C. 1 (Beyrut: Mektebetü'l-Ezher, t.y.), 543; Ebu Abdullah Cemaleddin Muhammed b. Hasan el-Mukri el-Fasi, *Şerhü'l-Fasi ale's-Şatbiyye*, 350.

ına göre lafız; ayakta durma, varlık sebebi olma, hayatın direği,²¹² gibi anlamlar ifade eder.

قیامًا şeklindeki kıraate göre ise bir önceki konumuz olan عَبَدَ عَبَدَ kelimelerin deki gibi mübalağalı bir mânâ elde edilir.²¹³ Yâni bu şekildeki kıraat ile Kâbe'nin, insanların maddî ve manevî kalkınmalarını sağlayan, hayat ve emniyet kaynağı mübarek bir mabet olduğu kastedilir.²¹⁴ İbn Kesir bu husus hakkında demiştir ki; “Allah Kâbe’yi belli bir dayanakları/kanunları olmayan insanlar için dayanak yapmıştır”. Sözelimi bir reis, kuvvetlilere karşı zayıfları, kötülere karşı iyileri, zalimlere karşı mazlumları, onunla korumaktadır.²¹⁵

Elmalılı M. Yazır da demiştir ki;

“Allah Kâbe’yi, insanların mabihî kıyamı kıldı. Halk bununla tutunur kalkınır, din ve dünyaları bununla kaimdir. Maaş ve meadlarında sebeb-i intişarlarıdır; korkanlar bununla iltica eder, zuafa burada emniyet bulur. Huccac ve zairin buraya gelir. Namaz kılanlar buraya teveccüh eder. Eynema tekûnu ye’ti bikümüallahu cemî’an sırrı bunlarla zahir olur”.
(Elmalılı, hak Dini Kur’an Dili, C.3/1817)²¹⁶

Yine görüldüğü üzere âyeti kerimede cumhur ulemanın قِيَامًا şeklinde okuduğu, yalnızca kıraat imalarından İbn Âmir’in (ك) قِيَامًا şeklinde okuduğu kıraat farklılığında; kelimenin her iki versiyonu ile de birbirine çok yakın mânâlar kastedilmektedir. Kıraat’ın Ferş farklılıklarının bolca zikredildiği çalışmamızda değişmeyen bir tespit vardır ki, o da Ferşü’l-Hurûf farklılıklarının anlamda köklü değişikliklere sebebiyet oluşturmadığıdır. Mâide suresi’nin 97. âyetindeki قِيَامًا قِيَامًا lafızlarındaki kıraat farklılıkları birbirine karşı zıtlık oluşturmamaktadır. Buradaki 2. kıraat olan قِيَامًا şeklindeki İbn Âmir’in (ك)kıraatinde قِيَامًا kelimesi ile sadece mübalağalı bir anlatım kastedilmiştir. Daha iyi anlatmak gerekirse bir kıraatin

²¹² Duman, *Beyânu’l-Hak*, C. 3, 666.

²¹³ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 175.

²¹⁴ A. g. e., 175.

²¹⁵ İmam Hafız İbn Kesir, *Tefsirü’l-Kur’ani’l-azim*, thk. Abdurrezzak el-Mehdi. çev. Savaş Kocabaş. C.4(Polen Yayınları:İstanbul,2011),63.

²¹⁶ Duman, *Beyânu’l-Hak*, C. 3, 667.

varlığı diğerk bir kıraatin mânâsını güçlendirmiştir. Böylece kıraat'ın Ferş farklılıkları kısmı ile Kelâmullah'ın manası daha da güçlenerek âyetin birçok açıdan tefsirine imkân sağlanmıştır.

Mâide Suresi'ndeki bir başka kıraat farklılığı ise 112. âyetteki سَاحِرٌ ve سِحْرٌ kıraatleridir:

وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ

*“Ey Meryem oğlu İsa: Senin üzerinden sana baskı oluşturan İsrailoğulları'nı uzaklaştırmıştım, bu sebeple onlara rahatça açık mucizeler getirme fırsatı bulmuştun. Buna rağmen aralarında kafirlik eden kişiler bu sarih bir sihirden başka bir durum değildir demişlerdi”.*²¹⁷

Bu âyette Yüce Allah, Hz. İsa'ya verdiği mucizeleri anlatmıştır. Onun mucizelerini gören inkarcılar ise; iman edecekleri yerde, bunları sihir, Hz. İsa'yı da sihirbaz olarak nitelemişlerdir.²¹⁸ Konuyu daha iyi anlamamız için âyetin manasını açık bir şekilde ifade edelim; Yüce Allah âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor:

Ey dünya kadınlarına üstün kılınan, iffet ve temizliğin timsali Meryem'in oğlu İsa! Sen benim peygamberimsin, sana ve validene olan yardımımı hatırla! Sen daha beşikte bir bebekken, annene karşı yapılan baskı ve çirkinlikleri, (beşikte bir bebekken) seni konuşturarak nasıl yok ettiğimi hatırla! Ve bu şekilde (Seni konuşturarak) onun (annenin Hz. Meryem'in) ne kadar mukaddes, pak, temiz bir kadın olduğunu, senin de beklenen müjde (Peygamber) olduğunu tasdik ettirmiş ve bu halkın önünde sizi yüceltmiştim. Ancak bu halktan bir kısmı bütün bunları inkâr etmeyi seçerek Allah'ın mucizelerine gözlerini ve kulaklarını kapamışlardı. Ve yine kuş suretinde çamurdan bir kuş heyeti yapıyordun da, (benim iznim ve irademle yüce Allah'ın kudretiyle) o kuş can buluyordu. Aynı şekilde benim iznim ve irademle, doğuştan gözleri görmeyen insanların gözlerini açıyor, cildinde beyaz lekeler olan insanları yine benim iznim ve irademle iyileştiriyordun. Öyle ki ölüleri bana dua ederek ve benden yardım dileyerek topraklarından çıkarıyor ve dünya hayatına karıştırıyordun.

²¹⁷ el-Maide 5/110.

²¹⁸ Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, 175.

Bütün bu mucizeler senin risaleteni tasdik etmek için, benim gücüm ile sana bahşedilen mucizelerdir. Senin hayatına ve Risâlet 'ine kasteden benî İsrâil'in zalim topluluğunu senden defettim de seni öldürmeyi başaramadılar. Ve senin varlığını ispat edenin ben olduğumu anlamadılar. Anlamaya da çalışmadılar. Bu davranışlar onların alışlagelmiş fiilleridir. Senin (İsa Peygamber'in) gösterdiğin mucizelere elbette inanmayacaklardır. Eğer inanırlarsa (benim iznimle ortaya çıkan mucizelere) ve sorgularlarsa bu gerçeğin ardındaki mesuliyetin (iman ve inancın gereklilikleri) onlara yükleyeceği her şeyden korkarak kaçacaklar. Bundan dolayı gözlerini, kulaklarını ve bütün duyu organlarını kapayarak uzaklaşacaklardır. Bunların tek bildiği (Yahudiler'in bilmek istediği, işlerine gelen) senin benim iznimle meydana getirdiğin, ispat ettiğin risaleteni hiçe saymak ve benim iznimle gerçekleştirdiğin mucizeleri sihir olarak nitelemektir. Bundan dolayı bunların davranışları seni üzmesin, bunlar kendi cehaletleri ve azgınlıklarıyla ebedi azaba maruz kalacaklardır.²¹⁹

Yukarıda açıklanan Mâide suresi 112.âyeti kerîmenin geniş tefsirinden anlaşılıyor ki; Burada bir kavmin peygamberine uyguladığı inkâr politikası söz konusudur. Peygamberlerini ispat çabasına girdiren bu nankör toplum, Allah Teâlâ tarafından, aşamalı olarak gelen mucizelerin tümüne birden inkâr etmeyi seçmişlerdir. Böylelikle bu mucizelerin ne bir yaratıcı tarafından yapıldığına ne de toplumu ikna etmek için onun izni ve gücü ile yapıldığına inanmayarak yanlış yönde direnç göstermişlerdir. Benî İsrâil'in ısrarla devam ettirdikleri bu tavır, onların algı ve basiretleri bağlanmıştı. Bu durum ile kendilerine ikna için peygamberlerinden ne mucize gelirse gelsin ikna olmayacakları kesinleşmiştir. Öyleki devamlılık gösterilen bu tavırdan dolayı Hz. İsa'nın mucizeleri, inkârcı toplum tarafından mucize değil sihir olarak algılanmıştır.

Âyetteki kıraat farklılıklarına geçmeden önce Kur'ân-ı Kerim'de de defalarca zikredilen Mâide Suresi 110. Âyet-i kerîmesinde bulunan سِحْرٌ kelimesini

²¹⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur' an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, C. 2 (İstanbul: Sentez Kitabevi), 842-843.

inceleyelim; Kur'ân-ı Kerimdeki sihir kelimesi birçok farklı mânâ ve konu başlığında kullanılmıştır. Örneğin;

a)Göz yanılması: Bunlardan bazıları içinde gerçeği barındırmayan göz yanılmasından ibaret fiillerdir. Örneğin illüzyonistlerin pratik ve hesaplı hareketlerini barındıran şovlardır. Bunlar tamamen bir yanılgı ve el çabukluğudur. Uygulanan bu fiiller ilahi bir gücün eseri olmayıp göz yanılmasından ibarettir. Şu âyetler de bu anlamı destekler niteliktedir: *“سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرَّ هُبُوهُمْ”* *“İnsanoğlunun gözlerini büyülediler ve onları korkuttular”*.²²⁰ *جَبَّالُهُمْ وَعَصِيُّهُمْ يُخَيِّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى* *“Sihirbazların asaları ve ipleri, sihirlerinden dolayı Musa'ya, güya yürüyormuş şeklinde göründü”*.²²¹ Öyle ki bu tarz bir yanılgıdan dolayı, Musa Peygamber tebliğ ettiği topluluk tarafından *büyücü/sâhir* olarak algılanmıştır. Demek ki Hz. Musa'yı büyücü olarak görmelerindeki sebep: ilk olarak bir göz yanılgısıdır. 2.olarak ise hilelerle yaptıkları fiillerin yanıltıcılığına inanarak yaratıcısı tarafından desteklenen bir peygamberin mucizelerini kendi sihirlerine benzetme şanssızlığıdır. Yaşanılan bu durum algıda seçicilik diyebileceğimiz basit bir durum değildir. Bilakis algının yanlış yönde eğitilmesinin kötü bir sonucudur.²²² *وَقَالُوا يَا أَيُّهَ السَّاحِرِ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ إِنَّا لَمُؤْتَدُونَ* *“(Musa'ya (a.s.) Ey büyücü hepimiz için Allah'ından istekte bulun dediler)”*.²²³ *سِحْرٌ* kelimesi ile alakalı bir başka bakış açısı:

b) Günahkâr iftiracı: *“هَلْ أَنْبِئُكُمْ عَلَىٰ مَنْ نَزَّلُ الشَّيَاطِينَ تَنْزَلُ عَلَىٰ كُلِّ آفَاكٍ أَثِيمٍ”* *“Yeryüzünde şeytanların kiminle birlik olduğunu size söyleyeyim mi? O şeytanlar bütün günahkâr iftiracı üzerinedir.”* Bu durum yukarıda da misal olarak zikredilmiştir. Öyle ki âyette de geçtiği üzere günahkâr iftiracıdan bahsedilir. İftira atmak günahkâr işidir, şeytanların günahkâr iftiracıya inmesi ve onlarla birlik olmasının temelinde her iki varlığın tavrında benzer fiillerini barındıran (günahkâr iftiracı ve şeytan) yanıltma fiili söz konusudur. İftiracı kişinin tavrı, olmayan bir şeyi olmuş

²²⁰ el-Â' raf 7/116.

²²¹ Tâhâ 20/66.

²²² Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragıp el-İsfahani, *Müfredat: Kur'an Kavramları Sözlüğü*, Çev. Yusuf Türker, (İstanbul: Pınar Yayınları,2007),703.

²²³ ez-Zuhruf 43/49.

gibi anlatarak insanları sözle büyülemektir. Hakikat ise durumun orijinal seyrinden tamamen farklıdır. Sihirbazlardaki yanılgı çeşidi göz yanılgısına benzer, orada yanılan gözdür. Fakat iftiracının iftirasında yanılan göz değil kulaklardır. Temelde insanı aldatma üzerine kurulan bu üç eylemde aslen bir yanıltma söz konusudur. Bundan dolayı meydana gelen bu fiillerde sihrin farklı versiyonlarından ibarettir.²²⁴ İşte şu âyette bu anlamdadır: *“فَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَكُفُّوا سِحْرَ الْكُفْرَىٰ”* *“Fakat şeytanlar küfre gömülmüşlerdi; insanlara büyüü alıştırıyorlardı”*.²²⁵ Burada şeytanların insanlara öğrettikleri temelde aldatma eylemine uyum sağlamaktır. Sihirde bir aldatmadır, bu ister sözle ister fiille olsun fark etmez, ikisi de şeytani fiilleri barındıran aldatmaca temelli meselelerdir. Ve âyette de belirtildiği gibi şeytanlar onların, yani kendileri gibi aldatma yolunu seçenlerin üzerine inmiştir. Şeytan başlanılan bu kötü ve aldatıcı fiilin destek ve yardımcısıdır. Bu kavram ile alakalı bir başka bakış açısı ise mucizedir.²²⁶

c) Mucize'nin sihir sanılması:

Sihir, objeleri ve canlıları değiştirebilen, insanı hayvana dönüştürebilen bir fiildir. Ancak bu durum bir hakikat barındırmamaktadır. Örneğin, Hz. İsa ölülerini diriltmiştir ancak bu Allah'ın izni ve iradesi ile olmuştur. Ancak inanmamayı seçen toplum sihirle zaten yapılamayacak bu eylemi, Hz. İsa'nın Risalet'ine inkâr yoluna bir bahane oluşturmak maksadı ile mucizevi bir olayı sihre benzetmeyi seçmişlerdir. Yaptıkları bu seçim onların çıktığı bu inkâr yolunu beslemek için bir bahane olmuştur.

d) Güzel konuşma: Kimi zaman sihirden güzel konuşma da kastedilmektedir. Bunun için *“بَعْضُ الْكَلِمَاتِ سِحْرٌ”* *“Bazı konuşmalar sihirdir”* diye ifade edilmiştir.

e) Hayranlık ifadesi: Kimi zaman hassas işlerde sihir olarak adlandırılır. Misal olarak hekimler: *“Kâinat büyücüdür”* demişlerdir. Ancak burada bir hayranlıktan bahsedilir tabiatın güzelliği tedavi ediciliği ve görünenin ardında barındırdığı muhteşemlik kastedilir ve sözün siyak anlamı ona farklı bir noktadan bakma imkânı

²²⁴ eş-Şu' arâ 26/221-222.

²²⁵ el-Bakara 2/102.

²²⁶ Rağıp el-İsfehânî, *Müfredat: Kur'an Kavramları Sözlüğü*, 703.

sağlar. Burada kullanılan sihir kelimesinde aldatma yoktur, bir hayranlık ifadesi vardır.

f)Yiyeceğin sihir olarak kullanılması: Allah Teâlâ şöyle buyurur: *بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ* “Esasen, bizler büyüye çarptırılmış bir halkız”²²⁷ öyle ki anladıklarımızdan sihirle çevrilmişizdir. Meselâ bu âyette benzer anlamdadır: *قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ* “Sen iyice sihirlenmişlerdensin”²²⁸ dediler. Kimilerinin âyeti şerhi şu şekildedir: Allah’a şirk koşanlar, Sâlih peygamberin yiyeceğe ihtiyacı olduğuna dikkat çekmek için “Sen kendilerine seher/ciğer verilenlerdensin dediler”. Tıpkı şu âyet gibi: *وَقَالُوا مَا لِهَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ* “Bir peygamberin yemek yemesi nasıl mümkün oluyor”²²⁹ dediler. Başka bir âyette ise Sâlih Peygamber’in bir insan olduğuna ve yemek yemesinin her insanın yaptığı bir fiil olduğuna dikkat çekilmiştir. *مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا* “Ey Peygamber, sen de bizim gibi bir beşersin insansın”.²³⁰ Sana sihir verilmiştir, sen bu sihirle istediğin ve sihrin mümkün kılığı her şeyi elde edebilirsin.

g) سَاحِرٌ ve سِحْرٌ kıraat’ına delalet eden anlam: Şu âyetler iki anlama da hamledilmiştir: *إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا* “Kendisine uyduğunuz kişi bir sihirbazdır ve siz sihir yapan bir kişiden başkasına uymuyorsunuz.”²³¹ başka bir âyette ise; *فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ يَا مُوسَى مَسْحُورًا* Hz. Musa’ya firavun şöyle diyor: “Ben seni sihre kapılmış bir kimse sanıyordum”²³² demişti. *أَسِحْرٌ هَذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاجِرُونَ* “Büyü müdür bu? Halbuki büyüçüler, iflah olmazlar.”²³³

²²⁷ el-Hicr 15/15.

²²⁸ eş-Şuarâ 26/153.

²²⁹ el-Furkân 25/7.

²³⁰ eş-Şuarâ 26/154.

²³¹ el-İsrâ 17/47.

²³² el-İsra 17/101.

²³³ Yunus 10/77.

h) 'kıraat'ına delalet eden anlam: *سِحْرٌ* "Bu apaçık bir büyüdür."²³⁴
وَجَاؤُ بِسِحْرِ عَظِيمٍ "ve büyük bir büyü sergilediler"²³⁵

i) 'kıraat'ına delalet eden anlam: *سَاحِرٌ* "Büyücüler belli bir günün belirlenen vaktinde bir araya getirildi"²³⁶.
فَأَلْقَى السَّحْرَةَ سَجْدًا "Bunun üzerine büyücüler secdeye kapandılar"²³⁷²³⁸

Genişçe üzerinde durduğumuz *سِحْرٌ* ve *سَاحِرٌ* lafızları ile kastedilen mânâ; gerek göz yanılması gerekse atılan bir iftiranın içinde yanıltıcılık barındırmasıdır. Böylece bu her iki kelime temelinde aldatma eyleminin kastedildiği fiiller için kullanılsa da, bu kelimeler bazen de bir hayranlık ifadesi için kullanılmıştır. Aynı şekilde bir çok kez de kişilerin sihir olarak nitelendirdikleri bireysel ve aldatma temelli eylemler olarak kullanılmıştır. Aynı şekilde bu eylemler Allah'ın izni ve elçisi tarafından yapılan mucizelere benzetme adı altında da kullanılmıştır. Bu kelimelerin kullanımı lafzın siyak ve sibak anlamına göre de değişkenlik göstermiştir. Kelimenin kıraat farklılıklarına değinecek olursak;

سِحْرٌ lafzı kıraat imamlarından, Hamze, Kisâî ve Halefü'l-Âşir (ف،ر،خ) tarafından *سَاحِرٌ* şeklinde okunurken diğer kıraat imamlarından olan *سِحْرٌ* *سَاحِرٌ* Nâfî, İbn Kesir, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Ebû Cafer ve Şeyh Yâkup tarafından ilk okunduğu şekliyle *سِحْرٌ* kıraat'ı ile okunmuştur.²³⁹

سِحْرٌ şeklinde yazılan kıraate göre, Hz. İsa'nın Allah'ın yardımı ve lütfu ile gerçekleştirdiği mucizeler iman etmeyenler tarafından sihir olarak

²³⁴ es-Sebe 34/43.

²³⁵ el-A'râf 7/116.

²³⁶ eş-Şuarâ 26/38.

²³⁷ Tâhâ 20/70.

²³⁸ Rağıp el-İsfehânî, *Müfredat: Kur'an Kavramları Sözlüğü*, 703-704.

²³⁹ Ebû Amr Osman b. Saîd ed-Dânî, *et-Teysîr fi'l-Kıraati's-*

Seb', (İstanbul: y. y, 1930), 101; Muhammed b. Muhammed İbnü'l Cezerî, *en-Neşr fi'l Kıraati 'l Aşr*, C.2 (Mısır: y. y., t. s.), 256.

değerlendirilmiştir, ki bu şekilde, “Hz. İsa’nın yaptıkları sarîh bir sihirde başka bir şey değildir”, mânâsı çıkar ve bu durumu sihir olarak değerlendirilir.²⁴⁰

ساجر şeklinde yazılan ve okunan kıraata göre ise; Hz. İsa’nın bizzat kendisi, kafirler tarafından sihirbaz olarak nitelenmiştir. Buna göre mânâ “Hz. İsa apaçık bir sihirbazdan başka bir şey değildir”²⁴¹ şeklinde bir mânâ çıkararak atılan bu iftira (Allah’ın elçisine onun yardımı ile gösterdiği mucizelere sihir denmesi) kişiselleştirilerek Hz. İsa’nın bizzat kendisine sihirbaz denilmiştir.²⁴²²⁴³ Burada da görüldüğü üzere her iki kıraat arasında mânâ’ da yine net bir değişim söz konusu değildir. Birinci سحر kıraatinde Allah’ın Peygamber’inin gösterdiği mucizeler sihir olarak değerlendirilirken, (bu değerlendirmenin sebebi ise o halkın gerek göz yanılması, gerekse iftira ile gözleri ve kulakları yanıltan bir topluluk olması ve mucizeye kendi anladıkları ve alıştıkları bir perspektiften bakmalarıdır.) İkinci ساجر kıraatinde ise Hz. İsa’nın bizzat kendisi sihirbaz olarak görülmüştür. فاعل vezninde ismi fail sığası ile bizzat sihri yapan kişi olduğu kastedilmiştir. Her iki kelimenin de mânâsına baktığımızda görülen bir değişimden ziyade lafzın farklı perspektiflerden değerlendirilmesi söz konusudur. Lafzın her iki kullanım şeklinde de ortada inkâr politikasını sürdüren bir kavmin tavrı söz konusudur. Bu tavır her iki kıraatte de net bir şekilde anlaşılır. Kıraat farklılıklarının Kur’ân yorumuna kattığı en faydalı yönde tam olarak budur. Kıraat farklılıkları Kur’ân ekseninde incelendiğinde inananlara anlatım dilinde sunduğu farklı farklı üsluplarla anlatım dilini zenginleştirmiştir. Böylelikle Kur’ân lafızlarının mânâ’ ları oldukça derinleştirilerek Kelâmullah’ı fehmetmeye hazır zihinleri anlamaya ve anlamlandırmaya muktedir kılmıştır.

²⁴⁰ el-Bakara 2/102.

²⁴¹ el-Bakara 2/102.

²⁴² Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’ vili Âyi’ l-Kurân*, (Tefsir),3.bs,c.7, (Mısır:y.y.,1968),128;Abdülhakk b. Ğalip İbn Atiyye, *el-Muharraru’ l-Veciz fi Tefsiri’ l-Kitâbi’l-Azîz*, c.5,(Fas:1979-1991),232.

²⁴³ Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi*,176.

Suremizin devamında kıraatın Ferş farklılığı açısından inceleyeceğimiz bir başka âyette Mâide Suresi 112. âyetidir:

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

Âyet-i kerîmede Yüce Allah şöyle buyurmuştur; “Havariler, Hz. İsa’ya: Ey Meryem oğlu İsa Allah’ın bize semadan tam anlamıyla teçhiz edilmiş, hazırlanmış bir sofraya indirebilir mi? denmişlerdir.” Bu sorunun üzerine Hz. İsa onlara şöyle cevap vermiştir: (Havarîlere) “Eğer gerçekten inanmış ve iman etmiş kimseler iseniz böyle bir soru’u nasıl sorarsınız? bunu sormaktan dolayı yüce Allah’ın gazabından sakının ve korkun demiştir!” demiştir.²⁴⁴

Âyet’i kerîmede bahsi geçen Havârilere; Peygamberimiz (s.a.v.) ashâbı gibi, Hz. İsa’ya o hayatta iken iman eden ve ona sadâkat gösteren müminlerdir.²⁴⁵

Âyet’i kerîmedeki kıraat farklılıklarına geçmeden önce konuyu daha iyi kavramak maksadı ile âyetin tefsirini izah edelim, Âyet’in tefsiri şu şekildedir:

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ

Havariyyun Ey Meryem oğlu İsa, Yüce yaratıcın bize göklerden bir sofraya indirebilir mi? demiştir. Bu şekildeki bir soru elbette yaratıcıdan bir şüphe duymanın ilk belirtisi olarak gözükmektedir. Bu şüphe gerçekten iman etmiş bir kalbin içinde bulunabilecek bir durum değildir. Bu durum ya Havariyyun’un imanların da şüphe yaşadıklarını ya da imanlarının tam olarak bir sağlamlık, tahkik ve bilinç üzere olmadıklarını gösterir. Başka deyişle; هَلْ يَسْتَطِيعُ lafzından anlaşılacak istenen mânâ başkadır; Nitekim birtakım müfessirler bu konuda farklı düşünceler ileri sürmüşlerdir: “Burada istitaaden murad, mukteza-yı kudret değil, mukteza-yı hikmet olan istitaattir. Yâni semadan bize bir Mâide indirmek Rabbin’in hikmet ve iradesine muvafık olabilir mi? demektir”. Tâbiin dönemi Meşhur müfessiri Südd’î gibi bâzı müfessirîn ise isticâbe ve akabinde icabet şeklinde, “يَسْتَطِيعُ”nün “يُطِيعُ” anlamında kullanıldığını ifade eder, şöyle ki “semadan bir Mâide (Sofra) indirmek isteğine yüce yaratıcın cevap verir mi? kısacası senin bu isteğine cevaben o

²⁴⁴ el-Maide 5/112.

²⁴⁵ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 177.

donatılmış sofrayı göklerden indirir mi?” mânâ’ sının da kastedilebileceğini söyleyerek bu konuya farklı bir bakış açısı da getirilmiştir.²⁴⁶

Âyet’in kıraat farklılıklarına gelecek olursak; كَسَائِرُ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ, كَسَائِرُ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ şeklinde okur. Cumhur ise, (diğer kıraat imamı) كَسَائِرُ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ şeklinde okumuşlardır.²⁴⁷

كَسَائِرُ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ şeklinde okuyan Kisâir kıraatine göre mânâ “Göklerden üzerimize donatılmış bir sofrâ (Mâide) göndermesini yaratıcıdan talep edebilir misin?” mânâsında dır. Görüldüğü üzere bu soruda bir mucize talebi vardır. Mucize istemek ise inanmak gayesini sınava tabi tutmaktadır. Sağlam ve katışıksız bir imanın bulunduğu yerde, bu durumu bir sebebe bağlayarak şüphe oluşturulamaz. Öyle ki, burada inanmak bir şarta bağlanmış, ve bir şüphe üzerine mucize talep edilmiştir. Bu durumu kısaca özetleyecek olursak; iman eden kişinin mucize isteğinde ısrarı kabul edilemez. Bu duruma zemin oluşturan davranış ve ihtimallere kapı aralamak ise imanda şüpheye düşmek olacağından asla caiz değildir.²⁴⁸ Diğer kıraat’ ta

كَسَائِرُ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ şeklinde okuyan cumhura göre ise mânâ; *Havariyyun: Ey Meryem oğlu İsa, Yüce yaratıcın bize göklerden bir sofrâ indirebilir mi? şeklindedir.* Ancak bu şekildeki bir anlam ile havarilerin, Allah’ın kudreti konusunda şüphe ettikleri düşüncesi oluşabileceğinden, havariler hakkında bu şekilde bir izlenimi önlemek için mânânın “Gökten bize bir sofrâ indirmek, rabbinin hikmet ve iradesine uygun olabilir mi?”, yahut “gökten bize bir sofrâ indirmek talebine Rabbin muvaffak eder

²⁴⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur’an Dili*, C. 3 (İstanbul: Yenda Yayınevi, t. y.), 395.

²⁴⁷ Sûyûtî, *Tefsîrû’l-Celâleyn*, C.1,110; *Efendizade Umdetü’l-Hallân*, 192; Pavlûvi, *Zübdetü’l-İrfan*, 52; Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 177; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 70; Dımeşki, *Şerhu Tayyibetü’n-Neşr fi’l-Kıraati’l-Aşr*, 221; en-Nüveyri, *Şerhu Tayyibetü’n-Neşr fi’l-Kıraati’l-Aşr*, C. 2, 29; el-Bennâ, *İthâfû’l-Fuzalâi’l-Beşer*, C. 1, 545; el-Alemi, *el-Minahu’l-İlahiyye*, C. 2, 672; İbn Cezerî, *Tahbîru’t-Teyisîr fi Kirâati’l-Aşr*, 351; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfû Fuzalâi’l-Beşer bi’l-Kıraati Erbe’a’ti Aşer*, thk. Şâban Muhammed İsmâil, C. 1 (Beyrut: Mektebetü’l-Ezher, t. y.), 545; Ebu Abdullah Cemaleddin Muhammed b. Hasan el-Mukri el-Fasi, *Şerhü’l-Fasi ale’s-Şatbiyye*, 355.

²⁴⁸ Yazır, *Hak Dîni Kur’an Dili*, C. 3, 395.

mi?” şeklinde anlaşılmasının daha doğru olduğu söylenmektedir.²⁴⁹ Âyet'i kerimenin devamındaki başka bir kıraat farklılığı ise şu şekildedir:

أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ

“Gökten bize bir sofrayı indirmeğe”²⁵⁰

أَنْ يُنَزَّلَ lâfzını kısaca isimleri د،ح،ب،ع olan zikredilen İbn Kesîr, Ebû Amr ve Şeyh Yâkûb adındaki kıraat imamları أَنْ يُنَزَّلَ şeklinde okurken; ن،ف،ر،ج،خ،ل Nâfi, İbn Âmir, Âsım, Hamze, Kisâî, Ebû Câfer ve Halefî'l-Âşir isimindeki kıraat imamları ise أَنْ يُنَزَّلَ şeklindeki kıraatle okumuşlardır.²⁵¹

Bu kısımdaki Ferşü'l-Hurûf farklılığı kelime üzerindeki lam harfi ekseninde cereyan eder. Kelime üzerindeki lam harfini şeddesiz olarak أَنْ يُنَزَّلَ şeklinde okursak sofrayı (Mâide) “bir defa indirmek”; أَنْ يُنَزَّلَ şeddeli şekilde okursak sofrayı “tekrar tekrar indirmek” mânâsı ile tekil ve çoğul anlamların kastedildiği kıraat farklılıkları ortaya çıkmaktadır.²⁵² Konunun devamı niteliğindeki bir başka kıraat farklılığı ise; مُنَزَّلُهَا ve مُنَزَّلُهَا kelimeleridir.

قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ

“Allah ben onu size indireceğim buyurdu”²⁵³

Havarilerin yüce Allahtan bir sofrayı (Maide) istemesi ile başlayan ayetin devamı olarak; Cenab-ı Hakk, havârîlerin talebi üzerine Hz. İsa'nın gökten sofrayı indirme dileğini kabul etmiştir.

²⁴⁹ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 177.

²⁵⁰ el-Maide 5/112.

²⁵¹ A. g. e., 178; *Umdetü'l-Hallân*, 192; Pavlûvi, *Zübdetü'l-İrfan*, 52; el-Bennâ, *İthâfî'l-Fuzalâi'l-Beşer*, C. 1, 545; en-Nüveyri, *Şerhu Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, C. 2, 292; el-Alemi, *el-Minahu'l-İlahiyye*, C. 2, 672; İbn Cezerî, *Tahbîru't-Teysîr fi Kırâati'l-Aşr*, 351; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfî Fuzalâi'l-Beşer bi'l-Kıraati'l-Beşer*, thk. Şâban Muhammed İsmâil, C. 1 (Beirut: Mektebetü'l-Ezher, t. y.), 545.

²⁵² Ebû Cafer İbn Cerîr Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili ayi'l-Kur'an*, C. 7 (Mısır: 1968), 129; Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 178.

²⁵³ el-Maide 5/115.

Aynı Âyet'in sonundaki مُنْزَلُهَا lâfzını kıraat imamlarından Ebû Amr, Hamze, Kisâî, Şeyh Yâkup ve Halefû'l-Âşir isimindeki kıraat imamları مُنْزَلُهَا şeklinde okurlar جمع،ك،ن،ا،د،ع،ر،ف،ح،ع،خ، Ebû Amr, Nâfi, İbn Kesir, İbn Âmir, Âsım ve Ebu Cafer ise bu kelimeyi مُنْزَلُهَا şeklindeki kıraat farklılığı ile okumuşlardır.²⁵⁴

Buna göre, şeddesiz kıraatle sofrayı “*bir defa indireceğim*”, mânâsına ulaşılırken şeddeli kıraatle “*tekrar tekrar indireceğim*” veya “*birçok kereler indireceğim*” mânâsına ulaşılır.²⁵⁵ Bu şekilde her iki kıraat ile de yaklaşık olarak aynı mânâlar kastedilmiştir. Ferşü'l-Hurûf kısmına ait olan bu kısım kıraat farklılıkları ile mânâlar arasında ufak da olsa farklıklar oluşur. Bu farklılıklar bazen mânâlar üzerinde belirgin değişime sebebiyet oluştururken bazen de anlamsal açıdan genişleme ya da aynı anlama gelen kelimelerde mübalağalı bir anlatıma sebebiyet verir. Ancak bu tür kıraat farklılıkları lafızlar arasında zıtlık ve tenakuz oluşturmayarak anlamlar üzerinde köklü değişikliklere sebebiyet neden olmaz.²⁵⁶

Sonuç olarak her iki kıraat farklılığında da belirtildiği üzere bu konu hakkında son bir değerlendirme yapacak olursak Kelâmullah sofranın (Maide) indirilip indirilmediği hususunda sessiz kalmıştır. Ve bu konunun netleşmesi için güvenilir bir bilgi kaynağı bulunmamaktadır. Sofra gönderilmiş olabilir ancak buradan anlaşılması gereken sofranın indirilmiş veya indirilmemiş olması değildir. Buradaki anlaşılması gereken asıl konu, havarilerin Mâide suresi 115. âyette isteklerini aşmış veya aşmamış olma ihtimalleridir.²⁵⁷ Surenin devamındaki bir diğer kıraat farklılığı ise şu şekilde gerçekleşmiştir:

قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمَ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ

²⁵⁴ Efendizade, *Umdetü'l-Hallân*, 192; Pavlûvi, *Zübdetü'l-İrfan*, 52; Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 179; el-Bennâ, *İthâfû'l-Fuzalâi'l-Beşer*, C. 1, 546; el-Alemi, *el-Minahu'l-İlahiyye*, C. 2, 678; İbn Cezerî, *Tahbîru't-Teysîr fî Kirââtî'l-Aşr*, 351; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfû Fuzalâi'l-Beşer bi'l-Kıraat'ı Erbe'a'ti Aşer*, thk. Şâban Muhammed İsmâil, C. 1 (Beyrut: Mektebetü'l-Ezher, t. y.), 546.

²⁵⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 3, 396.

²⁵⁶ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 179.

²⁵⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, C. 1, 524.

“Allah buyurdu ki: “Bu, sadıklara sadakatlerinin fayda vereceği gündür”.”²⁵⁸

Allah’a inanıp ona kulluk eden, sözünde duran, akitlerini yerine getiren doğru kimselere, bu filleri kıyamette fayda verecek ve onlar cennetlere ve Allah’ın rızasına nâil olacaklardır.²⁵⁹ Meali ve kısa tefsiri açıklanan âyet-i kerîmenin daha iyi anlaşılması için uzun bir izahta bulunalım; Mâide Suresi’nin hem tefsir hem de kıraatler açısından incelemeye tabi tutacağımız 119. Âyet-i kerimesinde Yüce Allah elçilerini bir arada toplayacağı kıyamet gününden bahsetmiştir. İman ehlinin Allah’ın emir ve yasaklarını yerine getirme, sıratı müstakim üzere olma ve Yüce Allah’a karşı sadık olmalarından dolayı birçok müjdeye mazhar etmiştir. Yarattılmışların tek sahibi olan yüce Allah bütün istek ve emirleri gerçekleştirmeye muktedir olduğunu şöyle ifade etmektedir. Allah Teâlâ, Hz. İsa (a.s.)’ya kıyamet günü şöyle beyan buyuracaktır:

*Kıyamet günü öyle bir gündür ki; O mahşer aleminde sadıklara, dünyada iken, gerçek anlamda sahih imana kavuşan, farz, vacip, sünnet, mübah vb. hükümlere riayet eden, dini vazifelerini her şeyin üstünde tutanlara, ciddiyet ve samimiyette bulunmalarının fayda vereceği ve Cenab-ı Hak tarafından mükafatlandıracakları kesin olan gündür. O gün altlarından ırmaklar akan cennetlere gireceklerdir.*²⁶⁰

Çalışmamızda kıraat’ın Ferş farklılıkları kısmına dahil olan araştırmamızın bu son kıraat farklılığı şu şekilde gerçekleşmiştir. Âyette geçen كُؤُ kelimesini kıraat imamlarından imam Nâfi bu lafzı fetha ile كُؤُ şeklinde okurken; diğer kıraat imamları âyette ilk yazıldığı gibi كُؤُ şeklinde zamme ile okumuşlardır.²⁶¹

²⁵⁸ el-Maide 5/119.

²⁵⁹ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 179.

²⁶⁰ Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, C. 2, 851.

²⁶¹ Sûyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, C.1, 112; *Efendizade Umdetü'l-Hallân*,193; Pavlûvi, *Zübdetü'l-İrfan*, 52; Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 180; el-Bennâ, *İthâfü'l-Fuzalâi'l-Beşer*, C. 1, 546-547; en-Nüveyri, *Şerhu Tayyibeti' n-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, C. 2, 293; Dımeşki, *Şerhu Tayyibeti' n-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, 221; İbn Cezerî, *Tahbîru't-Teysîr fî Kirââti'l-Aşr*, 351; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfü Fuzalâi'l-Beşer bi'l-Kıraat'ı Erbe'a'ti Aşer*, thk. Şâban Muhammed İsmâil, C. 1 (Beyrut: Mektebetü'l-

يَوْمُ kiraatine göre mânâ; قَالَ اللهُ o kıymetli hüküm sahibi ve hükmü tek başın vazeden Yüce Yaratıcı emredecektir ki: “هَذَا bu müthiş gün, يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ sadıklara sadakatlerinin menfaat sağlayacağı gündür.” Kelime zamme hareke ile okunduğunda bu şekilde bir mânâ ortaya çıkmıştır.²⁶²

يَوْمُ şeklinde okuyan İmam Nâfi kiraatin de ise; lafız üstün hareke ile يَوْمُ olarak okunduğuna binaen, Yüce Allah buyurdu ki: “Bu sual ve cevap, sadıklara sadakatlerinin menfaat getireceği gündendir. O gün gerçekleşecektir”.²⁶³ Yani “Yüce Allah bu kelamı, bu müjdeyi sâdıklara, doğruluklarının fayda sağlayacağı gün söyledi (söyleyecek)”. Yahut bu soru ve cevap diğer kiraat’ a göre “sâdıklara, sadâkatlerinin fayda getireceği gündendir, o gün gerçekleşecektir”²⁶⁴ şeklindedir. Görüldüğü üzere her iki kiraatte farklılıklar olsa da yakın anlamlar kastedilmiştir. Maide suresi özelinde çalıştığımız kiraat’ın Ferş farklılıkları ile (anlama etki eden kiraat farklılıkları) genel olarak âyeti kerimelerde, mânâ bakımından ciddi farklılıklar oluşmamıştır. Zaten kiraat ilminin Ferş farklılıkları lafızlar üzerinde köklü bir değişim meydana getirmezler. Bilakis bir yandan dar anlamların genişlemesine ve kapalı anlamların açılmasına imkân sağlarken diğer yandan âyetlerin birbirini tefsir etmesine de yardımcı olmuştur. Böylece kiraat’ın Ferş farklılıkları ile oluşan bu etki konulara geniş açılardan bakma imkânı sağlamıştır. Aynı şekilde âyetlerin delaletini anlamakta zorlandığımızda alternatif bir yol olan bu kiraat’ lar mütevatir kiraat’ ların bildirdiği anlam doğrultusunda ayeti tefsir etmemize imkân sağlamıştır. Bu bakımdan kiraat farklılıkları denildiğinde farklılık ister Ferş (anlama etki eden) isterse Usul (anlama etki etmeyen kiraat farklılıkları) yönünden olsun Kur’ân ilimleri bakımından zengin kaynaklar oluşmasına zemin oluşturmuştur. Mânâyâ etki açısından oluşan bu kaynaklar, kiraat ve buna bağlı oluşan tefsir ilmi ile sınırlı değildir. Bu etki gerek İslam hukuku gerekse Usul farklılıkları açısından (Fonetik/Dilsel bakımdan) Arap dili ile de bağlantılı olan ve birbirinden istifade eden ilim dallarıdır. Kiraat ilmi asırlardır birçok ilimle yan yana

Ezher, t. y.), 546-547; Ebu Abdullah Cemaleddin Muhammed b. Hasan el-Mukri el-Fasi, *Şerhü’ l-Fasi ale’ş-Şatibiyye*, 357-358.

²⁶² Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, C. 3, 403.

²⁶³ A. g. e., 403.

²⁶⁴ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 180.

ilerlemiş ve İslamî ilimlerde birbirlerini besleyen alanlar oluşturmuştur. Araştırmamız açısından kıraat'ın Ferş farklılığı kısmını burada bitirmiş bulunmaktayız. Bir sonraki konumuz ise kıraat ilminde Usul ve Ferş farklılıklarının bir arada çalışılarak şematize edildiği bölümdür. Bu son bölüm çalışmanın başından bu aşamaya kadar adım adım gelineen nihai noktadır. Genel olarak kıraat ilminin bir bütün olarak incelemeye tabi tutulduğu bu çalışmada Usul ve Ferş farklılıkları Mâide Suresi özelinde bir bütün olarak değerlendirilecektir. Bu son değerlendirme görsel bir çalışma olan Vücuhat sistemi ile tamamlanacaktır. Böylece aşere tariki ve İndirac usulüne (İndirac Usulünde İbnü'l Cezerî metodu) göre Maide Suresindeki kıraat farklılıkları çalışmaya aktarılacaktır. Ancak çalışmanın bu son kısmına başlamadan önce kıraat ilmi eğitiminin klasik usulünde kıraat farklılıkları belirlenmeden önce istiâze ve besmele bölümleri oluşturulmaktadır. Bizde çalışmamızda bu klasik usulü takip ederek Vücuhat bölümüne başlamadan önce *Kıraat' te Usul* adı altında *İstiâze ve Besmele* bölümlerini oluşturarak çalışmamızda bu klasik yöntemi kullanacağız

ALTINCI BÖLÜM

KIRAATTE USÛL

6.1. İstiâze ve Besmele

Kur'ân tilavetine başlamak titiz bir usul ve yöntemi izlemeyi gerekli kılar. Yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerim saygının en yüksek mertebede kullanılması gereken, Yüce Yaratıcının kelimasıdır. Bundan dolayı Kâri, Kur'ân tilavetine başlamadan önce ve ilmi kıraat' ta da istiâze ve besmele olarak isimlendirilen cümleler okunur. Ancak cümleleri okurken belirlenmiş bir disiplin üzerine okuması gerekmektedir.

İstiâze lafzı, Arapça menşeli bir lafız olup اَلْعُوْدُ kökeninden çoğaltılmıştır. *İstif'âl* kalıbında olan bu lafız sözlükte “sığınmak” mânâsına gelir. Kur'ân kıraatine başlamadan önce okumaya ilk olarak istiâzeden başlanması hususunda bütün İslam âlimleri söz birliği içindedirler. Onların bu birliklerinin en önemli nedeni ise, Nahl Suresi'nin 98. âyetidir.²⁶⁵ Bahsi geçen âyetin metni şöyledir:

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

İstiâze kelimesinin kaynaklarda geçen birçok kalıbı vardır. Bu kalıplardan en çok bilineni ise belirttiğimiz üzere اَلْعُوْدُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ lafzıdır. Bu lafzın anlamı ise “Kovulmuş olan şeytandan Allah'a sığınırım” mânâsında dır.²⁶⁶

Üstâd İbnu l Cezerî *Tayyibe* adlı eserinin 103 numaralı beytinde derki;

وَقُلْ أَعُوذُ بِكَ أَنْ أُرَدَّتْ تَقْرَأَ كَمَا لَتَحُلَّ جَهْرًا لِجَمِيعِ الْقُرْآنِ 103

“Sen ey kişi! Kur'ân okumak istediğinde; okumak istediğin hangi Kurrânın kıraati olursa olsun, Nahl Sûresi'nde belirttiği gibi cehrî (sesli) olarak, e'üzü çek”

Cezerî, istiâze ve kalıpları hakkında ve O'nun kullanımını hakkında da şöyle der:

104 وَإِنْ تُعْزِرْ أَوْ تَرُدُّ لَفْظًا فَلَا تَعْدُ الَّذِي قَدْ صَحَّ مِمَّا نَقَلْنَا

105 وَقِيلَ يُخْفَى حَمَزٌ مَحِيثٌ تَلَا وَقِيلَ لِفَاتِحَةٍ وَعَلَّلَا

106 وَقَفَ لَهُمْ عَلَيْهِ أَوْ صِلَ وَسُئِلَ تَعُوذُ وَقَالَ بَعْضُهُمْ يَجِبُ

²⁶⁵ en-Nahl 16/98.

²⁶⁶ Akdağ, *Asım Kıraati' nin Şû' be Rivayeti*, 26-27.

Ve eğer sen istiâzede bir değişiklik yapmak ve yâ O'nun yapısına bir lafız ilâve etmek istersen, bu takdirde sahîh olarak nakil olunan rivâyetlerden sakın dışarı çıkma!” “Ve denildi ki; Hamza istiâzeyi gizli çeker. Bunu da Fâtiha'dan başkalarında yapar. Ancak bu iki görüşte zayıftır, illetlidir. Ve bütün kurrâ için istiâzenin sonunda vakfet veya vaslet!.. Te'avvuz, müstehaptır. Bâzıları da vacip olduğunu söyledi.

Görüldüğü üzere, birinci beytin açıklamasında: “İstiâzeyi değiştirmek veya O'na bir ilâve yapmak” söz konusu edilmekte ve eğer bunu yapmak istersen, “sahîh olarak nakil oluna gelen rivâyetlerden aslâ sapma!” denilmektedir.

Bu durumu dikkate alarak sahîh olarak nakil olunan istiâze kalıpları nelerdir bir bakalım: Bunlar şöylece 4 vecihtir:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
أَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

İşte Kur'ân tilâveti için sahîh olarak nakil olunan istiâze kalıpları bunlardan ibâettir. Bunlar arasından da en kuvvetlileri ilk ikisidir. Çünkü birincisi hem daha önce zikrettiğimiz Nahl Suresi'nin 98. âyeti ile Allah tarafından emredilmektedir. Hem de Nâfi' b. Cubeyr b. Mutim' in babasından O'nun da Allah Resülü'den (s.a.v.) rivayet ettiğine göre Peygamber (s.a.v.), Kur'ân okumaya başlamadan önce özellikle bu kalıbı aynen kullanarak istiâze getirmektedir. İkincisi ise şu hadistir:

Kim sabah olunca 3 kez: أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ lafzını okur ve Sure-i Haşr'ın sonundan 3 Âyet okursa Yüce Allah kişinin etrafında akşama kadar, istiğfar etmeleri için onlar için 70 bin melek görevlendirir. Eğer o gün o kişi vefat ederse şehit olur. Ve kim bunu akşamleyin yaparsa o kişide o durumdadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) hiçbir zaman اَسْتَعِيذُ ile başlayan istiâze lafzını kullanmamıştır. Sâdece, Ahmed b. Handel (241/855)'in Müsned adlı eserinde (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 6/146-47), Efendimiz'in (s.a.v.) Hz. Âişe vâlidemize öneride bulunduğu bir duâ metninde, iki defâ اَعُوذُ bir defasında da اَسْتَعِيذُ lafzını kullanmıştır. Ancak bu durum zâten, Kur'ân okumak için önerilen bir istiâze olmayıp dua metni için önerilen bir istiâze lafzıdır. Öyle ki Kur'ân tilâvetine hâs

olan istiâze lafızlarının kompleksinde, eş-Şeydân اَلشَّيْطَانُ kelimesi bilhassa okunmaktadır. Efendimiz'in (s.a.v.) Aişe validemize tavsiye ettiği duada bu اَلشَّيْطَانُ lafzı özellikle bulunmamaktadır. Kur'ân 'da bütün istiâze kalıpları da hep اَعُوذُ ile başlayıp bu şekilde devam etmektedir.

İstiâze'nin pratikteki pozisyonu: Kur'ân okumak isteyen bir kimse, Tevbe Sûresi'nden başka herhangi bir sûrenin evvelinden başlayacağı zaman, eûzü'den sonra besmeleyi çekmesi gerekir. İşte bu takdirde, İlmi Kıraat' a göre de farklılık arz eden istiâze vecihleri şu 4 şekilden bir ile gerçekleştirilir;

- 1 اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ قَف. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ قَف. وَالْفَجْرُ
- 2 اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ قَف. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ وَصَل وَالْفَجْرُ
- 3 اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ وَصَل بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ قَف. وَالْفَجْرُ
- 4 اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ وَصَل بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ وَصَل وَالْفَجْرُ

Durumu şöylece açıklayalım: Bu dört vecihten;

İstiâzenin ilk vechi Vakf-ı Kül'dür. Eûzü besmelenin tamamı okunduktan sonra yukarıda قَف olarak gösterilen yerde gerçek bir duruş yapılmaktadır. Böylece sesi kesip tam bir nefes aldıktan sonra besmeleyi okumaktır. Besmelenin sonunda da aynı usulle bir durak uygulandıktan sonra hangi surede isek o sureyi okumaya başlamaktır.

İstiâzenin ikinci vechi ise **Vakf-ı Evvel Vasl-ı Sâni** vechidir. Bu vecihte istiâze lafzının sonunda durak قَف yapıp besmeleye devam ederiz. Besmeleyi de okuduktan sonra yukarıda ikinci vecih örneğimizde yazılan وَصَل yazısından da anlaşıldığı üzere durmadan geçiş yaparız ve besmeleyi sure başına bağlarız, bu şekilde ikinci vecih de bitmiş olur.

İstiâzenin üçüncü vechi ise **Vasl-ı Evvel Vakf-ı Sâni** vechidir. Bu vecih de ilk olarak istiâze okunur. Bu iki lafzın arasında durmadan, geçiş yaparak (وصل) besmele lafzına geçilir, besmelenin sonunda ise duruş (قف) yapılır. Yâni sesi kesip tam bir nefes alınır, bundan sonra devamındaki sure veya âyet okunmaya başlanır.

İstiâzenin dördüncü vechi ise **Vasl-ı Kül** vechidir. Bu vecih Kat-ı Kül olan birinci vechin zıddıdır. Öyleki bu vecihte istiâzeden sonra aralarda durulmadan وصل

besmele okunur. Bismelenin hemen ardından yine durmadan (وصل) sureye veya âyete geçiş yapılır. Bu şekilde istiâze bâbı tamamlanır.²⁶⁷

Besmele ise بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ cümlesinin adıdır ve “*Esirgeyen ve Bağışlayan Allah’ın adıyla (başlarım!)*” anlamını ifade eder.²⁶⁸

Haramlık yahut mekruhtuk bulunmayan her mubah veya emrolunmuş bulunan bir işe başlarken besmeleyi okumak müstehaptır ve bu besmele tartışmasız Neml Suresi âyet 30’da Hz. Süleyman’ın (a.s.) kıssası anlatılırken zikrolunan besmeledir.²⁶⁹

Müslim, Enes b. Mâlik’in şöyle rivayet ettiğini bizlere aktarır:

“Resûlullah bir gün aramızda iken, hafif bir uykuya daldı. Sonra tebessüm ederek uyanıp başını kaldırdı. Bana biraz önce bir sûre nâzil oldu, diyerek besmeleyle birlikte Kevser Sûresi’ ni okudu”.

Bu hadisler; bismelenin her surenin evvelinde, Kur’ân dan bir âyet olduğunu, tevâtür-i mânevi ile gösterir.²⁷⁰

Üstâd İbnu’l-Cezerî, *Tayyibe*’yi nazmederken de diğer eserlerinde olduğu gibi kıraatteki tertibe riâyetten dolayı istiâzeden sonra besmele konusunu ele almış bulunmaktadır.

Besmele lafzı Kur’ân-ı Kerim’de üç yerde bulunmaktadır.

- a) Her sureye başlarken.
- b) Sure ortasında yani ilk âyetten sonra gelen âyetler den başlarken.
- c) İster müteakip olsun ister olmasın iki sureyi birbirine vasıl ederken.

Şimdi Cezerî, bu durumların hangi kurrâya âit olduğu ve nasıl icra edileceği hakkında bizlere aşağıdaki bilgileri verecektir.

²⁶⁷ Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü’n-Neşr*, 3 bs. (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2016), 305-306.

²⁶⁸ Akdağ, *Asım Kıraati’ nin Şû ’be Rivayeti*, 28.

²⁶⁹ Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü’n-Neşr*, 307.

²⁷⁰ Celâleddid Abdurrahman es-Suyûtî, *el- İtkân Fî Ulûmi’l-Kur’an*, çev. Sâkıp Yıldız vd. C. 1 (İstanbul: Madve Yayınları, t. y.), 186.

“İki sûre arasında Kâlûn, Âsım, İbn Kesîr’e Câfer ve Kisâî, ittifakla besmele okudular. Hamza için ise iki sûreyi birbirine besmelesiz vasıl et! Ve Halef’ten de besmelesiz olarak, “sekt ve vasl oku!” Ve (bu iki vecih yâni Besmele’ siz sekt ve vasl) İbn Âmir’ e. Amr, Yâkûb ve Verş için huluf ile dir. Ve (Ezrak, e. Amr. İbn Âmir, Yâkûb ve Halef gibi Berâetün Sûresi’nden başka, diğer bütün sureler arasında besmelesiz sekt okuyanlar için; evvelinde) <veylun> ve <leâ> (kelimelerinin bulunduğu Mutaffifin, Humeze, Kıyâme ve Beled gibi) Sûreler’,(bir önceki sûrelerin sonu vasl edilirken); besmele ile okumaları tercih olunmuştur.”

Ayrıca, aynı zevatla birlikte bir de İmam Hamza ف, geriye kalan bütün surelerin arasında besmelesiz vasıl okuyarak, (yani sure sonunda vakıf yapmayarak ve diğer surenin başında da besmele çekmeyerek aralarını direk olarak bağlamak.) bu dört sure arasında da sekt okumak suretiyle sureleri diğerlerinden ayırmayı tercih etmişlerdir. (ki buradaki tercihten kasıt yasak değil, mübah anlamındadır.)²⁷¹ Durum şöyle izah edilir;

- 1) Müddessir Suresi’nin sonunu kıyamet suresinin evveline
- 2) İnfîtâr Suresi’nin sonunu Mutaffifin Suresi’nin evveline
- 3) Fecr Suresi’nin sonunu, Beled Suresi’nin evveline; ve
- 4) Asr Suresi’nin sonunu Humeze Suresi’nin evveline vasl ederek okumuşlardır. Bu da Ezrak, Ebu, Amr. İbn Âmir, Yâkûb ve Halef tarafından şöyle okunur:

هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لَا أَقْسِمُ
وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ ...
وَأَدْخُلِي جَنَّتِي بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لَا أَقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ ...
وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ...

Görüldüğü üzere bu kıraat imamları bu gibi yerlerde anlamın tatsızlığı oluşacağından dolayı, sureler arasında besmele okumadan geçiş yapmayı (وصل) kötü görmüşler. Bu surelerin aralarını sekte ile ayıranlar ise surenin sonunu okuduktan sonra seslerini kesip nefeslerini kesmeden az bir süre bekler ve hemen ardından sekte yaparlar ve devamında sureyi okurlar. Ki bunlar da Ezrak, Ebû Amr,

²⁷¹ Yüksel, İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr, 308.

İbn Âmir, Hamza, Yâkûb ve Halef'dir. Zira buralarda durak değil vasl yapmak, murad olunan mânâyı tehlikeye sokacağından sekte veçhine dönüştürülmüştür.

Sonuç olarak;

İki sure arasında besmele okunmasındaki ihtilâf açıkça göstermektedir ki besmele, surenin evvelinden bir parça değildir. Besmele eğer surenin evvelinden bir parça olsaydı kurralardan hiçbiri vasl vechinde onu (besmele) okumadan geçmezlerdi.²⁷²

²⁷² A.g.e., 308.

YEDİNCİ BÖLÜM

KIRAAT-İ AŞEREYE GÖRE MÂİDE SURESİNDEKİ USUL VE FERŞÜ'L HURUF FARKLILIKLARININ YAZI HATTINDA GÖSTERİMİ (MAİDE SURESİ AŞERE VÜCÜHATI)

Bu bölümde çalışmamızın başlangıç aşamasından sonuna kadar konu edindiğimiz, kıraat'ın Usul ve Ferş farklılıkları bir bütün olarak işlenecektir. Aşere Tarîki ve İndirac Usulüne göre; gerek Ferş gerekse usul yönünden belirlenen kıraat farklılıkları, Mâide suresi özelinde bir bütün olarak değerlendirilecektir. Kıraat farklılıklarını belirlemede sistemsel açıdan ise, “*İndirac usulünde İbnü'l Cezerî Metodu*” kullanılarak çalışmaya pratik bir bakış açısı kazandırılacaktır. Bütün bu usullerin ve metotların uygulandığı kıraat farklılıkları klasik bir yöntem olan Vücuhat şemaları vasıtasıyla çalışmaya aktarılacaktır. Kıraat farklılıklarını belirlemek ve Vücuhat tablolarının oluşturmak için kullanılan kaynaklar aşağıda belirtilmiştir.

1. Cezerî, *Neşr*
2. Pavlûvî, *Zübdetü'l-İrfân*
3. Muhammed Emin, *Umdetü'l-Hallân*
4. Şahsî Kıraat ve Ders Notları
5. Ayşe Aktaş, *Şahsî Aşere Nüshası*

سُورَةُ الْمَائِدَةِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ
 ١- _____ ب د ح جع
 ٢ _____ ب ط
 ٥ _____ ج ف
 توسطه
 ج
 طوله
 ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ن

أَحَلَّتْ لَكُمْ بِهِمَةَ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُبْتَلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُجَلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ
 ب ح ك ن يع _____
 امالة _____ ف ر خ ل
 نفل _____ تر _____
 ج { _____ تر _____
 سكت _____ امالة _____ ف
 صلته _____ صلته _____ صلته _____ ب د جع

إِنَّ اللَّهَ يُحْكِمُ مَا يُرِيدُ (1)

غيرى _____
 ادغام _____ ي

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَجْلُوا سَعَايِزَ اللَّهِ وَلَا الشُّهُزَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْفَلَاحِيذَ وَلَا آمِنِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَنْتَفِعُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرَضُونَا
 ١- _____ ٢ _____ ٢ _____ ١ _____ ب ح يع
 صلته _____ ب د جع
 ٢ _____ ٢ _____ ٢ _____ ٢ _____ ب ط
 ٥ _____ ٥ _____ ٥ _____ ٥ _____ ب
 صلته _____ ف
 ٥ _____ ٥ _____ ٥ _____ ٥ _____ ف
 ٥ _____ ٥ _____ ٥ _____ ٥ _____ ف
 تو _____ ٥ _____
 ج { _____ ٥ _____
 ٥ _____ ٥ _____ ٥ _____ ٥ _____
 طو _____ ٥ _____
 ٣ _____ ٣ _____ ٣ _____ ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ٤ _____ ٤ _____ ٤ _____ بضم الراء- ص
 ٤ _____ ٤ _____ ٤ _____ ٤ _____ ع

وَأَذًا حَلَّتُمْ فَاصْطَلُّوا _____ غير د ج
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى _____ ب د ج
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْإِيمَانِ وَالْعُرْوَانِ _____ بين ج ح
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْإِيمَانِ وَالْعُرْوَانِ _____ اماله فرخل
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْإِيمَانِ وَالْعُرْوَانِ _____ غير ج ه ض
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْإِيمَانِ وَالْعُرْوَانِ _____ نقل ج
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْإِيمَانِ وَالْعُرْوَانِ _____ سكت ف
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْإِيمَانِ وَالْعُرْوَانِ _____ بسديد التاء ه

وَأَذًا حَلَّتُمْ فَاصْطَلُّوا _____ ب ع فر بع دخل
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى _____ ح
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى _____ ج
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى _____ سكت ض
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى _____ نو نقل ج
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى _____ طو نقل ك ص
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى _____ اسكان ب
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى _____ صله د
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى _____ ان صله جع
 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى _____ اسكان صله

وَاقْوُوا اللَّهَ _____ جمهور
 إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (2) _____ جمهور

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَفَقَةُ وَالْمُؤَفَّقَةُ وَالْمُتَرَيَّبَةُ وَالتَّيْبَعَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْبِلُوا بِالْأَزْوَاجِ

١ _____ ب ح بع
 ٢ _____ ب د
 ٣ _____ ب ط
 ٤ _____ ب
 ٥ _____ ج ف
 ٦ _____ ج ف
 ٧ _____ ك ر دخل
 ٨ _____ ن
 ٩ _____ جع

الْمَيْتَةُ _____

وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا _____ غير د جع
 الْيَوْمَ يَسِّرُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنَ _____
 صلہ _____ ب د جع
 باثبا الیاء۔ یع
 صلہ _____ ب د جع

الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا _____ غير ج د ض جع
 نقل _____ ج
 سكت _____ ف
 صلہ _____ ب د جع

فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرٍ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (3) _____ ب د ك ر خل
 يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُجِلَّ لَهُمْ _____ ١ ب د ح جع يع
 تر _____ ج
 ح ن ف يع _____ ٢ ب ط
 فَمَنْ اضْطُرَّ _____ اخفاء _____ جع _____ ٣ ك ر خل
 ن _____ ٤ ج ف

قُلْ أَجَلٌ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ _____ غير ج د جع
 صلہ _____ ب د جع
 سكت _____ ج
 نقل _____ ض

فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ _____ ب ح يع
 وَاتَّقُوا اللَّهَ _____ جمهور _____ جمهور
 صلہ _____ ب د جع
 ٢ ب ط
 صلہ _____ ب
 ٥ ج ف
 ٣ ك ر خل
 ٤ ن

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ _____ جمهور
 وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلَّلَ لَكُمْ _____ غير ج
 وَطَعَامُكُمْ حَلَّلَ لَهُمْ _____ غير د جع
 صلہ _____ ب د جع
 نو _____ ج
 طول _____ ج

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الذَّيْنِ أَوْ ثَوَى الْكِتَابِ مِنْ قِبَلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ

ب ب ١ _____ ١ _____
٢ _____ ٢ _____
ك ر ٣ _____ ٣ _____
ن _____ ٤ _____
ف _____ ٥ _____
ب د _____ ١ _____
ب _____ ٢ _____
ض _____ ٥ _____
ج _____ ٥ _____ ابدال _____
ب _____ ١ _____
ج _____ ٥ _____
ب _____ ١ _____
ب _____ ٢ _____
ر _____ ٢ _____ ب كسر الصاد _____ ب كسر الصاد _____

وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ (5)
اسكان _____ ب ح ر ج
نقل تر _____
نقل تو تر _____ ج
نقل طو تر _____
د ك ن ق ب خ ل _____
ف _____ سكت _____

وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ
غير ج ض _____
نقل _____
نقل تو _____ ج
نقل طول _____
سكت _____ ق
بلغ سكت _____ ض

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ
١ - _____ ١ - _____
ب ب ب كسر الام _____
ح _____
ب ب _____
د ج ج ب كسر الام _____
ب _____
ط _____
ب ب _____ ٢ _____
ب ب _____
ج ج _____ ٥ _____
ف ب كسر الام _____
ض ض _____
ب كسر الام _____
ب ب _____
ب ب _____
ب ب _____
ب ب _____
ب ب _____
ب ب _____
ب ب _____
ب ب _____
ب ب _____
ب ب _____
ب ب _____

وَأَنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا
غير د ج _____
ب د ج _____
ب د ج _____

وَأَنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ

ب	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	اسقاط	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢
ب	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	اسقاط	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢
يس	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	ت ته	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢
حه	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢
ب	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	اسقاط	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢
ج	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	نقل	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥
	نقل	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥
	نقل	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥
	نقل	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥
	نقل	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥
ح	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	اسقاط	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢
ط	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	اسقاط	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢
ل	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	٣	٣	٣	٣	٣	٣	٣	٣	٣
م	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	اماله	٣	٣	٣	٣	٣	٣	٣	٣
ن	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	٤	٤	٤	٤	٤	٤	٤	٤	٤
ف	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	اماله	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥
ض	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	سكت	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥
ر	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	اماله	٣	٣	٣	٣	٣	٣	٣	٣
خ	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	اماله	٣	٣	٣	٣	٣	٣	٣	٣
ب	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	اسقاط	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢
ب	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	اسقاط	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢
زج	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	ت ته	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢
ز	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	ابدال	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢
ب	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
	اسقاط	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢	٢

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُنِيمَ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (6)

غير ج د ض جع _____
 ج _____ تر _____
 ض _____ بلغ - بلغ _____
 ب د جع _____ صلّه - صلّه _____ صلّه _____ صلّه _____

وَأَذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا
 وَأَتَّقُوا اللَّهَ
 جمهور _____
 ١ _____ ب ط يع
 ٢ _____ ب
 ٥ _____ ج ف
 تـ _____
 ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ن
 ادغام _____ ي
 صلته _____ صلته _____ صلته _____ ب د
 صلته _____ صلته _____ صلته _____ ب

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاَنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا
 ١ _____ ب د ح جع يع
 ٢ _____ ب ط
 ٥ _____ ج ف
 ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ن
 تو _____
 طول _____
 ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ن
 ادخلوا _____
 هو أقرب للتقوى _____
 جمهور _____
 صلته _____ صلته _____ صلته _____ ب د
 صلته _____ صلته _____ صلته _____ ب
 صلته _____ صلته _____ صلته _____ ج
 بين _____
 اماله _____ ف ر خ ل

وَأَتَّقُوا اللَّهَ
 جمهور _____
 إن الله خبير بما تعملون (8)
 غير ج _____
 ج _____

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ (9)
 غير ج د ض جع _____
 ج _____
 ض _____
 ب د جع _____
 صلته _____
 تو _____
 ج _____
 طول _____

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ (10)
 ب د جع يع _____
 ٢ _____ ١ _____
 ب ط _____
 ٢ _____ ٢ _____
 ٥ _____ ٥ _____
 ج ف _____
 ٥ _____ ٥ _____
 ج _____
 ٥ _____ ٥ _____
 ٣ _____ ٣ _____
 ك ر خ ل _____
 ٤ _____ ٤ _____
 ن _____

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ

١ - _____ ١ - _____
 ب ح ي ع
 صلته _____ ١ - صلته - صلته _____ ب د ج ع
 ٢ - _____ ٢ - _____
 ب ط
 صلته ٢ - _____ ٢ - صلته - صلته _____ ب
 ٥ - صلته ٥ - _____ نقل - صلته ٥ - _____ ج
 ٥ - _____ بلغ - _____ ٥ - _____ ض
 ق
 سكت - سكت - بلغ - ٥ - سكت - _____ ض
 ٥ - صلته ٥ - _____ نقل - صلته ٥ - _____ ج
 تو
 ٥ - صلته ٥ - _____ نقل - صلته ٥ - _____ ج
 طو
 ٥ - صلته ٥ - _____ نقل - صلته ٥ - _____ ج
 ٣ - _____ ٣ - _____ ك ر خ ل
 ٤ - _____ ٤ - _____ ن

وَأَقْوَمُوا الصُّلُوفَ

وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

ب د ح ك ن ر ي ع خ ل
 ابدال ج ي ف ج ع
 جمهور

وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ

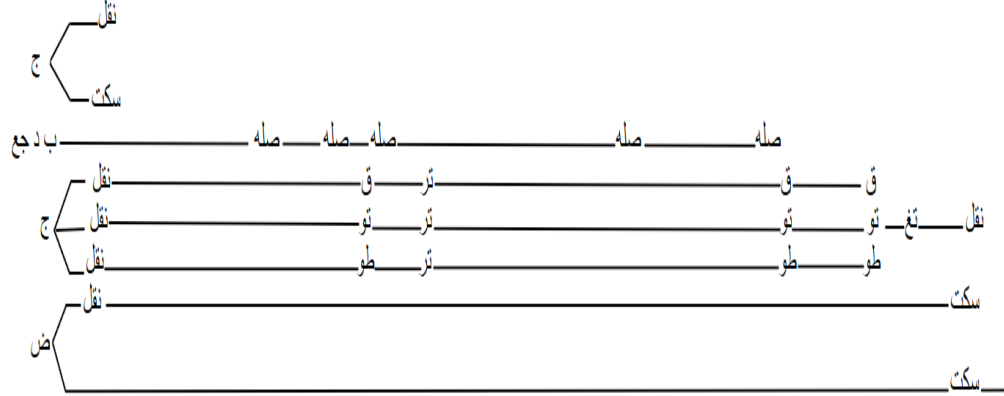
وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا

وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ

١ - _____ ٢ - _____ ب د ح ي ع
 ٢ - _____ ٢ - _____
 ١ - _____ ٢ - _____ ج
 ٢ - _____ ٢ - _____ ب ط
 ٣ - _____ ٣ - _____ ك ر خ ل
 ٤ - _____ ٤ - _____ ن
 ٥ - _____ ٥ - _____
 ١ - _____ ٢ - _____ ف
 ٥ - _____ ٥ - _____ ج
 ٥ - _____ ٥ - _____ نقل
 ٥ - _____ ٥ - _____ سكت
 ٥ - _____ ١ - _____ سكت - _____ ض

لِنُ أَقْمَتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزُّكُوتَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

غير دف فع

فِيمَا نَقَضْتُمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً

غير دف ر ج
قسيه ق
اماله ر
ب د جع

فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿12﴾

ب يع ٢
ن ٤
ادغام ٥ ج ف
ح ٢
ك ر خ ل ٣
ب د جع ٢

يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ

غير ج
نر ج

وَلَا تَرَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ

ب ط ب ٢
ب د جع ٢
ب ٢
٥
ج ٥
ف ٥
ك ر خ ل ٣
ن ٤
ادغام ٢ ي

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿13﴾

جمهور

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ

ب	بِع	١	١	١	١
ب	د	ج	صلة		
ح		١	امالة		
ب	ب	٢	٢	٢	٢
			صلة		
ط		٢	امالة		
ج	ت	٥	بين		
ف		٥	املة		
ك		٣	٣	٣	٣
ر	خ	٣	امالة		
ن		٤	٤	٤	٤

وَسَوْفَ يَنْبِئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ (14)

جمهور

فَاعْرَبْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

٢	ت	ته	٢	٢	٢
٥	ت	ته	٥	٥	٥
٣	ك	ر	خ	٣	٣
			امالة		
٤			ن	٤	٤
٥			ف	٥	٥
٢			ح	٢	٢

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ

ب	بِع	٢	٢	٢	٢
ب	د	ج	صلة	صلة	صلة
ط		٢	ادغام		
ي			ادغام		
ب	ب	٢	٢	٢	٢
			صلة	صلة	صلة
ط		٢	ادغام		
ج	ت	٥	٥	٥	٥
ف			ادغام	امالة	
ل	ر	٣	ادغام	٣	٣
م				٣	٣
خ				٣	٣
ن				٤	٤

قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ (15)

ب	بِع	٢	٢	٢	٢
ب	د	ج	٢	صلة	٢
ج		٥			
ح			٢	ادغام	
ل	ر	٣	٣	ادغام	٣
م				٣	٣
ن				٤	٤
ض			٥	ادغام	٥
ق				بلغ	
خ				٣	٣

يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾
 ب ح ك ن ق ر خ ل

اشمام _____ ض
 صلته _____ ه ج
 سكت _____ اشمام _____ ض
 بالضم _____ بالسین _____ يس
 حه _____
 صلته _____ ب ه ج
 بالسین _____ ز
 صلته _____ ب ه ج

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ
 ١ _____ ب د ط ج ع
 ادغام _____ ي
 ٢ _____ ب ط
 ٥ _____ ج ف
 ٣ _____ ك ر خ ل
 ٤ _____ ن

قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَفِي الْأَرْضِ جَمِيعًا
 غير ج ض

تو نقل نقل _____
 ج طو نقل نقل _____
 سكت _____ سكت _____
 بلغ _____ سكت _____ بلغ _____
 ض سكت _____ سكت _____ بلغ _____
 سكت _____

يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ
 ٢ _____ ب د ح ج ع
 ٥ _____ ج
 ٣ اسقاط _____ ل ف
 ٢ اسقاط _____ ل
 ١ اسقاط _____ ل ف
 ٣ ته _____ ل
 ١ ته _____ ل ف
 ٣ م ر خ ل
 ٤ _____ ن
 ٥ اسقاط _____ ف
 ٥ ته _____

وَاللَّهُ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا
 غير ج ض
 نقل _____ ج
 سكت _____ ف

وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾
 غير ج ض
 تو _____ ج
 طو _____
 سكت _____ ف

قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ
 غير د ج ع
 صلته _____ ب د ج ع

بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ
 غير ج د ج ع
 صلته _____ ب د
 اخفا _____ ج
 نقل _____ ج
 سكت _____ ض

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ
 ب د ج ع
 ٢ _____ ٢ _____
 ٣ _____ ٣ _____
 ٤ _____ ٤ _____
 ٥ _____ ٥ _____
 بين _____
 امالة _____ ٢ _____
 ٥ _____ ٥ _____
 ١ ته _____
 ٥ ته _____
 ٥ ته _____
 ١ ته _____
 اماله _____ ٣ _____ ٣ _____
 ر خ ل

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا
 غير ج ض
 نقل
 ج
 فسكت

وَالْيَهُ الْمَصْبُورُ (18)

جمهور

يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ
 ب د ط جع يع ٢
 ٣ اسقاط ٣
 ٢ اسقاط ٢
 ١ اسقاط ١
 ٣ اسقاط ٣
 ١ اسقاط ١
 ٣ م رخل ٣
 ٤ ن ٤
 ٥ بلغ ٥ اسقاط ٥
 ٣ بلغ ٣ اسقاط ٣
 ١ بلغ ١ اسقاط ١
 ٥ بلغ ٥ اسقاط ٥
 ١ بلغ ١ اسقاط ١
 ٥ ق ٥ اسقاط ٥
 ٣ ق ٣ اسقاط ٣
 ١ ق ١ اسقاط ١
 ٥ ق ٥ اسقاط ٥
 ١ ق ١ اسقاط ١
 ٥ تر ٥ ٥
 ٢ ادغام ٢ ٢ ادغام ٢
 ٥ ٥ ٥

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فِتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ
 ب يع ٢ ٢ ٢
 ب د ج ٢ ٢ ٢
 ط ٢ ٢ ٢
 ٢ ٢ ٢
 ٢ ٢ ٢
 ب ٢ ٢ ٢
 ٢ ٢ ٢
 ط ٢ ٢ ٢
 ج ٥ ٥ ٥
 ض ٥ امالة ٥ امالة ٥ بلغ ٥
 ق ٥ ٥ ٥
 ل ر ٣ ٣ ٣ ادغام ٣
 م ٣ امالة ٣ امالة ٣
 م ٣ امالة ٣ امالة ٣ ادغام ٣
 ن ٤ ٤ ٤

وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (19)
 غير ج ض
 تو
 ج
 طو
 فسكت

فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ
 ب يع ٢
 ب د جع ٢ صله ٢
 ج ٥ تر ٥
 ح ٢ ادغام ٢
 ل ر ٣ ادغام ٣
 م ٣ امالة ٣
 ن ٤
 ض ٥ امالة ٥ بلغ ٥
 ق ٥
 ٣ ادغام ٣ امالة ٣
 ٥ ٥ ٥

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ أذكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا

ب	_____	أَنْبِيَاءَ ٢	_____
م	_____	٣	_____
ن	_____	٤	_____
يع	_____	٢	_____
ل	_____	٣	ادغام _____
ب	_____	صله _____	صله أنبياء ٢ _____
د ج	_____	٢ _____	صله _____
ب	_____	صله ٢ _____	صله أنبياء ٢ _____
ب	_____	صله ٥ _____	صله أنبياء ٥ _____
ج	_____	صله ٥ _____	صله أنبياء ٥ _____
بين	_____	صله ٥ _____	صله أنبياء ٥ _____
ح	_____	٢ _____	ادغام _____
ف	_____	٥ _____	امالة _____
رخل	_____	٣ _____	_____
ض	_____	٥ _____	سكت _____

وَأْتِيَكُمْ مَا لَمْ يُوْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿20﴾

ب ط ك ن يع	_____	_____
ج ي	_____	ابدال _____
ب د	_____	صله _____
ج	_____	ابدال _____
ج	_____	توبين _____
ج	_____	طو _____
ج	_____	طوبين _____
ف ر خل	_____	امالة _____

يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿21﴾

ب يع	_____	١ _____
ح	_____	امالة _____
ب	_____	٢ _____
ط	_____	امالة _____
ك س خل	_____	٣ _____
ت	_____	امالة _____
ن	_____	٤ _____
ق	_____	٥ _____
ب د ج	_____	١ _____
ب	_____	٢ _____
ج	_____	٥ _____
ف	_____	٥ _____

قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ

ب د ج يع	_____	١ _____
ب ط	_____	٢ _____
ج	_____	٥ _____
ج	_____	بين _____
ج	_____	بين _____
ح	_____	بين ١ _____
ط	_____	بين ٢ _____
ك	_____	٣ _____
ن	_____	٤ _____
ف	_____	امالة ٥ _____
س خل	_____	امالة ٣ _____
ت	_____	امالة ٣ _____

فَإِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ ﴿22﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ
 _____ غير ض _____ ا د ك ن جع
 _____ بلع _____ ض
 _____ بكسر الميم _____ ط
 _____ بضم الهاء _____ ف رخل
 _____ بالضم _____ بضم الهاء _____ يع
 _____ بكسر الميم _____ ي _____ ادغام _____

فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَآتِكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللَّهِ فِتْوَاكُمْ لَنْ تُكُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿23﴾
 _____ ١ _____ ب ط يع
 _____ ابدال _____ ي
 _____ ٢ _____ ب ط
 _____ ٥ _____ ابدال _____ ج ف
 _____ ٣ _____ ك رخل
 _____ ٤ _____ ن
 _____ ١ _____ صلته _____ ب
 _____ ابدال _____ جع
 _____ ٢ _____ صلته _____ ب
 _____ ١ _____ صلته _____ د

قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنُذْخِلُهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَادْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴿24﴾
 _____ ١ _____ ١ _____ ١ _____ ب د جع يع
 _____ ٢ _____ ٢ _____ ٢ _____ ب
 _____ ٥ _____ نقل _____ ٥ _____ ج
 _____ ٥ _____ نقل _____ ٥ _____ بين ٥
 _____ ١ _____ ١ _____ ١ _____ بين ١
 _____ ٢ _____ ٢ _____ ٢ _____ بين ٢
 _____ ٣ _____ ٣ _____ ٣ _____ بين ٣
 _____ ٤ _____ ٤ _____ ٤ _____ بين ٤
 _____ ٥ _____ ٥ _____ ٥ _____ اماله ٥
 _____ سكت _____ ٥ _____ ض
 _____ ٣ _____ ٣ _____ ٣ _____ اماله ٣ رخل

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرِقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿25﴾
 _____ ١ _____ ب د ط جع يع
 _____ ٢ _____ ب ط
 _____ ٥ _____ ج ف
 _____ ٣ _____ ك رخل
 _____ ٤ _____ ن
 _____ ١ _____ ادغام _____ ي

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿26﴾
 _____ ب ح ك ن خل _____ غير ج ي ض جع
 _____ امله _____ ر
 _____ صلته _____ ب د جع
 _____ صلته ٢ _____ ب
 _____ صلته ٥ _____ ج
 _____ با الضم _____ ف يع
 _____ بالضم سكت _____ ض

فَإِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ ﴿22﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ
 _____ غير ض _____ ا د ك ن جع
 _____ بلع _____ ض
 بكسر الميم _____ ط
 بضم الهاء _____ ف رخل
 بضم الهاء _____ يع
 بكسر الميم _____ ي _____ ادغام

فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَآتِكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿23﴾
 _____ ا _____ ب ط يع
 ابدال _____ ي
 _____ ٢ _____ ب ط
 ابدال _____ ٥ _____ ج ف
 _____ ٣ _____ ك رخل
 _____ ٤ _____ ن
 _____ ١ _____ صلته _____ ب
 ابدال _____ ج
 _____ ٢ _____ صلته _____ ب
 _____ ١ _____ صلته _____ د

قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنُذَخِّلُهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَادْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴿24﴾
 _____ ١ _____ ١ _____ ١ _____ ب د جع يع
 _____ ٢ _____ ٢ _____ ٢ _____ ب
 _____ ٥ _____ ٥ _____ نقل _____ ج
 _____ ٥ _____ ٥ _____ نقل _____ بين
 _____ ١ _____ ١ _____ ١ _____ ح
 _____ ٢ _____ ٢ _____ ٢ _____ بين
 _____ ٣ _____ ٣ _____ ٣ _____ ط
 _____ ٤ _____ ٤ _____ ٤ _____ ك
 _____ ٥ _____ ٥ _____ ٥ _____ ن
 _____ ٥ _____ ٥ _____ سكت _____ ف
 _____ ٣ _____ ٣ _____ ٣ _____ اماله _____ رخل

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَجْي فَاغْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿25﴾
 _____ ١ _____ ب د ط جع يع
 _____ ٢ _____ ب ط
 _____ ٥ _____ ج ف
 _____ ٣ _____ ك رخل
 _____ ٤ _____ ن
 _____ ١ _____ ادغام _____ ي

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿26﴾
 _____ ب ح ك ن رخل _____ غير ج ي ض جع
 _____ ر _____ اماله
 _____ ب د جع _____ صلته
 _____ ب _____ صلته ٢
 _____ ج _____ صلته ٥
 _____ ف يع _____ با الضم
 _____ ض _____ بالضم سكت

وَأَتَىٰ عَلَيْهِمْ نَبَأُ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ _____ ب ط ك ن ر خ ل
 إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقْبَلُ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرَ _____ غير ج ف
 اخفاء — ي
 نقل — ج
 نقل تو —
 نقل طو —
 صلة — ب د جع
 بالضم — ف بع
 بالضم — سكت — ض
 قَالَ لِأَقْتَاتِكَ _____ غير ي
 تَه — ف
 ادغام — ي
 قَالَ إِنَّمَا يُتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿27﴾ _____ جمهور

لَنْ بَسَطْتُ إِلَىٰ يَدِكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطِ يَدَيْ إِلَيْكَ لِأَقْتَاتِكَ _____
 ابِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿28﴾ _____
 ١ — ب ح جع
 ٢ — د ي ع
 ٣ — ب ط
 ٤ — ج
 ٥ — ي د ي هـ
 ابدال — ق
 بلغ ي د ي هـ
 ابدال — ض
 ٣ — ي د ي ٣ — ك ر خ ل
 ٤ — ي د ي ٤ — ص
 ٤ — ع

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ نَبْنِيءَ بَيْتًا لِيَاثِمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ _____
 وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿29﴾ _____
 بفتح الياء — ٢ — ب ي ع
 ٥ — نقل — بين — ج
 ١ — ٢ — د جع
 ٢ — ٢ — امالة — ح
 ٢ — ٢ — امالة — ط
 ٣ — ٣ — ك ر خ ل
 امالة — ت
 ٤ — ٤ — ن
 ٥ — ٥ — ف
 ٥ — ٥ — سكت — ض

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿30﴾ _____
 غير د _____
 د _____
 صلة _____

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِثُ سَوَاءَ أَخِيهِ _____
 غير ج ض _____
 نقل — تو — ج
 طو —
 سكت — ق
 سكت — بلغ — ض

فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ (31)

جمهورية

قَالَ يَا وَيْلَتَى أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِي سَوَاءَ أَجْيٍ

ب د ي ج ع	١	_____
ب	٢	_____
ب	٥	نقل _____
ج	٥	تو _____ طو _____ تو _____ طو _____
ط	١	بين _____
ط	٢	بين _____
ك	٣	_____
ن	٤	_____
ف	٥	اماله _____
ض	سكت	_____
ر خ ل	٢	اماله _____

مَنْ أَجَلَ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا

ب ط ب ع	١	٢	_____
ب ط	٢	٢	_____
ك ر خ ل	٣	٣	_____
ن	٤	٤	_____
ف	٥	٥	سكت _____
ق	_____	_____	_____
ي	١	٢	ادغام _____
ج	٥	٥	نقل _____ نقل _____
ض	٥	٥	سكت _____ سكت _____
ج	١	٢	من اجل _____
ج	١	١	من اجل _____

وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلْنَا بِالْبَيِّنَاتِ

ب ي ع	٢	_____
ب د ج ع	٢	صله _____
ج	٥	_____
ح	٢	ادغام اسكان _____
ل ر	٣	ادغام _____
م	٣	اماله _____
ن	٤	_____
ف	٥	ادغام اماله _____
خ ل	٣	ادغام اماله _____

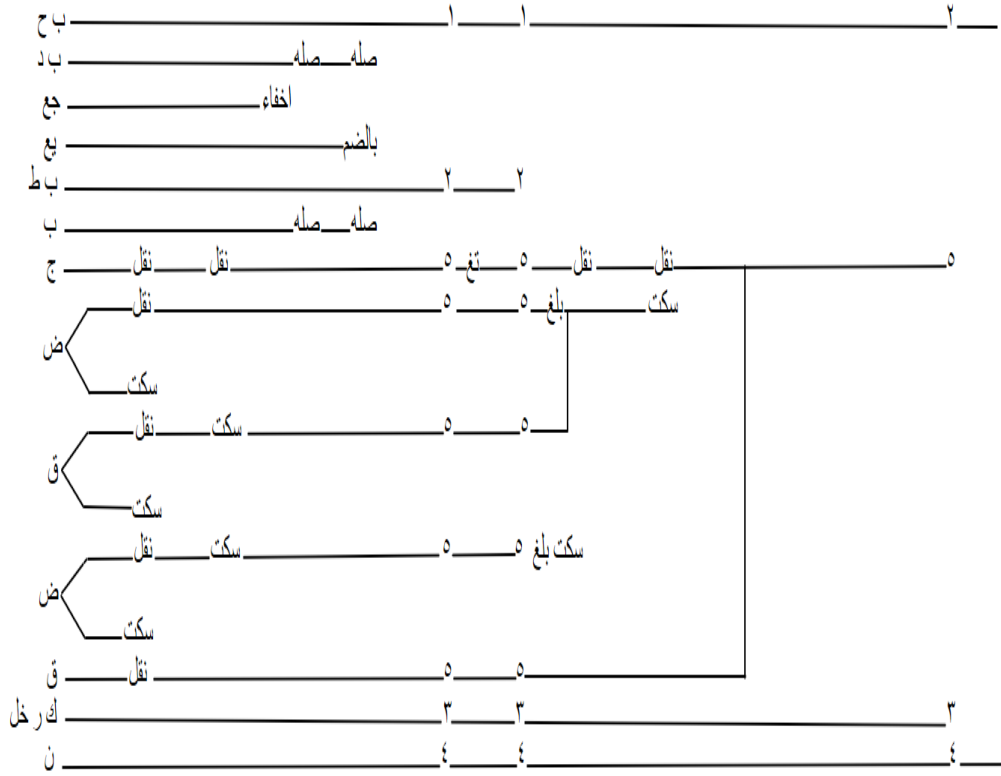
وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

ب د ح ج ع	١	_____
ب ط	٢	_____
ك ر خ ل	٣	_____
ن	٤	_____
ف	٥	_____
ج	٥	نقل _____
ج	٥	نقل بين _____
ض	٥	سكت _____
ر	٣	اماله _____

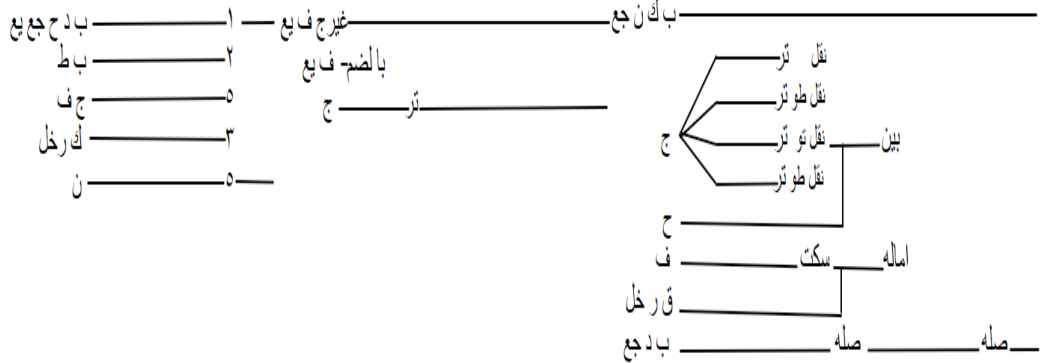
ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ (32)

غير ج د ض ج ع	_____
ف	سكت _____
ب د ج ع	صله _____
ج	تر _____ نقل _____

إِنَّمَا جَزَا الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ

ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ (33) إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْرَأَ عَلَيْهِمُ الْكُفْرَ فَهُمْ غَيْرُ الْمُتَابِعِينَ (34) فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (34)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿35﴾

١ _____ ١ _____ ب ح يع

صله _____ ب د جع

٢ _____ ٢ _____ ب ط

صله _____ ب

٥ _____ ٥ _____ ج ف

تو _____ ٥ _____

طو _____ ٥ _____ ج

٣ _____ ٣ _____ ك ر خ ل

٤ _____ ٤ _____ ن

أَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِثْلَهُ مَعَهُ لَيَفْتَنُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ

غير ج د ض جع

سكت _____ بلغ _____ ض

ق _____

ب د جع _____ صلة _____

نقل _____ نقل _____ ج

سكت _____ سكت _____ بلغ _____ ض

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿36﴾

غير ج د جع _____

نقل _____ ج ف

سكت _____ ض

صلة _____ ب د جع

وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِمٌّ ﴿37﴾

غير جع _____

صلة _____ ب د جع

يُرِيدُونَ أَنْ يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا

ب ك ن ق س يع خ ل _____

صلة _____ ب د جع

بين _____ ج

اماله _____ ح ت

بلغ _____ ض

وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿38﴾

جمهور _____ ب د ح جع يع

١ _____ ٢ _____ ٢ _____ ٢ _____

٥ _____ ٥ _____ ج ف

٣ _____ ٣ _____ ك ر خ ل

٤ _____ ٤ _____ ن

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿39﴾

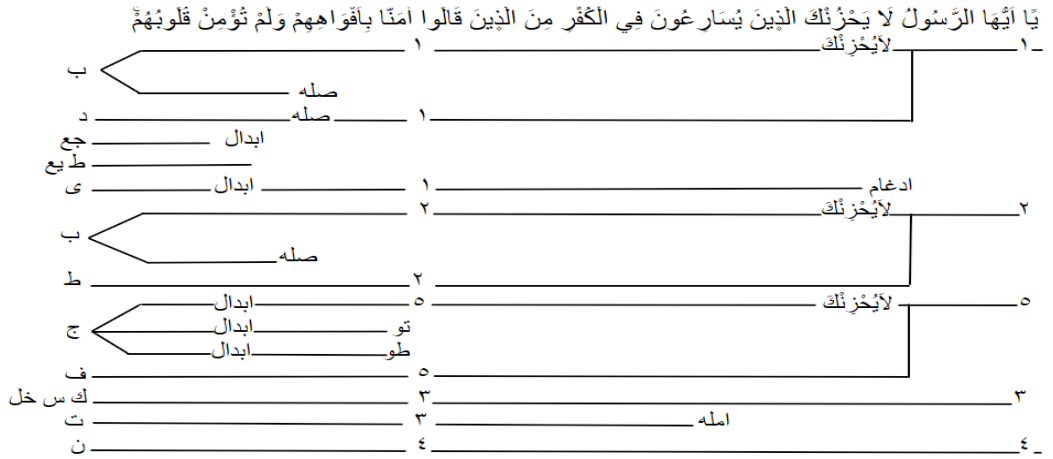
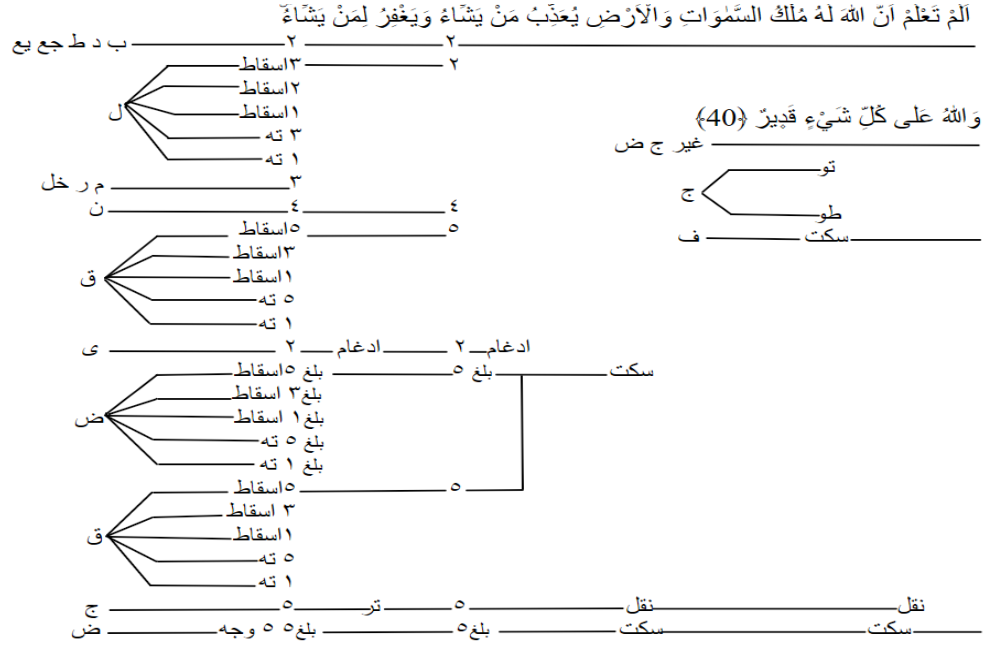
جمهور _____

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ

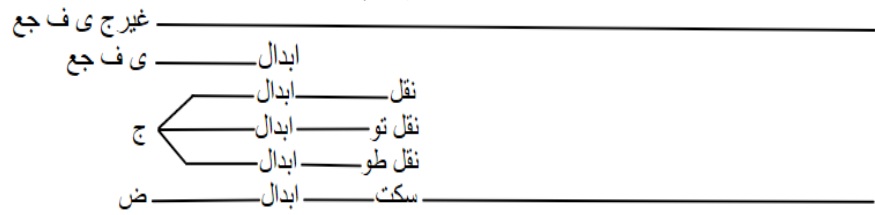
غير ج ي _____

تغ _____ ج

ادغام _____ ي

وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَاعُونَ لِقَوْمٍ آخِرِينَ لَمْ يَأْتَوْكَ

يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ
 يغيرى _____
 ادغام _____
 ي _____

يَقُولُونَ إِنَّ أُوتِيئْتُمْ هَذَا فَخَذُّوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا
 غير ج د ي جع _____
 ابدال _____
 صلح _____
 ب _____
 ابدال _____
 جع _____
 د _____
 صلح _____
 صلح _____
 نقل _____
 ابدال _____
 نقل _____
 ابدال _____
 نقل _____
 ابدال _____
 سكت _____
 ض _____

وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنْ اللَّهِ شَيْئًا
 غير ج ف _____
 تو _____
 ج _____
 طو _____
 ابدال _____
 ق _____
 ادغام _____
 ابدال _____
 بلع _____
 ض _____
 ادغام _____
 بلع _____

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرْ قُلُوبَهُمْ
 ب د ح جع بع _____
 ٢ _____
 ٥ _____
 تر _____
 ج _____
 بلع _____
 ض _____
 ق _____
 ٣ _____
 ك ر خل _____
 ٤ _____
 ن _____

سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَالُونَ لِلْسُّخْتِ
 الك ن ف خل _____
 بضم الحاء _____
 د ح ر جع بع _____

لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿41﴾
 ب ك ن بع _____
 نقل _____
 تر _____
 نقل _____
 طو _____
 نقل _____
 تر _____
 نقل _____
 تو _____
 تر _____
 نقل _____
 طو _____
 نقل _____
 بين _____
 ح _____
 اماله _____
 بلع _____
 سكت _____
 ض _____
 ق _____
 ق ر خل _____
 صلح _____
 ب د جع _____

وَإِنْ تُعْرَضُوا عَنْهُمْ فَلْيَنْصُرُوا شَيْئًا
 غير ج د ف جع _____
 تو _____
 ج _____
 طو _____
 شياً _____
 ف _____
 بلع _____
 شياً _____
 صلح _____
 ب د جع _____

فَإِنْ جَاؤُكُمْ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ
 ب ح بع _____
 ٢ _____
 صلح _____
 ب د جع _____
 ٥ _____
 صلح _____
 ب _____
 ٥ _____
 صلح _____
 نقل _____
 ٥ _____
 صلح _____
 نقل _____
 ٥ _____
 صلح _____
 نقل _____
 ٣ _____
 ل ر _____
 اماله _____
 ٣ _____
 م خل _____
 ٤ _____
 ن _____
 اماله _____
 ٥ _____
 ف _____
 اماله _____
 ٥ _____
 سكت _____
 سكت _____
 ض _____

وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ
 غير د جع _____
 صلح _____
 ب د جع _____

وَكَيفَ يُحْكُمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ
 ب دل ن جع بع _____
 بين _____
 اف _____
 اماله _____
 ط م ر خل _____
 اماله _____
 ي _____

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿42﴾
 جمهور _____

يَقُولُونَ إِنَّ أُوتِيْنِيْمَ هَذَا فَخَذُوْهُ وَإِن لَّمْ تُؤْتُوْهُ فَاخْذُرُوْا
 يُحْرَفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ
 غير ج د ي جمع _____
 ابدال _____
 صلته _____
 ابدال _____
 صلته _____
 نقل _____
 ابدال _____
 نقل تو _____
 ابدال _____
 نقل طو _____
 ابدال _____
 سكت _____

وَمَنْ يُرِدِ اللهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللهِ شَيْئًا
 غير ج ف _____
 تو _____
 ج _____
 طو _____
 ابدال _____
 ق _____
 ادغام _____
 ابدال _____
 بلغ _____
 ض _____
 ادغام _____
 بلغ _____

سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَالُونَ لِلْسُّخْتِ
 لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿41﴾
 الك ن ف خل _____
 بضم الحاء _____
 ب ك ن يع _____
 نقل _____
 تر _____
 نقل طو _____
 تر _____
 نقل تو _____
 تر _____
 نقل طو _____
 تر _____
 بين _____
 ح _____
 اماله _____
 بلغ _____
 سكت _____
 ض _____
 سكت _____
 ق _____
 صلته _____
 ق ر خل _____
 ب د جع _____

وَإِن تُعْرَضُوا عَنْهُمْ فَلْيُضْرَبُوا شَيْئًا
 فَإِن جَاؤَكُمْ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ
 غير ج د ف جع _____
 تو _____
 ج _____
 طو _____
 شياً _____
 ف _____
 شياً _____
 بلغ _____
 صلته _____
 ب د جع _____

وَأَن حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ
 وَأَن كُنْتُمْ عَلَيْهِمْ بِتَبَوُّعٍ مُّتَّبِعِينَ
 وَأَن كُنْتُمْ عَلَيْهِمْ بِتَبَوُّعٍ مُّتَّبِعِينَ
 وَكَيْفَ يُحْكُمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللهِ تَمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ
 ان الله يحب الْمُقْسِطِينَ ﴿42﴾
 غير د جع _____
 ب د جع _____
 صلته _____
 ب د جع _____
 بين _____
 اماله _____
 ط م ر خل _____
 اماله _____
 اماله _____
 اماله _____
 سكت _____
 سكت _____
 ض _____

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ
 ١ ————— ب د جع يع
 بين ————— ب
 اماله ————— ح
 ١ ————— ب
 بين ————— ب
 امله ————— ط
 ٥ ————— بين ————— ج ف
 بلغ ————— ض
 ٣ ————— ل
 اماله ————— م رخل
 ٤ ————— ن

وَمَا أَوْلَيْكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾
 ١ ————— ب د ط يع
 ابدال ————— ي جع
 ٢ ————— ب ط
 ٥ ————— ابدال ————— ج ف
 ٣ ————— ك رخل
 ٤ ————— ن

يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءً
 ٢ ————— نقل ————— ٥
 ٥ ————— نقل ————— ٥
 ٥ ————— نقل ————— ٥
 ٥ ————— نقل ————— ٥
 ٢ ————— صلته ————— ٢
 ٢ ————— ط جع يع
 ٣ ————— اسقاط ————— ل ق
 ٢ ————— اسقاط ————— ل
 ١ ————— اسقاط ————— ل ق
 ٣ ————— م رخل
 ٤ ————— ن
 ٥ ————— اسقاط ————— ق
 ٥ ————— اسقاط ————— سكت
 ٣ ————— اسقاط ————— ف
 ١ ————— اسقاط ————— ف
 ٢ ————— ي
 اخفاء

وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾
 ١ ————— ب د ح جع يع
 ٢ ————— ب ط
 ٥ ————— تر ————— ج
 ٣ ————— ك رخل
 ٤ ————— ن
 غير ح جع يع
 ٢ ————— تو
 ٥ ————— طو
 ح جع يع
 باثبات الياء

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأَذْنَ بِالْأَذْنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصًا
 ١ ————— اسكان اسكان
 ٢ ————— بالضم الحاء ————— ح
 ٢ ————— اسكان اسكان ————— ب
 ٥ ————— نقل ————— نقل ————— نقل اسكان نقل اسكان ————— ج
 ٣ ————— بالضم الحاء ————— ك
 ٤ ————— بضم النون ————— بضم الفاء ————— بضم النون ————— بضم النون ————— بالضم الحاء ————— ر
 ٤ ————— ن
 ١ ————— صلته ————— ١ ————— اسكان اسكان ————— ب
 ٢ ————— ب
 ٥ ————— بالضم ————— سكت ————— سكت ————— سكت ————— سكت ————— ف
 ١ ————— بالضم ————— ق
 ١ ————— بالضم ————— يع

فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ
وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿45﴾

ب د ح ج ع	٢	١	_____	اسكان	ب ح ر ج ع
ب ط	٢	٢	_____	ج د ك ن ف ي خ ل	_____
ج ف	٥	٥	_____		
ك ر خ ل	٣	٣	_____		
ن	٤	٤	_____		

وَقَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ

ب ع	١	_____	صله	بين	ب
ب ع	١	_____	صله	بين	ب
ب	١	_____	صله	بين	ب
د	١	_____	صله	بين	ب
ط	١	_____	اماله	اماله	ط
ي	١	_____	ادغام	اماله	ي
ب	٢	_____	صله	بين / ت	ب
ب	٢	_____	صله	بين / ت	ب
ط	١	_____	اماله	اماله	ط
ج	٥	_____	بين	بين	ج
ف	٥	_____	بين	بين	ف
ل	٣	_____	اماله	اماله	ل
م س خ ل	١	_____	اماله	اماله	م س خ ل
ت	١	_____	اماله	اماله	ت
ن	٤	_____	اماله	اماله	ن

وَأَنبَأَهُ الْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿46﴾

ب ل ن ج ع	١	_____	بين	بين	ب ق
ب ق	١	_____	اماله	اماله	ب ق
ط م ر خ ل	١	_____	صله	صله	ط م ر خ ل
د	١	_____	ادغام	اماله	د
ي	١	_____	نقل	بين	ي
ج	١	_____	سكت	بلغ	ج
ض	١	_____	سكت	بلغ	ض
ق	١	_____	نقل	بين	ق
ق	١	_____	نقل	بين	ق
ج	١	_____	نقل	بين	ج
ج	١	_____	نقل	بين	ج

وَلِيَحْكُمَ أَهْلَ الْإِنجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ
وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿47﴾

ب د ح ج ع	٢	١	_____	ب د ح ج ع	١	_____
ب ط	٢	٢	_____	ب ط	٢	_____
ج ف	٥	٥	_____	ك ر خ ل	٣	_____
ك ر خ ل	٣	٣	_____	ن	٤	_____
ن	٤	٤	_____	ج	٥	_____
				نقل	٥	_____
				سكت	٥	_____
				سكت	٥	_____

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ

ب ط ب ١ ٢ ٢ ٢
ب د ج ١ ٢ ٢ ٢
د ٢ ٢ ٢ ٢
ي ادغام ١ ٢ ٢ ٢
ب ط ٢ ٢ ٢ ٢
ب ٢ ٢ ٢ ٢
ج ٥ ٥ ٥ ٥
ف ٥ ٥ ٥ ٥
ض ٥ ٥ ٥ ٥
ل ر ٣ ٣ ٣ ٣
م خل ٣ ٣ ٣ ٣
ن ٤ ٤ ٤ ٤

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَيْتُكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ

لِكَلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شُرْعَةً وَمِنْهَا جَا

ب ح ب ١ ٢ ٢ ٢
ب ط ٢ ٢ ٢ ٢
ب د ج ١ ٢ ٢ ٢
ب ٢ ٢ ٢ ٢
٥ ٥ ٥ ٥
ج تـ تـ تـ تـ
نوئين تـ تـ تـ تـ
طو تـ تـ تـ تـ
طوبين تـ تـ تـ تـ
ل ٣ ٣ ٣ ٣
ر ٣ ٣ ٣ ٣
م ٣ ٣ ٣ ٣
خل ٣ ٣ ٣ ٣
ن ٤ ٤ ٤ ٤
ض ٥ ٥ ٥ ٥
ق ٥ ٥ ٥ ٥
ض ٥ ٥ ٥ ٥

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ (48)

غير د ج ١ ٢ ٢ ٢
ب ١ ٢ ٢ ٢
د ١ ٢ ٢ ٢

وَأَن لَّحُكْمٌ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَنِ بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ
بضم النون _____ ١ _____ ٢ _____ ١

ب
٢ _____ ٢ _____ ٢
٥ _____ ٥ _____ ٥ نقل
ج _____ ٥ _____ ٥ صلته
٣ _____ ٣ _____ ٣ رك رخل
١ _____ ٢ _____ ١ صلته
ب د جع _____ ١ _____ ١ صلته
ب _____ ٢ _____ ٢ صلته
١ _____ ٢ _____ ١ صلته
ح يع _____ ١ _____ ١ صلته
٢ _____ ٢ _____ ٢ صلته
ط _____ ٢ _____ ٢ صلته
٤ _____ ٤ _____ ٤ صلته
ن _____ ٤ _____ ٤ صلته
٥ _____ ٥ _____ ٥ صلته
بلغ _____ ٥ _____ ٥ صلته
٥ _____ ٥ _____ ٥ صلته
ق _____ ٥ _____ ٥ صلته
٥ _____ ٥ _____ ٥ صلته
سكت _____ ٥ _____ ٥ صلته

فَإِن تَوَلَّوْا فَاغْلَمَ ۖ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَن يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ
غير ج دض _____
صله _____ ب د جع _____
بلغ _____ ب د جع _____
نقل _____ ج _____
سكت _____ بلغ _____ ض _____

وَأَنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾
غير ج ض _____
اماله _____ ط _____
تر _____ ج _____

وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾
غير ج ض _____
بلغ _____ ض _____
نقل _____ ج _____
سكت _____ بلغ _____ ض _____

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ
غير ك _____
بالتاء ك _____

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ
١ _____ ١ _____ ١
٢ _____ ٢ _____ ٢
٥ _____ ٥ _____ ٥
٣ _____ ٣ _____ ٣
٤ _____ ٤ _____ ٤

بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ
٢ _____ ٢ _____ ٢ ب ح يع
٣ _____ ٣ _____ ٣ ك رخل
٤ _____ ٤ _____ ٤ ن
٥ _____ ٥ _____ ٥ ف
٢ _____ ٢ _____ ٢ صلته ب د جع
٢ _____ ٢ _____ ٢ صلته ب
٥ _____ ٥ _____ ٥ صلته ج
٥ _____ ٥ _____ ٥ سكت ض

وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنكُمْ فَإِنَّهُ مِنَّهُمْ
غير دض جع _____
صله صلته _____ ب د جع _____
بلغ _____ ض _____

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾
جمهور _____

١ _____ ١ _____ ١
٢ _____ ٢ _____ ٢
٥ _____ ٥ _____ ٥
٣ _____ ٣ _____ ٣
٤ _____ ٤ _____ ٤

١ _____ ١ _____ ١
٢ _____ ٢ _____ ٢
٥ _____ ٥ _____ ٥
٣ _____ ٣ _____ ٣
٤ _____ ٤ _____ ٤

١ _____ ١ _____ ١
٢ _____ ٢ _____ ٢
٥ _____ ٥ _____ ٥
٣ _____ ٣ _____ ٣
٤ _____ ٤ _____ ٤

١ _____ ١ _____ ١
٢ _____ ٢ _____ ٢
٥ _____ ٥ _____ ٥
٣ _____ ٣ _____ ٣
٤ _____ ٤ _____ ٤

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ

ب ط	١	٢	١	٢
	٢	٢	٢	٢
ج	٥	٥	٥	٥
	٥	٥	٥	٥
ك	٣	٣	٣	٣
ن	٤	٤	٤	٤
ق	٥	٥	٥	٥
	٥	٥	٥	٥
س	٣	٣	٣	٣
خل	٣	٣	٣	٣
ى	١	١	١	١
يع	١	١	١	١
ت	٢	٢	٢	٢
ض	٥	٥	٥	٥
	٥	٥	٥	٥
ب دج	١	١	١	١
ب	٢	٢	٢	٢
ى	١	١	١	١

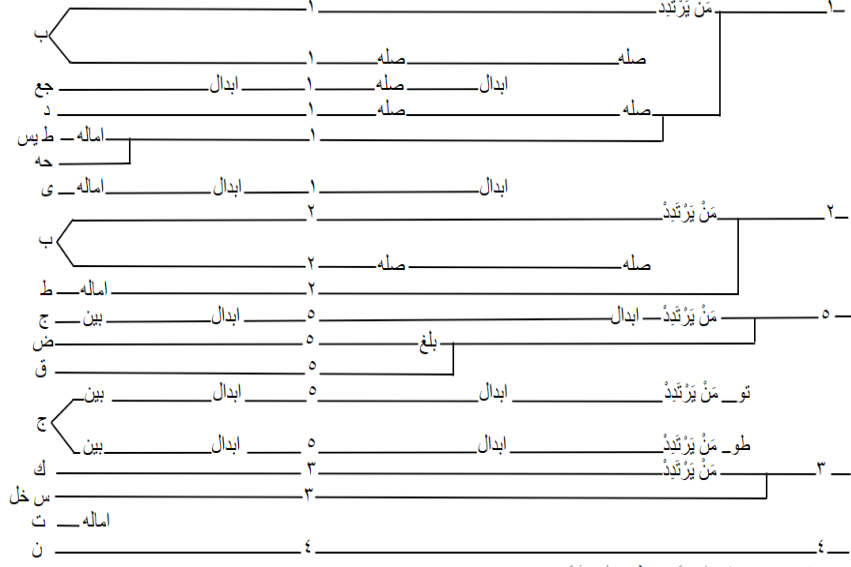
فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنَّ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَى مَا أَسْرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿52﴾

ب ط	١	١	١	١
د	١	١	١	١
ب ط	٢	٢	٢	٢
ب	١	١	١	١
ك رخل	٣	٣	٣	٣
ن	٤	٤	٤	٤
ق	٥	٥	٥	٥
ج	٥	٥	٥	٥
ى	١	١	١	١
جع	١	١	١	١
ب	١	١	١	١
ض	٥	٥	٥	٥
	٥	٥	٥	٥

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهْلَاءَ الَّذِينَ اقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ أَنَّهُمْ لَمَعَكُمْ
بغير واو ٢-١-١ ب

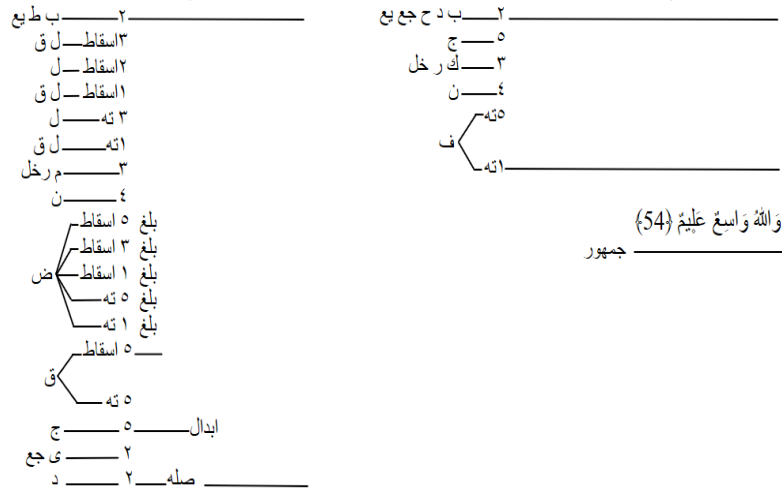
ب دج	١	١	١	١
ب دج	١	١	١	١
ج	٢	٢	٢	٢
ض	٥	٥	٥	٥
	٥	٥	٥	٥
ب	٢	٢	٢	٢
ج	٥	٥	٥	٥
	٥	٥	٥	٥
ك	٣	٣	٣	٣
ب دج	١	١	١	١
ط	٢	٢	٢	٢
ن	٤	٤	٤	٤
ف	٥	٥	٥	٥
ض	٥	٥	٥	٥
رخل	٣	٣	٣	٣

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعْرَافٌ عَلَى الْكَافِرِينَ

ذَلِكَ فَضَلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ

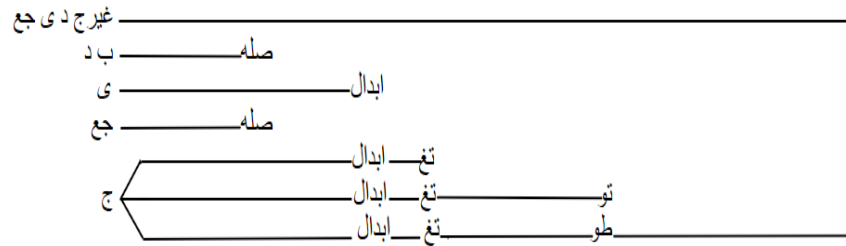
يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ

وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (54)

جمهور

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ (55)

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿56﴾

غير ی ض

ادغام ی

تو

چ

طو

بلغ ض

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا بَيْنَكُمْ هُزُورًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أَوْثَرُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكَفَّارَ أَوْلِيَاءَ

- ۱- هُزُورًا _____ ب
- بکسر الراء اماله ۲ _____ ح
- بکسر الراء ۲ _____ يع
- ۲- صلته هُزُورًا _____ ب د جع
- صلته هُزُورًا _____ ب
- بکسر الراء اماله ۲ _____ ط
- صلته هُزُورًا _____ ب
- ۵- هُزُورًا بلغ _____ ۵ اسقاط
- ۳ اسقاط _____ ض
- ۱ اسقاط _____
- هُزُورًا _____ ۵ اسقاط
- ۳ اسقاط _____ ق
- ۱ اسقاط _____
- تو هُزُورًا _____ ۵ تو
- طو هُزُورًا _____ ۵ طو
- ۳- هُزُورًا _____ ۳ اسقاط
- ۲ اسقاط _____ ل
- ۱ اسقاط _____
- ۳ _____ م
- بکسر الراء ۳ _____ س
- بکسر الراء اماله ۳ _____ ت
- هُزُورًا _____ ۳ خل
- هُزُورًا _____ ۴ ص
- ۴- هُزُورًا _____ ۴ ع

وَإِنقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿57﴾

غير ج دی ف جع

ابدال ج ی ف

صلته ب د

صلته ابدال جع

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿58﴾

غير د جع

صلته ب د جع

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوا هُزُورًا وَلَعِبًا

هُزُورًا _____ ب ح ك ص د يع

ع

هُزُورًا بلغ _____ ض

هُزُورًا ق خل

صلته هُزُورًا _____ ب د جع

صلته ۲ هُزُورًا _____ ب

صلته ۵ تغ هُزُورًا _____ ج

سكت هُزُورًا بلغ _____ ض

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلُ وَأَنْ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿59﴾

ب ح بع	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
ب دجع	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
ب ط	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
ب	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
ج	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
ف	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
ض	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
ل ر	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
م خل	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
ن	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرِّ مِنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْفِرْدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ

غير ج دف	_____	غير ج دجع	_____
بضم الباء	_____	بضم الباء	_____
تر	_____	نقل	_____
تر	_____	سكت	_____
صله	_____	ض	_____

وَإِذَا جَاؤُكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ

ب ح بع	_____	ب د ح ج بع	_____
ب ط	_____	ج ف	_____
ب دجع	_____	ض	_____
ب	_____	ك رخل	_____
ج	_____	ن	_____
ل ر	_____	غيري	_____
م خل	_____	اخفاء	_____
ن	_____		_____
ف	_____		_____

وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿61﴾

وَتَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَّ

ب ك ن	_____
بع	_____
ب	_____
بضم الحاء	_____
دجع	_____
ج	_____
بكسر الميم بضم الحاء	_____
ح	_____
بضم الهاء	_____
ق خل	_____
س	_____
بضم الهاء بضم الحاء	_____
ف	_____
سكت	_____
بضم الهاء	_____
ت	_____

لِيُبَيِّنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿62﴾

ب ك ن	_____	غيري	_____
بضم الحاء	_____	ج ي جع	_____
دجع	_____		_____
بكسر الميم بضم الحاء	_____		_____
ح بع	_____		_____

لِيُبَيِّنَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿63﴾

ب ك ن	_____	غيري	_____
بضم الحاء	_____	ج ي جع	_____
دجع	_____		_____
بكسر الميم بضم الحاء	_____		_____
ح بع	_____		_____

لَوْلَا يَنْهَيْهِمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَنْبِيَاءُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّخْتَى

ب ك ن _____
 د جمع بضم الحاء _____
 ح جمع بكسر الميم بكسر الميم بضم الحاء _____
 نفل نفل _____
 ج بين نفل نفل _____
 اماله سكت بضم الهاء سكت بضم الهاء _____
 ف بضم الهاء بضم الهاء _____
 ق خل بضم الهاء بضم الهاء _____
 ر اماله بضم الهاء بضم الهاء _____

بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ

ب ط ج ع _____ ٢
 ج _____ ٥
 ٣ اسقاط ل ف
 ٢ اسقاط ل
 ١ اسقاط ل ف
 ٣ ته ل ف
 ٤ م رخل ن
 ٥ اسقاط ف
 ٥ ته ف
 ادغام ٢ ي
 ٢ د صله

لِبَسِّسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ (63)

غير ج ي جمع _____
 ابدال ج ي جمع _____
 وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ
 غير ر _____
 اماله ر _____
 غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلَعُنُوا بِمَا قَالُوا
 غير ج جمع يع _____
 صله ب دجع _____
 بالضم يع _____
 نفل ج _____
 سكت ض _____

وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

٢ ت ته ب د ح ج ع يس _____
 ٥ ت ته ج _____
 ٣ ك رخل _____
 اماله ر _____
 ٤ ن _____
 ٥ ف _____
 ٢ حه _____

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ مِنَ الرِّبِّكَ طَعْنَانَا وَكُفْرًا

ب ح يع _____ ١
 ب ط _____ ٢
 ك رخل _____ ٣
 ن _____ ٤
 بلغ ض _____ ٥
 ق _____
 صله ١ ب د جمع _____
 ٢ ب _____
 تر ٥ ج _____

كَلِّمُوا أَوْ قَاتِلُوا نَارَ الْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا

ب د ح ج ع يس _____ ١
 ب ط _____ ٢
 ج نفل _____ ٥
 ف سكت _____
 ق _____
 ك رخل _____ ٣
 ن _____ ٤

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ (64)

جمهور _____

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأَدْخُلْنَاَهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿65﴾

غير ج د جع
ب د جع
نقل
تو تو
طو طو
سكت
ض

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أَنْزَلْنَا إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ

ب ١
بِالضَّم ٢
ب ٣
ن ٤
بين ١
ب ٢
بِالضَّم ٥
ف ٥
سكت
ف ١
ح ٢
ط ٣
م رخل ٣
ب د جع ١
ب ١
ب ٢
بين ٥
ج ٥
ض ٥
بِالضَّم ٥

وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَحْمِلُونَ ﴿66﴾

ب ح بع ٢
ك رخل ٣
ن ٤
ف ٥
ب د جع ٢
ج ٥
تر ٥

مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ

غير ج د ر جع
اماله
ب د جع
ب ٢
ج ٥
ض سكت

وَأَنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ

رِسَالَاتِهِ
د ح ع ف رخل

وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ

غير ط
ط اماله

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ

ب د ج جع بع ١
ب ط ٢
ج ف ٥
ك رخل ٣
ن ٤

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿67﴾

غير ج ح ت يس
ج بين
ح ت يس اماله

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ مِنَ رَبِّكُمْ

ب	ب	١	١	١	١
ب	بين	١	١	١	١
ح	اماله	١	١	١	١
ب د جع	صله	١	١	١	١
ب	بين	٢	٢	٢	٢
ب	بين	٢	٢	٢	٢
ط	اماله	٢	٢	٢	٢
ب	صله	٢	٢	٢	٢
ب	بين	٢	٢	٢	٢
ب	بين	٢	٢	٢	٢
٥	تو	٥	٥	٥	٥
ج	بين	٥	٥	٥	٥
ج	بين	٥	٥	٥	٥
ف	سكت	٥	٥	٥	٥
ق	بين	٥	٥	٥	٥
ل	٣	٣	٣	٣	٣
م رخل	اماله	٣	٣	٣	٣
ن	٤	٤	٤	٤	٤

فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿68﴾

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طَعْنَآتًا وَكُفْرًا

غير ج ح ت جع يس	ب ح يع	١	١	١	١
ط ت يس	ب ط	٢	٢	٢	٢
ج	ك رخل	٣	٣	٣	٣
ي	ن	٤	٤	٤	٤
ج	بلغ ض	٥	٥	٥	٥
	ق				
	ب د جع	١	١	١	١
	ب	٢	٢	٢	٢
	ج	٥	٥	٥	٥

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِقُونَ وَالصَّالِحُونَ مِنَ أُمَّةٍ قَبْلِهِمْ لَمَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿69﴾

ب	بغير همزة	١	١	١	١
ب جع	صله - صله	٢	٢	٢	٢
ج	بين - نقل - نقل	٣	٣	٣	٣
د	صله - صله	٤	٤	٤	٤
ك ن	خوف - بالضم	٥	٥	٥	٥
ب	بغير همزة	١	١	١	١
ح رخل	اماله	٢	٢	٢	٢
ق	بالضم	٣	٣	٣	٣
ف	بالضم	٤	٤	٤	٤
ض	بالضم	٥	٥	٥	٥
ج	تو - بغير همزة	١	١	١	١
ج	بين - نقل - نقل	٢	٢	٢	٢
ج	تو - بغير همزة	٣	٣	٣	٣
ج	بين - نقل - نقل	٤	٤	٤	٤
ج	تو - بغير همزة	٥	٥	٥	٥

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَارْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رَسُولًا

_____ ١ _____ ٢ _____ ٣ _____ ٤ _____ ٥ _____ ٦ _____ ٧ _____ ٨ _____ ٩ _____ ١٠ _____ ١١ _____ ١٢ _____ ١٣ _____ ١٤ _____ ١٥ _____ ١٦ _____ ١٧ _____ ١٨ _____ ١٩ _____ ٢٠ _____ ٢١ _____ ٢٢ _____ ٢٣ _____ ٢٤ _____ ٢٥ _____ ٢٦ _____ ٢٧ _____ ٢٨ _____ ٢٩ _____ ٣٠ _____ ٣١ _____ ٣٢ _____ ٣٣ _____ ٣٤ _____ ٣٥ _____ ٣٦ _____ ٣٧ _____ ٣٨ _____ ٣٩ _____ ٤٠ _____ ٤١ _____ ٤٢ _____ ٤٣ _____ ٤٤ _____ ٤٥ _____ ٤٦ _____ ٤٧ _____ ٤٨ _____ ٤٩ _____ ٥٠ _____ ٥١ _____ ٥٢ _____ ٥٣ _____ ٥٤ _____ ٥٥ _____ ٥٦ _____ ٥٧ _____ ٥٨ _____ ٥٩ _____ ٦٠ _____ ٦١ _____ ٦٢ _____ ٦٣ _____ ٦٤ _____ ٦٥ _____ ٦٦ _____ ٦٧ _____ ٦٨ _____ ٦٩ _____ ٧٠ _____ ٧١ _____ ٧٢ _____ ٧٣ _____ ٧٤ _____ ٧٥ _____ ٧٦ _____ ٧٧ _____ ٧٨ _____ ٧٩ _____ ٨٠ _____ ٨١ _____ ٨٢ _____ ٨٣ _____ ٨٤ _____ ٨٥ _____ ٨٦ _____ ٨٧ _____ ٨٨ _____ ٨٩ _____ ٩٠ _____ ٩١ _____ ٩٢ _____ ٩٣ _____ ٩٤ _____ ٩٥ _____ ٩٦ _____ ٩٧ _____ ٩٨ _____ ٩٩ _____ ١٠٠ _____

كَلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾

_____ ١ _____ ٢ _____ ٣ _____ ٤ _____ ٥ _____ ٦ _____ ٧ _____ ٨ _____ ٩ _____ ١٠ _____ ١١ _____ ١٢ _____ ١٣ _____ ١٤ _____ ١٥ _____ ١٦ _____ ١٧ _____ ١٨ _____ ١٩ _____ ٢٠ _____ ٢١ _____ ٢٢ _____ ٢٣ _____ ٢٤ _____ ٢٥ _____ ٢٦ _____ ٢٧ _____ ٢٨ _____ ٢٩ _____ ٣٠ _____ ٣١ _____ ٣٢ _____ ٣٣ _____ ٣٤ _____ ٣٥ _____ ٣٦ _____ ٣٧ _____ ٣٨ _____ ٣٩ _____ ٤٠ _____ ٤١ _____ ٤٢ _____ ٤٣ _____ ٤٤ _____ ٤٥ _____ ٤٦ _____ ٤٧ _____ ٤٨ _____ ٤٩ _____ ٥٠ _____ ٥١ _____ ٥٢ _____ ٥٣ _____ ٥٤ _____ ٥٥ _____ ٥٦ _____ ٥٧ _____ ٥٨ _____ ٥٩ _____ ٦٠ _____ ٦١ _____ ٦٢ _____ ٦٣ _____ ٦٤ _____ ٦٥ _____ ٦٦ _____ ٦٧ _____ ٦٨ _____ ٦٩ _____ ٧٠ _____ ٧١ _____ ٧٢ _____ ٧٣ _____ ٧٤ _____ ٧٥ _____ ٧٦ _____ ٧٧ _____ ٧٨ _____ ٧٩ _____ ٨٠ _____ ٨١ _____ ٨٢ _____ ٨٣ _____ ٨٤ _____ ٨٥ _____ ٨٦ _____ ٨٧ _____ ٨٨ _____ ٨٩ _____ ٩٠ _____ ٩١ _____ ٩٢ _____ ٩٣ _____ ٩٤ _____ ٩٥ _____ ٩٦ _____ ٩٧ _____ ٩٨ _____ ٩٩ _____ ١٠٠ _____

وَحَسِبُوا آلًا تَكُونُ فِئْتَةً فَغَمُوا وَصَمُوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ

_____ ١ _____ ٢ _____ ٣ _____ ٤ _____ ٥ _____ ٦ _____ ٧ _____ ٨ _____ ٩ _____ ١٠ _____ ١١ _____ ١٢ _____ ١٣ _____ ١٤ _____ ١٥ _____ ١٦ _____ ١٧ _____ ١٨ _____ ١٩ _____ ٢٠ _____ ٢١ _____ ٢٢ _____ ٢٣ _____ ٢٤ _____ ٢٥ _____ ٢٦ _____ ٢٧ _____ ٢٨ _____ ٢٩ _____ ٣٠ _____ ٣١ _____ ٣٢ _____ ٣٣ _____ ٣٤ _____ ٣٥ _____ ٣٦ _____ ٣٧ _____ ٣٨ _____ ٣٩ _____ ٤٠ _____ ٤١ _____ ٤٢ _____ ٤٣ _____ ٤٤ _____ ٤٥ _____ ٤٦ _____ ٤٧ _____ ٤٨ _____ ٤٩ _____ ٥٠ _____ ٥١ _____ ٥٢ _____ ٥٣ _____ ٥٤ _____ ٥٥ _____ ٥٦ _____ ٥٧ _____ ٥٨ _____ ٥٩ _____ ٦٠ _____ ٦١ _____ ٦٢ _____ ٦٣ _____ ٦٤ _____ ٦٥ _____ ٦٦ _____ ٦٧ _____ ٦٨ _____ ٦٩ _____ ٧٠ _____ ٧١ _____ ٧٢ _____ ٧٣ _____ ٧٤ _____ ٧٥ _____ ٧٦ _____ ٧٧ _____ ٧٨ _____ ٧٩ _____ ٨٠ _____ ٨١ _____ ٨٢ _____ ٨٣ _____ ٨٤ _____ ٨٥ _____ ٨٦ _____ ٨٧ _____ ٨٨ _____ ٨٩ _____ ٩٠ _____ ٩١ _____ ٩٢ _____ ٩٣ _____ ٩٤ _____ ٩٥ _____ ٩٦ _____ ٩٧ _____ ٩٨ _____ ٩٩ _____ ١٠٠ _____

وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

_____ ١ _____ ٢ _____ ٣ _____ ٤ _____ ٥ _____ ٦ _____ ٧ _____ ٨ _____ ٩ _____ ١٠ _____ ١١ _____ ١٢ _____ ١٣ _____ ١٤ _____ ١٥ _____ ١٦ _____ ١٧ _____ ١٨ _____ ١٩ _____ ٢٠ _____ ٢١ _____ ٢٢ _____ ٢٣ _____ ٢٤ _____ ٢٥ _____ ٢٦ _____ ٢٧ _____ ٢٨ _____ ٢٩ _____ ٣٠ _____ ٣١ _____ ٣٢ _____ ٣٣ _____ ٣٤ _____ ٣٥ _____ ٣٦ _____ ٣٧ _____ ٣٨ _____ ٣٩ _____ ٤٠ _____ ٤١ _____ ٤٢ _____ ٤٣ _____ ٤٤ _____ ٤٥ _____ ٤٦ _____ ٤٧ _____ ٤٨ _____ ٤٩ _____ ٥٠ _____ ٥١ _____ ٥٢ _____ ٥٣ _____ ٥٤ _____ ٥٥ _____ ٥٦ _____ ٥٧ _____ ٥٨ _____ ٥٩ _____ ٦٠ _____ ٦١ _____ ٦٢ _____ ٦٣ _____ ٦٤ _____ ٦٥ _____ ٦٦ _____ ٦٧ _____ ٦٨ _____ ٦٩ _____ ٧٠ _____ ٧١ _____ ٧٢ _____ ٧٣ _____ ٧٤ _____ ٧٥ _____ ٧٦ _____ ٧٧ _____ ٧٨ _____ ٧٩ _____ ٨٠ _____ ٨١ _____ ٨٢ _____ ٨٣ _____ ٨٤ _____ ٨٥ _____ ٨٦ _____ ٨٧ _____ ٨٨ _____ ٨٩ _____ ٩٠ _____ ٩١ _____ ٩٢ _____ ٩٣ _____ ٩٤ _____ ٩٥ _____ ٩٦ _____ ٩٧ _____ ٩٨ _____ ٩٩ _____ ١٠٠ _____

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ

_____ ١ _____ ٢ _____ ٣ _____ ٤ _____ ٥ _____ ٦ _____ ٧ _____ ٨ _____ ٩ _____ ١٠ _____ ١١ _____ ١٢ _____ ١٣ _____ ١٤ _____ ١٥ _____ ١٦ _____ ١٧ _____ ١٨ _____ ١٩ _____ ٢٠ _____ ٢١ _____ ٢٢ _____ ٢٣ _____ ٢٤ _____ ٢٥ _____ ٢٦ _____ ٢٧ _____ ٢٨ _____ ٢٩ _____ ٣٠ _____ ٣١ _____ ٣٢ _____ ٣٣ _____ ٣٤ _____ ٣٥ _____ ٣٦ _____ ٣٧ _____ ٣٨ _____ ٣٩ _____ ٤٠ _____ ٤١ _____ ٤٢ _____ ٤٣ _____ ٤٤ _____ ٤٥ _____ ٤٦ _____ ٤٧ _____ ٤٨ _____ ٤٩ _____ ٥٠ _____ ٥١ _____ ٥٢ _____ ٥٣ _____ ٥٤ _____ ٥٥ _____ ٥٦ _____ ٥٧ _____ ٥٨ _____ ٥٩ _____ ٦٠ _____ ٦١ _____ ٦٢ _____ ٦٣ _____ ٦٤ _____ ٦٥ _____ ٦٦ _____ ٦٧ _____ ٦٨ _____ ٦٩ _____ ٧٠ _____ ٧١ _____ ٧٢ _____ ٧٣ _____ ٧٤ _____ ٧٥ _____ ٧٦ _____ ٧٧ _____ ٧٨ _____ ٧٩ _____ ٨٠ _____ ٨١ _____ ٨٢ _____ ٨٣ _____ ٨٤ _____ ٨٥ _____ ٨٦ _____ ٨٧ _____ ٨٨ _____ ٨٩ _____ ٩٠ _____ ٩١ _____ ٩٢ _____ ٩٣ _____ ٩٤ _____ ٩٥ _____ ٩٦ _____ ٩٧ _____ ٩٨ _____ ٩٩ _____ ١٠٠ _____

وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ
 إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ
 ١ ————— ٢ ————— ب د ح يع
 ٢ ————— ٢ ————— اته
 ١ ————— ٢ ————— اته
 ٢ ————— ٢ ————— ب ط
 ٥ ————— ٥ ————— ج ف
 ٣ ————— ٣ ————— ك ر خ ل
 ٤ ————— ٤ ————— ن

وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿72﴾
 لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ
 ١ ————— ١ ————— ب د ط جع يع
 ٢ ————— ٢ ————— ادغام ي
 ٣ ————— ٣ ————— ك ر خ ل
 ٤ ————— ٤ ————— ن
 غير ج ح ت
 نقل بين ج
 اماله ح ت
 نقل ف
 سكت ض

وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ وَاحِدٌ
 وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿73﴾
 ١ ————— ١ ————— ب د ح جع يع
 ٢ ————— ٢ ————— ب ط
 ٣ ————— ٣ ————— ك ر خ ل
 ٤ ————— ٤ ————— ن
 ٥ ————— ٥ ————— بلغ ض
 نقل نفل ٥ ج
 -سكت سكت ٥ بلغ ض

أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ
 وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿74﴾ مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ
 ١ ————— ١ ————— ب د ح جع يع
 ٢ ————— ٢ ————— ب ط
 ٣ ————— ٣ ————— ك ر خ ل
 ٤ ————— ٤ ————— ن
 ٥ ————— ٥ ————— بلغ ض
 نقل نفل ٥ ج
 -سكت سكت ٥ بلغ ض

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ
 وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ
 ١ ————— ١ ————— ب د ح جع يع
 ٢ ————— ٢ ————— ب ط
 ٣ ————— ٣ ————— ك ر خ ل
 ٤ ————— ٤ ————— ن
 ٥ ————— ٥ ————— بلغ ض
 نقل نفل ٥ ج
 -سكت سكت ٥ بلغ ض

أَنْظُرْ كَيْفَ نَبَّيْنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ أَنْظِرْ أَتَى يُؤْفَكُونَ ﴿75﴾
 ١ ————— ١ ————— ب د ح جع يع
 ٢ ————— ٢ ————— ب ط
 ٣ ————— ٣ ————— ك ر خ ل
 ٤ ————— ٤ ————— ن
 ٥ ————— ٥ ————— بلغ ض
 نقل نفل ٥ ج
 -سكت سكت ٥ بلغ ض

فَلَنْ اتَّعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا
 ١ ————— ١ ————— ب د ح جع يع
 ٢ ————— ٢ ————— ب ط
 ٣ ————— ٣ ————— ك ر خ ل
 ٤ ————— ٤ ————— ن
 ٥ ————— ٥ ————— بلغ ض
 نقل نفل ٥ ج
 -سكت سكت ٥ بلغ ض

وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿76﴾
 ١ ————— ١ ————— ب د ح جع يع
 ٢ ————— ٢ ————— ب ط
 ٣ ————— ٣ ————— ك ر خ ل
 ٤ ————— ٤ ————— ن
 ٥ ————— ٥ ————— بلغ ض
 نقل نفل ٥ ج
 -سكت سكت ٥ بلغ ض

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي بَيْنِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَصْلُوا كَثِيرًا مِنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ (77)

١-٢-٢-٢-٢
 ب يع
 ادغام ٢-٢
 ح
 صلہ ٢-٢-٢-٢-٢
 ب دجع
 ب ٢-٢-٢-٢-٢
 ادغام ٢-٢
 ط
 صلہ ٢-٢-٢-٢-٢
 ب
 ٥-٥-٥-٥-٥
 تر-٥-٥-٥-٥-٥
 ادغام
 ج
 ٥-٥-٥-٥-٥
 ادغام
 بلف
 ض
 ٥-٥-٥-٥-٥
 ق
 ٣-٣-٣-٣-٣
 ادغام
 ك رخل
 ٤-٤-٤-٤-٤
 ن

لَعْنُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ

٢-١-٢-٢-٢
 ب دح يع
 اته
 ج
 اته
 ب ط
 ٢-٢-٢-٢-٢
 ج ف
 ٣-٣-٣-٣-٣
 ك رخل
 ٤-٤-٤-٤-٤
 ن

ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ (78) وَأَرْجَلِكُمْ

جمہور

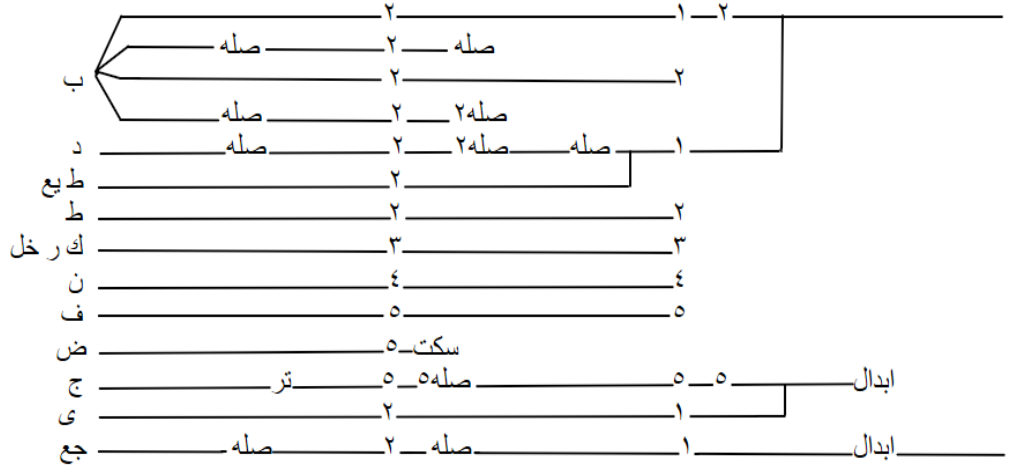
لَيْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ (79) تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَقُولُونَ الذِّينَ كَفَرُوا

ب ك ن يع
 صلہ ب دجع
 ج
 ح ف رخل
 ب ك ن يع
 صلہ ب دجع
 ج
 ح ف رخل
 ب ك ن يع
 صلہ ب دجع
 ج
 ح ف رخل

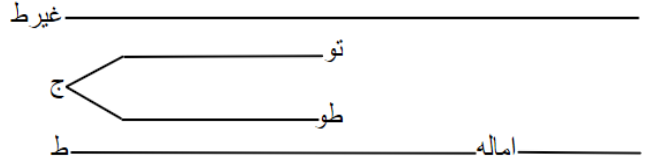
لَيْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ (80)

ب ط ك ن رخل
 بالضم
 ف يع
 صلہ ب د
 صلہ ب د
 صلہ ب د
 صلہ ب د
 سكت سكت
 ب ب
 صلہ ب د
 صلہ ب د
 صلہ ب د
 صلہ ب د
 ابدال
 ج
 صلہ ب د
 صلہ ب د
 صلہ ب د
 صلہ ب د
 ابدال
 ج
 صلہ ب د
 صلہ ب د
 صلہ ب د
 صلہ ب د

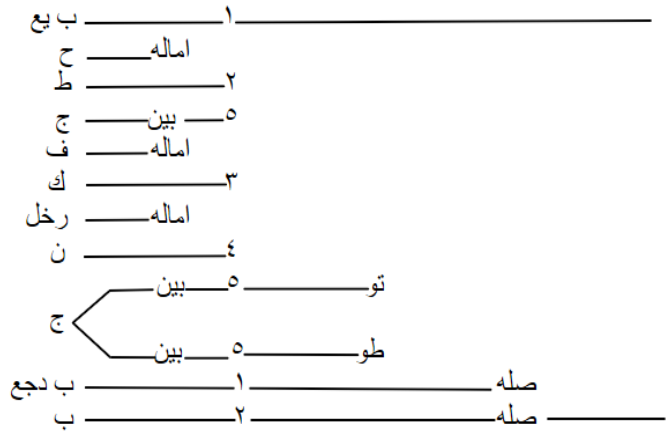
وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوا لَهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنْ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿81﴾

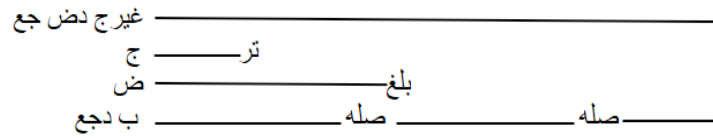
لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا

وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ

ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِيَسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿82﴾

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ

ب د ج ع	١	١
ب د ج ع	صله	
ح	اماله ١	
ب	٢	٢
ب	صله	
ط	اماله ٢	
ج	بين ٥	٥
ف	اماله ٥	
ك	٣	٣
ر خ ل	اماله ٣	
ن	٤	٤

يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾

ب د ج ع	١	١
ب ط	٢	٢
ج ف	٥	٥
ج	تو	
ج	طو	
ك ر خ ل	٣	٣
ن	٤	٤

وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَنْ يُدْخِلَنَا رَبَّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾

ب د ط ع	٢	٢
ل ر	٣	٣
م خ ل	اماله ٣	
ن	٤	٤
ض	اماله ٥	بلغ
ق		
ج	٥	ابدال
ي ج ع	٢	ابدال

وَذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾

ب د ج ع	٢	٢
ج ف	٥	٥
ك ر خ ل	٣	٣
ن	٤	٤

فَاتَّابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا

غير ج ض	
ج	نقل
ف	سكت

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾

ب د ج ع	٢-١	٢-١
ب ط	٢-٢	٢-٢
ج ف	٥-٥	٥-٥
ج	٥-٥	تو
ج	٥-٥	طو
ك ر خ ل	٣-٣	٣-٣
ن	٤-٤	٤-٤

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرَمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا
 ١- _____ ب ح يع
 ٢- _____ صلته ب د جع
 ٣- _____ ب ط
 ٤- _____ صلته ب
 ٥- _____ ج ف
 ٥- _____ تو
 ٥- _____ طو
 ٣- _____ ك ر خل
 ٤- _____ ن

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَدْتُمُ الْإِيمَانَ
 ١- _____ ب ح يع
 ٢- _____ صلته ب د
 ٣- _____ صلته ب
 ٤- _____ عاقِدْتُمْ م
 عَقَدْتُمْ ر خل
 عَقَدْتُمْ ص
 ع
 ١- _____ ب ط يع
 ابدال ي
 صلته ب د
 ابدال جع
 ٢- _____ ب ط
 صلته ب
 ٥- _____ ابدال ج ف
 ٣- _____ ك ر خل
 ٤- _____ ن

٥- _____ بلغ عَقَدْتُمْ نفل
 عَقَدْتُمْ سكت ض
 عَقَدْتُمْ نفل ق
 عَقَدْتُمْ سكت
 ٥- _____ واوه ابدال
 ١- _____ صلته واوه ابدال صلته ج

فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسْكِينٍ مِنْ أَوْسَطِ مَا نَطَعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ
 ١- _____ ب ط يع
 ادغام ي
 ٢- _____ صلته ب د جع
 ٢- _____ صلته ب
 ٥- _____ نقل صلته ٥ صلته ٥ تر ج
 ف
 سكت سكت سكت سكت ض
 ٣- _____ ك ر خل
 اماله ر
 ٤- _____ ن

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ
 ١- _____ جمهور
 وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ
 ١- _____ ب د جع يع
 ٢- _____ ب ط
 ٥- _____ ج ف
 ٣- _____ ك ر خل
 ٤- _____ ن
 ذَلِكَ كَفَّارَةٌ لَكُمْ إِذَا خَلَفْتُمْ
 ١- _____ غير دى جع
 صلته ب د جع
 ٢- _____ صلته ب
 ٥- _____ صلته ج
 سكت ض
 ادغام ي

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿89﴾

غير ج دجع _____
صله _____ ب دجع
صله _____ ب
صله _____
صله تو _____ ج
صله طو _____
سكت _____ ض

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿90﴾

ب ح بع _____ ١ _____ ١
صله _____ ب دجع
صله _____ د
ب ط _____ ٢ _____ ٢
صله _____ ب
٥ _____ ٥ ترنقل _____ نقل
سكت _____ سكت ج
ق _____
ق _____
تو _____ ٥ ترنقل _____ نقل ج
طو _____ ٥ ترنقل _____ نقل
ك رخل _____ ٣ _____ ٣
ن _____ ٤ _____ ٤

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ

ب ح بع _____ ٢ _____ ٢
صله _____ ب دجع
تغ _____ ٥ ج
ق _____
ك رخل _____ ٣
ن _____ ٤
ب ح بع _____ ٥ _____ ٥ بلع

فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿91﴾ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا إِنَّمَا عَلَيَّ رَسُولُنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿92﴾

ب ح بع _____ ١ _____ ١ غير ج دجع
ب ط _____ ٢ _____ ٢ صلته _____ ب دجع
ج _____ ٥ _____ ٥ نقل _____ ج
ك رخل _____ ٣ _____ ٣ سكت _____ ض
ن _____ ٤ _____ ٤
ب دجع _____ ١ _____ ١ صلته _____ جهور
ب _____ ٢ _____ ٢ صلته _____ ب

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا

لِيَسْ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا

ب دط ج بع _____ ١ _____ ١
ب ط _____ ٢ _____ ٢
ج ف _____ ٥ _____ ٥
تة _____ ف
ك رخل _____ ٣
ن _____ ٤
ي _____ ١ _____ ١ ادغام
تو _____ ٥ _____ ٥ تو
ج _____ ٥ _____ ٥ طو

وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿93﴾

جمهور

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَلْوَنَكُمْ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِّنَ الصَّيِّدِ تَنَالَهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاكُمْ لِتَعْلَمَ اللَّهُ مِنْ يَخَافَهُ بِالْغَيْبِ

- ١- _____ ١- _____ ب ط يع
 صلته _____ ب د جع
 ادغام- ١ _____ ي
 ٢- _____ ٢- _____ ب ط
 صلته _____ ب
 ٥- _____ ٥- _____ تو ج
 سكت _____ ٥- _____ بلغ ض
 _____ ٥- _____ ف
 _____ ٥- _____ تو ج
 _____ ٥- _____ طو ج
 _____ ٥- _____ طو ج
 ٣- _____ ٣- _____ ك رخل
 ٤- _____ ٤- _____ ن

فَمَنْ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيِّدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ

- غير ج ف رخل _____ ١- _____ ب ح يع
 صلته _____ ب د جع
 ٢- _____ ٢- _____ ب ط
 صلته _____ ب
 ٥- _____ ٥- _____ ج ف
 _____ ٥- _____ تو ج
 _____ ٥- _____ طو ج
 ٣- _____ ٣- _____ ك رخل
 ٤- _____ ٤- _____ ن
 نفل _____ ج
 بين _____ نفل ج
 اماله _____ نفل ف
 ف رخل _____ ف
 اماله _____ سكت ض

وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمَّدًا فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعْمِ بِحُكْمِ رَبِّهِ أَوْ عَدْلٍ مِّمَّا بَلَغَ الْكَعْبَةَ أَوْ كِفَارَةٌ طَعَامٍ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ

- فجزاء ٢ مِثْل _____ ب
 أو كفارة طعام _____ ط
 إخفاء _____ ادغام ي
 فجزاء ٥ مِثْل _____ ج
 أو كفارة طعام _____ ج
 فجزاء ٣ مِثْل _____ ك
 أو كفارة طعام _____ ك
 ٤- _____ ن
 ٥- _____ ف
 ٣- _____ رخل
 ٢- _____ ب ج
 صلته _____ فجزاء ٢ مِثْل _____ ب جع
 صلته _____ فجزاء ٢ مِثْل _____ د

وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

جمهور _____

وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ

جمهور _____

عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَتْ

جمهور _____

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

- ١- _____ ب ح جع يع
 صلته _____ د
 ٢- _____ ب ط
 ٥- _____ ج ف
 ٣- _____ ك رخل
 ٤- _____ ن

أَجَلٌ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ

- غير د جع _____
 صلته _____ ب د جع
 وَحُرْمٌ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرْمًا
 غير د جع _____
 صلته _____ ب د جع

جَعَلَ اللهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ

ب دى جمع يع	٢	_____
ج	٥	_____
ن	٤	_____
ف	٥ته	_____
	١ته	_____
رخل	٣	_____
ط	٢	_____
ك	٣	_____

اماله _____ قِيَامًا _____

ذَلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿97﴾

ب دط جمع يع	١	_____
ى	ادغام	_____
ب ط	٢	_____
ج	٥	_____
	نقل	_____
	تو	_____
	طو	_____
ف	سكت	_____
ق	سكت	_____
ك رخل	٣	_____
ن	٤	_____

مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ

إِعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿98﴾

جمهور	ب دح جمع يع	١	_____
	ب ط	٢	_____
والله يعلم ما تبدون وما تكتمون ﴿99﴾	ج ف	٥	_____
غبرى	ك رخل	٣	_____
ى	ن	٤	_____
	ادغام	_____	

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿100﴾

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ

ب ح يع	١	_____
ب دج	صله	_____
ب ط	٢	_____
ب	صله	_____
ج	٥	_____
ف	نقل	_____
ق	سكت	_____
ك رخل	٣	_____
ن	٤	_____

غبرج ى	_____
ى	ادغام
ج	نقل
ض	سكت

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنَ أَشْيَاءٍ إِن تَبَدَّلَ لَكُمْ سَوُءٌ

وَإِن تَسْأَلُوا عَنْهَا جِئْنَا بِهَا بِآيَاتِنَا يُرْسِلُ اللَّهُ ذُرِّيَّتًا

غبردح يع	١	_____
د	اسكان	_____
ح يع	اسكان	_____

ب ح يس	١	_____
ب د	٢	_____
ب ط	٢	_____
ب	٢	_____
ج	٥	_____
ف	٥	_____
ض	٥	_____
ج	٥	_____
ك رخل	٣	_____
ن	٤	_____

عَفَا اللَّهُ عَنْهَا

جمهور

والله غفورٌ حلِيمٌ ﴿101﴾

جمهور

فَدَّ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿102﴾

ب م ن بع _____
ج _____ بين
يس _____ اماله
ب د جع _____ صله
ح ت _____ ادغام اماله
ل ف س خل _____ ادغام

مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَجِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ

ب د ح جع بع _____ ٢
ك ر خل _____ ٣
ن _____ ٤
ق _____ ٥
ج _____ تر
ض _____ ٥ بلغ بلغ بلغ

وَأَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿103﴾

غير د جع _____
ب د جع _____ صله

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَالْيَا رَسُولَ اللَّهِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا

ب ط ح ه _____ ٢
ب ط _____ ٢
م خل _____ ٣
ن _____ ٤
ف _____ ٥
ف { _____ ٥
_____ ١ ته
ج { _____ ٥ نفل
_____ ٥ تو
_____ ٥ طو
ض { _____ ٥ سكت
_____ ٥ ته
ب جع _____ ٢ صله
د _____ ٢ صله
ب _____ ٢
ي _____ ٢ ادغام
ل ر _____ ٣ اشمام
يس _____ ٢ اشمام

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ أَتُولُوا كَانِ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿104﴾

ب ح بع _____ ١
ب د جع _____ ٢ صله
ب ط _____ ٢
ب _____ ٢ صله
ج _____ ٥ صله
ف _____ ٥
ض _____ ٥ سكت
ج { _____ ٥ تو
_____ ٥ صله
_____ ٥ طو
ك ر خل _____ ٣
ن _____ ٤

ب ح بع _____ ٢
ب د جع _____ ٢ صله
ج _____ ٥ تو
ض _____ ٥ سكت
ق { _____ ٥ سكت
ج { _____ ٥ تو
_____ ٥ تو
_____ ٥ طو
ك ر خل _____ ٣
ن _____ ٤

يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ
 قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا
 إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿109﴾

غير ص ف
 ص ف
 جمهور

إِذْ أَيْدِيكَ بِرُوحِ الْقُدْسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا
 غير ج د
 د
 ج
 سكت ض

وَإِذْ عَلَّمْنَاكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ
 ب دل ن جع بع
 ب
 نقل ج ف
 سكت ف
 ح م رخل

وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِأَيْدِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِأَيْدِي وَتَبْرَأُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِأَيْدِي
 ب بع
 دم ن
 ج
 جع
 ح ل ق رخل
 ق
 ف
 ادغام

وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَى بِأَيْدِي
 اد م ن جع بع
 ج
 ادغام بين ح
 ل
 اماله ف رخل
 ادغام اماله ته ف

وَإِذْ كَفَفْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿110﴾

ب بع
 ب د
 ط
 ع
 ج
 ب
 ط
 ج
 ف
 ض
 ل
 م
 رخل
 ن

ب د ح جع بع	١	قَالُوا أَمْثَلُ وَأَشْهَدُ بِأَنَّنا مُسْلِمُونَ ﴿111﴾	غير ج	نقل	نقل
ب ط	٢		ج	نقل تو	نقل
ج ف	٥		ض	نقل طو	سكت
ج	تو			سكت	
ج	طو				
ك رخل	٣				
ن	٤				

اذ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ

ب جع	٢	٢	
ج	٥	٥	
ق	١	١	اسقاط
	٣	٣	اسقاط
	٥	٥	اسقاط
	١	١	اسقاط
	٥	٥	اسقاط
	١	١	اسقاط
ل	٣	٣	اسقاط
	٢	٢	اسقاط
	١	١	اسقاط
	٣	٣	اسقاط
	١	١	اسقاط
م خل	٣	٣	
ن	٤	٤	
د ح بع	٢	٢	اسكان
ض	٥	٥	بلغ
	١	١	اسقاط
	٣	٣	اسقاط
	١	١	اسقاط
	٥	٥	اسقاط
	١	١	اسقاط
ر	٣	٣	ادغام بالتاء بفتح الياء

قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّكُمْ مُمِئِنٌ ﴿112﴾

ب ط ك ن ربع خل	
ج ي ف	ابدال
ب د	صله
جع	صله-ابدال

قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتُنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿113﴾

ب د م ن بع	
ط ل ف رخل	ادغام
ج جع	ابدال
ي	ادغام

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ	١	٢	٢
ب د ح ج ع	٢	٢	٢
ب ط	٥	٥	٥
ج ف			
تو — تو			
ج			
طو — طو			
ك رخل	٣	٣	٣
ن	٤	٤	٤

وَأَرْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿114﴾ قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزَّلُهَا عَلَيْكُمْ
غير ج _____
تر _____ ج

فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أَعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿115﴾	١	١	١
بفتح الباء	١	١	١
ب	٢	٢	٢
ج	٥	٥	٥
ح يع	١	١	١
ط	٢	٢	٢
ك رخل	٣	٣	٣
ن	٤	٤	٤
ق	٥	٥	٥
ب جمع	١	١	١
ب	٢	٢	٢
د	١	١	١
د	١	١	١
ض	٥	٥	٥
بلغ			

وَأَذَّ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ الْهَيْئِينَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
ء آته _____ ب ي ل ج
ط _____ اماله _____
ج _____ ء ته _____
د يس _____ أمي ا _____
ج _____ ابدال _____
ل _____ ء ت _____
ع م _____
ض _____ أمي ٤ _____
ف _____ أمي ٥ _____
رخل _____ أمي ٣ _____
ح ه _____ أمي ١ _____

قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقِّ
بفتح الباء _____ ب د ح ج ع
نقل _____ ج
٣ _____ ك رخل
٤ _____ ن
٥ _____ ف
سكت _____ ض
١ _____ يع

إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ
جمهور _____
تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ
ب د ط ج ع ب _____ ١
ب ط _____ ٢
ج ف _____ ٥
ك رخل _____ ٣
ن _____ ٤
ادغام _____ ١ _____ ادغام _____ ١ _____ ي

إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿116﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ
 غير ص ف _____
 بكسر الغين _____ ص ف _____
 وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ
 غير دف جع يع _____
 صلّه _____ ب دجع _____
 بالضم _____ ف _____
 بالضم _____ بالضم-يع _____
 فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ
 غير ف يع _____
 بالضم-ف يع _____
 وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿117﴾
 غير ج ض _____
 تـ _____
 ج _____
 طـ _____
 ف _____ سكت _____

وَأَنْ تَعْرِفُ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿118﴾ قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ
 غير دى جع _____
 صلّه _____ ب دجع _____
 ادغام _____ ح _____
 ا _____
 بنصب الميم _____
 غير اى _____
 ي _____
 ادغام _____

لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا
 ب ح يع _____
 ب ط _____
 ك ر خل _____
 ن _____
 ق _____
 ج _____
 ف _____
 صلّه _____ ب دجع _____
 صلّه _____ ب _____
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ
 غير دجع _____
 صلّه _____ ب دجع _____
 ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿119﴾
 جمهور _____
 لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ
 غير ج ض يع _____
 فيهنّه _____ يع _____
 ج _____
 ف _____
 نقل _____
 سكت _____

وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿120﴾
 اسكان _____ ب ح ر جع _____
 تـ _____
 ج _____
 طـ _____
 د ك ن ق يع خل _____
 ف _____ سكت _____

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Yüce Kitabımız Kur'ân-ı Kerim, insanlığa yol gösteren zamana meydan okuyan güvenilir bir rehberdir. Zamana direnen bu ilahi kitap her çağda güncelliğini korumuş ve insanlık tarafından âyetler üzerinde okumaya, araştırmaya ve düşünmeye teşvik etmiştir. Kur'ân mucizevi bir şekilde yaratılan akıl melekesini kullanmayan, bilgiyi olduğu gibi kabul eden donuk zihinleri eleştirerek insanlığın ilerlemesini Kur'ân'ın sürekli okunmasına ve mânâ' ları üzerinde düşünülmesine bağlamıştır. Bu konuda Buhârî ve Müslim, İbn Ömer'den şu hadisi rivayet edereler:

Haset yalnız iki şeyde yapılır. Biri Allah'ın kendisine Kur'ân okuma nimetini verip, gece onu tilâvet edene yapılan hasettir. Diğeri de Allah'ın kendisine mal verip bunu gece gündüz harcayan kimsedir.

Görüldüğü üzere Kur'ân-ı hakkıyla okuyanlara (bu okumada lafzın doğru telaffuzu kastedilir) ve tilavetinde (tilavet: metni okumadan ziyade onu hayata geçirmektir. Bu kelimedede kastedilen mânâ anlamda yoğunlaşmaktır. Tilavetten kastedilen Kur'ân lafzını doğru okumak, kıraatinde bulunmak mânâsına gelse de aslen okumadan kastedilen, düşünerek okumak ve okuduğunu fiillerine de yansıtmaktır.) bulunanlara sayısız mükâfat vardır. Yüce kitabımız nâzil olduğu ilk dönemlerden beri bir taraftan lafzının güncel yapısını korurken diğer taraftan derin anlam dünyası ile muhataplarının zihnini aktif bir konumda tutmuştur. Kur'ân insanların karşılaştığı sorunlara getirdiği çözümler, kendine has mûsikî ve farklı okuyuş üsluplarıyla muhataplarını derinden etkilemiştir. Tam burada çalışmamızın asıl konusu olan kıraat farklılıkları da bu farklı okuyuşun bir parçasıdır. Çalışmamızın baştan sona oluşturulmamızın sebebi bu okuyuş ve mânâ farklılığıdır. Bu mevcut farklılıkları oluşturan yegâne ilim ise kıraat ilmidir. Genelde kıraat ilmi, özelde Mâide Suresi esas olarak oluşturulan kıraat farklılıkları çalışmamızda sadece lafız ve mânâ ilişkisi ile sınırlandırılmamıştır. Bilakis bu farklılıklar Kur'ân hattında da resmedilerek görsel açıdan da izah edilmiş böylece çalışmanın kapsam ve sınırları oldukça geniş tutulmuştur. Kıraat farklılıkları ile başlatılan bu çalışmanın her aşaması Mâide suresi özelinde araştırmaya tâbi tutulmuştur.

Araştırmamızda detaylı bir şekilde anlatıma tâbi tutulan bu kıraat farklılıklarını Usul ve Ferşü'l-Hurûf farklılıkları olmak üzere iki kısma ayırmıştık. Kur'ân' da anlama etki eden Ferşü'l-Hurûf farklılıklarını, Mâide Suresi özelinde değerlendirerek bir başlık altında topladık. Çalışmamızda araştırmaya tâbi tutulan kıraat'ın Ferş farklılıkları ile ilgili varılan sonuç şu şekildedir: Ferşü'l-Huruf denilince ilk akla gelen anlam üzerinde değişikliğe sebep olan kıraat farklılıklarıdır. Ancak sanılanın aksine bu anlam üzerinde etkili olan farklılıklar net çizgilerle birbirinin zıddı olan mânâ farklılıkları değildir. Konuya bu şekilde bakmak ihtiyatsız ve kolaycı bir yaklaşım olur. Öyleki, mânâ' ya etki eden bu farklılıklar ile bir lafız diğer bir lafzın asıl maksadını açıklar. Ve bu şekilde Kur'ân metnine daha geniş bir pencereden bakma imkânı sağlanır. Kıraat'ın Ferş farklılıkları; genel olarak lafızda mânâ yönünden genişlik ve bir takım zenginliklere yol açar.

Örneğin: Mâide Sûresi 6. âyete konu olan ve abdestte ayakların yıkanması veya mesh edilmesi tartışmasına yol açan اَرْجُلُكُمْ-اَرْجُلُكُمْ lafızları kıraatte Ferş (Kur'an lafızlarını tenakuzun ihtilafı olarak değil mânâ açısından zenginlik ve genişlik olarak etkileyen kıraat ihtilafı) farklılığı açısından incelenmiştir. Bu kelimedede اَرْجُلُكُمْ şeklinde lâminin fethalı, okuyup “yüzler” manasına gelen وُجُو 'e atfedene göre ayakların yıkanması farz olarak değerlendirilmiştir. Bu konuda tanınmış dört mezhep imamının idraki ve talimleri böyledir. رجل lafzının lâminini esreli اَرْجُلُكُمْ okuyup lafzı “başlarınızı mesh edin” cümlesindeki başlar manasına gelen بِرُؤُسِكُمْ kelimesine atfedene göre ayakları yıkamak değil mesh etmek fazdır.

Bu konu hakkında İbn Kesîr, ayakların mesh edilmesine dair nakilleri doğru bulmamakta ve bey hâkinin Hz. Ali'ye isnâd ettiği bir uygulamaya konuyu atfederek burada kastedilen meshin “hafif yıkama” tarzında tabiri ifade ettiğini bildirmektedir. Enes b. Mâlik ve İbn Abbas gibi sahâbilerin ve tabiilerden bir kısmının çıplak ayakla mesh ettiklerine dair naklettikleri hadislerde bu görüşü destekler niteliktedir. Kıraatte Ferş farklılığı olarak değerlendirdiğimiz kıraat farklılıkları net çizgilerle bir değişime sebebiyet oluşturmayan kıraat farklılıklarıdır. Maide suresi 6. Âyette geçen Ferş farklılığının “mesh mi?” yoksa “yıkama mı?” şeklinde iki farklı görüşe neden olduğu düşünülse de temelde her iki kıraatte de asl olan ayakların yıkanmasıdır. Efendimiz'in (s.a.v.) hadislerine baktığımızda ayakların yıkanmasına dair 1. kıraati destekler niteliktedir. Bu iki farklı kıraatle kastedilen ister az suyla isterse bol suyla olsun ayağın su ile temasıdır. Bu hususta Yüce Allah'ın “ayaklarınızı da” buyruğunda suyun

ayaklara dökülmesi esnasında olabildiğince ihtiyatlı davranılmasına da vurgu yapılmaktadır. Özellikle ayakların belirtilmesi ayakları pisliklere bulaşması ihtimalinden dolayı suyun fazlaca kullanılarak israfından da kaçınılması mânâsı da çıkmaktadır. İki anlam üzerinde mânâ bütünlüğün bozulmadan varılan bu sonuç kıraat ilmindeki Ferş farklılıklarının, Kur'ân'ın mânâ derinliğinin ve düşünce ufğunun ne kadar geniş ve sonsuz olduğunu bizlere kıraat farklılıkları vasıtasıyla anlatmaktadır.

Kıraatteki Ferş farklılıkları vahyin tanıdığı bir imkân olup Kur'ân'ın mucize oluşunun da doruk noktasını teşkil eder. Bu farklılıklar mânâ üzerinde zenginliğine kapı aralamaktadır. Maide suresi 6. Âyetteki kelimedede ayakların yıkanması mânâ' sını taşıyan ancak mesh (her iki durumda da az veya çok su ile de olsa ayağın suyla teması) mânâ' sını da çıkan bu Ferş farklılıkları mânâ üzerinde birçok yorum zenginliği oluşturmuştur. Örneğin bir görüşe göre; mânâ' nın abdest ibadetinde suyu ziyan etmeden yıkamak demek olduğu, ayaklarında mesh olanın mesh etmesi (ancak bu mesh etmeden kasıt ise hafif yıkamak olduğu), olmayanın ise yıkaması şeklinde de yorumlar oluşmuştur.

Ferş farklılıkları etkisel açıdan, mânâ' da genişleme, mübalağalı anlatım عَبْدًا عَبْدًا, tekil çoğul ilişkisi, سحر ساحر gibi fiil fail, zahir batın vb. farklılıklar oluşturmuştur. Böylece kıraat farklılıkları evrensel bir hitaba sahip olan Kelâmullah'ın bitmez tükenmez anlam dünyasına sahip olduğunu muhataplarına Ferş farklılıkları vasıtası ile kanıtlamaktadır. Ayrıca Ferş farklılıkları insanlığa yaşayan bir hakikat olan Kur'ân'ın, yaşayan bir dil olarak her şartta bu güncelliğini koruduğunun da açık bir delilidir.

Çalışmamız boyunca hassasiyet barındıran bir konu ise Ferş farklılıklarının Kur'ân'ın İndiği yedi harf ile (okuyuş kolaylığı) karıştırılmamasıdır. Kur'ân'ın İndiği 7 harf kıraat ilminde fonetik kısım olan ve okuyucuya bir takım kolaylık sağlayan kısımdır. Kıraatler arasındaki yaygın anlayışa göre ihtilafların da %90'ını teşkil eden, hemen hemen anlam üzerinde hiçbir değişikliğe sebep olmayan bu kısım, kıraatteki Usul farklılıklarını kapsamaktadır.

Çalışmamızda önem arz eden bir başka konu ise; Mâide Suresi özelinde belirlenen kıraat farklılıklarının Kur'ân hattında yansıtılarak görselde tafsilatlı olarak anlatımıdır. Bu konu çalışmamızda; kıraat-ı aşere imamlarının okuyuş farklılıkları hedef alınarak araştırılmıştır. Bu farklılıklarının belirlenmesinde ise; metot yönünden *indirâc usulünden* faydalanılmış ve *viüchat* sistemi ile tablolar halinde bu farklılıklar resmedilmiştir. Kıraat ihtilaflarının bir araya toplandığı bu sistemde hem anlama etki

eden Ferş farklılıkları hem de anlama etki etmeyen usul (tefhim, tağlîz, terkik, sıla, sekte vb.) farklılıkları konu edilmiştir. Bu farklılıkları belirlemek için kıraatte hicri 5. asırdan sonra geliştirilen İndirac metodu kullanılmıştır. Uygulanabilirlik açısından birçok çeşidinin anlatıldığı “İndirâc” usulünün metotları arasından en güzel ve pratik tarzı olan İbnü'l-Cezerî metodu kullanılarak ilgili çalışmaya pratik bir usul kazandırılmıştır.

İbnü'l Cezerî çalışmada kullanılan bu usulü, İndirac Usulü'nde Mısırlılar'a ait bir uygulama olan “kıraat ihtilaflarını toplama” ve Şamlılar'a ait olan “duraktan durağa okuma” metotlarını birleştirmek kadıyla oluşturmuştur. Cezerî'nin çeşitli usulleri deneyimledikten sonra geliştirdiği ve kendi deyimiyle “İndirâc metodunun en güzel şekli” olan bu metot *viüchat* şemaları aracılığı ile çalışmamıza aktarılmıştır.

Mâide Suresi özelinde belirlenen kıraat farklılıklarının İndirac usulünde İbnü'l-Cezerî metodu esas alınarak oluşturulduğunu söylemiştik. Kullanılan bu metodu diğer metotlarla karşılaştırarak bu usulün önemini ve diğer usullere kıyasla oluşturduğu seçkin konumunu ispatlayarak çalışma sonuçlandırılmıştır. Çalışmamızda kullandığımız metoda gelene kadar uygulanan ara metotlardan biri olan İndirac metodunda Mısırlılar'a âit uygulamayı Mâide Suresi 57. âyet ile izah edelim;

Mâide suresi 57.âyet “Kıraat ihtilaflarını toplama” Mısırlılara ait metot

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوءًا وَلَعِبًا		
هُزُوءًا	ب ح ك ص د ع	
ع		
هُزُوءًا بَلِغ	ض	
هُزُوءًا	ق خ ل	
هُزُوءًا	ب ج د	صله
هُزُوءًا	ب	صله ٢
هُزُوءًا	ج	صله ٣
هُزُوءًا بَلِغ	ض	تغ سكت

İndirac usulünde Mısırlılar'a ait metot olarak adlandırılan “Kıraat ihtilaflarını toplama” metodu ile sistemsal açıdan hulüflü (ihtilaflı) kelimelerde vakıf yapmak suretiyle okuyuşlar tamamlanmıştır. Mâide Suresi 57. Âyette نَادَيْتُمْ kelimesinde - صله - kelimesinde نَادَيْتُمْ kelimesi üzerinde alabileceğimiz bütün vecihleri bitirdikten sonra diğer hulüflü kelime olan الصَّلَاةِ kelimesine geçeriz. Devamında ise, الصَّلَاةِ kelimesinde bulunan تغ tağlîz/tefhim/tesmîn (lâm harfinin kalın okunması ل harfi için genel olarak tağlîz kullanılır) olarak nitelendirdiğimiz okuyuşu

aldıktan sonra devamındaki hulufsüz kelimelere geçiş yaparız. Böylece arada bulunan **اتَّخَذُوهَا** kelimesini atlayarak bir sonraki kelime olan **هُرُؤًا** kelimesine geçiş yaparız. Bu kelimedeki farklı vecihleri bitirdikten sonra İndirac usulünde Mısırlılar'a ait usulü tamamlamış oluruz. Bu uygulama çeşitli vecihleri kolay ve sağlam öğrenmeye yönelik olsa da kıraatleri revnâk ve tilavet güzelliklerinden uzaklaştırır. Bunun sebebi ise; ihtilafı kelimeye yoğunlaşarak tilavetin bölünmesi ve ihtilafı olamayan kelimenin atlanarak tilavetin parçalı bir şekilde gerçekleştirilmesidir.

Diğer bir uygulama ise; İndirac metodunda Şamlılar'a ait olan “*Duraktan durağa okuma*” metodudur. Bu uygulamayı yine Mâide Sûresi 57. âyet ile izah edelim;

Mâide suresi 57.âyet “Duraktan durağa okuma “ Şamlılara ait metot

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُرُؤًا وَلَعِبًا			
ب ح ك ص د يع	هُرُؤًا	_____	_____
ع	_____	_____	_____
ض	هُرُؤًا	بلغ	_____
ق خل	هُرُؤًا	_____	_____
ب د جع	هُرُؤًا	_____	صله _____
ب	هُرُؤًا	_____	صله ٢ _____
ج	هُرُؤًا	_____	صله ٥ تغ _____
ض	هُرُؤًا	بلغ	سكت _____

İndirac usulünde Şamlılar'ın kullandığı bu metotta âyet-i kerime üzerindeki farklı vecihlere sahip her bir okuyuşta mevcut tilavet başa alınmış, böylece âyet-i kerimedeki aynı kelimeler her okuyuşta tekrar edilmiştir. Örneğin; âyet-i kerime üzerindeki **هُرُؤًا** kelimesini parantez içinde gösterdiğimiz (ب ح ك ص د يع) Kâlun, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebû Bekr Şube, İbn Kesîr, Şeyh Yakup adındaki kıraat imamı **هُرُؤًا** şeklinde okumuşlardır. Devamında ise Âsım (ن) kıraatinin Hafs (ع) rivayetine göre olan okuyuşta tahkik çizgisi (_____) hulüflü kelime olan **هُرُؤًا** kelimesinden itibaren değil de daha gerisinden alınmıştır. Böylece âyet başa alınmak suretiyle okuyuş düzeltilmiştir. Kısaca izah edecek olursak; her farklı vecihte okuyuşta / kıraatin aynı olan kısımları da tekrarlanmıştır. *Duraktan durağa cemetme* metodu adı altında uygulanan bu metot, kıraat ihtilaflarının ezberlenmesinde uygun bir metottur. Ancak farklı vecihlere sahip her bir okuyuşta tilavetin başa alınmasından dolayı bu uygulamanın öğrenimi uzun zaman ve bol imkân gerektirmektedir.

Çalışmamızın tamamında kullandığımız metot ise; yukarıda örneklendirdiğimiz Mısırlılar'a ait metot olan “*Kıraat ihtilaflarını toplama*” ve Şamlılar'a ait olan “*Duraktan durağa okuma*” usullerinin birleşiminden meydana gelerek oluşan bir metottur. Her iki metodun pratik yönlerinin bir araya getirilerek oluşturulduğu bu metot, gelişmiş ve pratik bir usul olan İbnü'l-Cezerî” (*İndirâc usulünün en güzel hali*) metodudur. Çalışmamızda bu metodun kullanılma sebebi kıraat ihtilaflarını belirlenmesinde gelişmiş ve pratik bir metot olduğu içindir. Mâide Suresi 57. âyet örneğinde, kullanılan bu usulün pratik yönünü bir kez daha ispatlayalım:

Mâide Suresi 57. âyet (İndirâc usulünün en güzel hali) İbnü'l Cezerî'ye ait metot

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوا هُرُؤًا وَلَعِبًا	
هُرُؤًا	ب ح ك ص د يع
ع	
هُرُؤًا بَلْغَ ض	
هُرُؤًا ق خ ل	
هُرُؤًا ب د ج ع	صله
هُرُؤًا ب ب	صله ٢
هُرُؤًا ج	تغ
هُرُؤًا بَلْغَ ض	سكت

Görüldüğü üzere yukarıdaki İndirac usulü örneğimiz (İbnü'l-Cezerî Metodu olarak da adlandırılır) ilgili çalışmada surenin tamamında kullanılmıştır. Bu metodun uygulanış tarzı şu şekildedir; sırası ilk olan kurrânın kıraati ile okumaya başlanır. Okuyuşları bu okuyuşla aynı olan kurrâ da katılmış kabul edilir. Çalışmamızda kullandığımız bu uygulamaya ait örneğimizdeki هُرُؤًا kelimesini sırasıyla ب ح ك ص د يع olarak sıraladığımız kıraat imamları هُرُؤًا şeklinde okumuşlardır. Ancak devamında gelen Âsım (ن) kıraatinin Hafs (ع) rivayeti ise هُرُؤًا şeklinde okumuştur. Bu şekilde rivâyeti Hafs' ın (ع) âyetin başındaki okuyuşa dahil olduğu ancak hulüflü kelime üzerinde de değişim olduğu belirtilmiş olur. Kullanılan bu usulle Mısırlılar'a ait metotta (*kıraat ihtilaflarını toplama*) olduğu gibi sadece hulüflü kelimeler dikkate alınmaz. Ve aynı şekilde kelimedenden sonraki veya önceki kelimeler de atlanarak yalnızca farklı vechin olduğu kelime okunarak tilavet de bölünmez. Ve bir başka şekilde Şamlılar'a ait metottaki (duraktan durağa cemetme) gibi her hulüflü (ihtilafı) okuyuşta tilavet başa alınarak tamamlanması uzun zaman alan bir kıraat usulü de uygulanmaz. Bilakis bu usulde (İndirac usulünde İbnü'l-Cezerî Metodu) kurrânın vücutat farklılıklarının bulunduğu bir yere gelindiği zaman vakfı câiz olan bir yerde durulur. (Vakfeder) Ve

sıralamada ilk olanla okuyuşları onunla aynı olanları da okuyup bitirir ve böylece kıraati tamamlamış olur.

Tezimiz boyunca çalıştığımız bu usul gerek kıraat eğitiminin öğrenimi açısından gerekse bu ilmin daha sonraki kuşaklara aktarılması açısından önem arz eden bir metodudur. Şüphesiz bu metodun bulunması ve bizlere kadar İbnü'l-Cezerî vasıtası ile ulaşması kıraat eğitiminde yoğunlaşmanın ve bu ilmi faaliyeti çeşitli versiyonlarla tekrar tekrar sindirmenin eşsiz bir sonucudur. Kıraat eğitimi usul olarak tamamen bir metot kavrama ilmidir. Elinizde olan okuyuş farklılıklarını imamlarına nispet ederek sırasıyla ve yerinde kullanarak uygulayabilme yetisidir. Biz de ilgili çalışmamızda kıraat ilimi ile alakalı gerek metotları gerekse bu metotlara ulaşırken hangi aşamalardan geçtiğini usulünce anlattık. Çalışmamızda genişçe anlatıma tabii tuttuğumuz kıraat eğitim usulleri arasında kullanıma en uygun ve pratik bir usul olarak İndirac usulünde İbnü'l Cezerî Metodu olduğuna karar verdik. Ulaştığımız bu sonuca binaen surenin tamamında bu usulü kullandık. Son olarak çalışmamızın önemi açısından şunu söyleyebiliriz ki; Kıraat alanında oluşturduğumuz bu çalışma ile çok yönlü bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma için kıraat ilminin eğitim usulleri metotları hakkında araştırma yaparak ilk aşamada kıraat ihtilaflarına güvenli ve pratik bir yolla ulaşım sağlanmıştır. İkinci aşamada ise bu ilmin lafız ve mânâ ilişkisi üzerinde durularak bütüncül ve özgün bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Mustafa Atilla. *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Akbal, Talip. *Kur'an'ı Kerim ve İlmi Kıraat Ders Notları*. İstanbul: İlmi ala Yayınevi, 2010.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1997.
- Akdağ, Soner. *Âsım Kıratının Şûbe Rivâyeti*, İstanbul: Âsithâne Kitabevi, 2008.
- Kalkan, Ahmet. *Kavram Tefsiri*, 1 Cilt. y.y., y.y.
- Altıkulaç, Tayyar. "Ebû Şâme el-Makdisî", *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 10/233-235.
- Albayrak, Halis. "Mübhemâtu'l-Kur'ân İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 32, S. 1-2 (Haziran 1992): 155-82.
- Akaslan, Yaşar. *Ulûmu' l-Kur'ân Kaynaklarında Kıraat İlmi*, Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019.
- Benna, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Dimyati. *İthâfû fuzalâi' l-Beşer Kırâati' l-Erbaate Aşer / Münthehe' l-emânî ve'l-meserrât fi ulûmi' l-kırâât*. 1 Cilt. 1117/1705, Thk. Şa' ban Muhammed İsmail, Beyrut: Alemü' l-Kütüb, ts.; Kahire: Mektebetü'l-Külliyati' l-Ezheriyye, 1987/14079.
- Beydâvî, Kâdî Nâsiru' d-Dîn Ömer, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-te' vil*, 2 Cilt. Kahraman Yayınları: İstanbul, 1314/2011.
- Birişik, Abdülhamit. *Kıraat İlmi ve Târîhi*, Bursa: Emin Yayınları, 2004.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsîri*, 8 Cilt. Sentez Kitabevi: İstanbul, t. y.
- Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1988.
- Çetin, Abdurrahman. *Kıraatların Tefsire Etkisi*, İstanbul: Marifet Yayınları, 2001.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2018.

- Derviş, Muhyiddin. *Îrâbu' l-Kur'an-ı Kerim ve Beyânuhu*, 1 Cilt. Humus: Müessesetü'l-Eyman, 1980.
- Duman, Zeki. *Beyânu'l-Hak Kur'ân'ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsîr*, Ankara: Fecr Yayınları, 2008.
- Ebî Muhammed Mekki b. Ebî Tâlip el-Kaysî, 437/1845, *el-Keşf' an Vücûhil'l-Kirâ'âti's-Seb'a ve İleliha ve Hucecihâ*, 1 Cilt. Thk: Muhyiddin Ramazan. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984/1404.
- el-Kaysî, Mekki b. Ebî Tâlip. *el- İbâne 'an Meâni'l-Kıraat*, Şam: Dâru'l-Me'mun li't-Türâs, 1979.
- er-Rûdânî, İmam Muhammed b Muhammed b. Süleyman. *Cemu 'l-Fevâid min Cem'il-Usûl ve Mecmâ' iz-Zevâid*, 4. bs. çev. Naim Erdoğan. İstanbul: İz Yayıncılık. t. y.
- Semin, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Yusuf b. Abdidaim Halebî, (756/1355), hakkakahu ve allaka aleyhi Muhammed Altuncî. *Umdetü'l-huffaz. fî tefsiri eşrefi' l-elfaz*, Beyrut: Âlemü' l- Kütüp, 1993/1414.
- Sarı, Mevlüt. *el-Mevârid - Arapça Türkçe Lügat*, İstanbul: Bahar Yayınları, 1982.
- Halid b. Muhammed el-Hafız el-Alemi, *el-Minahu'l-İlahiyye*, 2 Cilt. Mektebetü Dari'z-Zeman: Medine, 2002.
- İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Ali b. Yusuf. *Manzûmetü-Mukaddime Fimâ Yecibu Alâ Kârii'l-Kur'ânî En Ya'lemeh*, 1. bs. çev. Fatma Yasemin Mısırlıoğlu. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2012.
- İbni, Cezerî. *Manzûmetü Tayyibeti' n-Neşr Fi'l- Kıraati 'l-Aşr* b.y.:833/751.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et- Tahrir ve 't-tenvir*, Beyrut, y. y. .t. y.
- İbn Mehran, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin, *El-Mebsut fi'l-Kıraati'l-Aşr*, Thk: Seb' i Hamze Hâkimi, Dımaşk: Mecmûâtü' l-Arabiyye. t. y.
- Gazali, İmam. *İhyâu Ulûmi' d-dîn Tercümesi*, çev. Ahmet Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yayınevi, 774.
- İbnü'l-Cezeri, Ebu'l-Hayr Şemsettin Muhammed b. Muhammed. *Munciddu' l-Mukriîn ve Mürşidu' t-Talibîn*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi' l-İlmiyye, 1999.

- . “*Şerhu Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kırâât*”, C. 1, Thk: Şeyh Enes Mehera, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- . “*Gayetü'n-nihaye fi tabakati'l-Kurrâ*”. Nşr. Gotthelf Bergstraesser, C. 1, (Mısır: y.y. 1352:/1932).49-50.
- İşeri, Yunus. *Kıraat-Tefsir İlişkisi Açısından Nisâbüri' nin Tefsir Yönteminde Kıraat Olgusu*, 1 bs. Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2022.
- İmam. Hâfız İbn Kesir. *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Karaçam, İsmâil. *Kur'an' ı Kerim'in Faziletleri ve Okuma Kâideleri*, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2012.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 1 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Karaman, Hayrettin. vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 1 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,1997.
- Kerim, Muhammed. *el-Kırââtü'l-Aşri'l-Mütevâtira min Tariki's-Şâtıbiyye ve' d-Dürre*”, (Mushaf Hamişinde), Dâru'l-Muhâcir: Medine, y.y., 1144/1994.
- Ebü Tâlip, Mekkî. *el-Keşf 'an Vücûhil'l-Kırââti's Seb' a*,1 Cilt. thk. Muhyiddin Ramazan, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1404/1984.
- Mevdûdî, Seyyid Ebu'l-A' la. *Tefhîmü'l-Kur'an: Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, Çev. Muhammed Han Kayani vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- El-Hûû, Ayetullah Ebü'l-Kâsım b. Ali Ekber b. Hâşim Mûsevî, *el-Beyân fi Tefsiri 'l-Kur'ân*, 2 Baskı. y. y., t.y., (Necef:Matbaatü'l-adap,1385/1966).
- En-Nüveyri, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed. b. Muhammed b. Ali. *Şerhu Tayyibetin Neşr Fil Kıraatil Aşr*, 2 Cilt. Thk: Mecdi Muhammed Sürur Sa'd Ba Sellum. Beyrut: Dâru' l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003/1424.
- Eroğlu, Ali. “*İbn Mihrân en-Nisâbüri*”, *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 20/199.
- el-Herevî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed. *Me'âni'l-Kırâât*, 1 Cilt. Thk: İvâd b. Ahmed el-Kavzî ve İz Mustafa Derviş, Riyad: Merkezi'l-Buhûs fi Külliyyeti'l-Âdâb bi Câmiati Melik Suud: 1991.
- el-Halebî, Şihabuddin Ahmed b. Yusuf. *Dürü' l-Mesûn fi Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, 4 Cilt. Thk. Ahmet Muhammed el-Harraât, Dimeşk: Daru'l-Kalem, 1986.

- en-Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. İshâk. *el-Fihrist*, Beyrut: Dârul Mârifet,1978/1398.
- Mutçalı, Sedar. *el-Mu' cemül Arabiyyil Hadis*, İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2012.
- Muhammed, Emin Efendi. *Umdetü' l-Hallân fi İzâhi Zübdetü'l-İrfan*, İstanbul: Mektebetü' l Hanefiyye,1428.
- Muhammed Hâdi Ma' rifet, *et-Temhîd fi' Ulûmi'l-Kur'ân*, İran: y.y., 2007.
- Mekki b. Ebû Talip, Ebû Muhammed b. Hammus b. Muhammed. *el-İbane an meani'l-kıraat*, thk. Muhyiddin Ramazan. Dımaşk: Dârü'l-Me'mun li't-Türas,1979/1399.
- Nisâbü'rî, Nizamuddin el-Hasan b Muhammed b Hüseyin el-Kummi. *Garâibu' l-Kur'ân ve Rağâibu' l-Furkan*, 2 Cilt. Thk: Şeyh Zekeriyya Umeyrât, Beyrut: Dârul Kutubi' l-İlmiyye, 1996.
- . *Garâibu' l-Kur'ân ve Rağâibu' l-Furkan*, 2 Cilt. 544.
- Pavlûvî, Abdülfettah. *Zübdetü'l-İrfan*, thk. Hacı Mustafa Derviş vd. Beyazıt: Müellif Zade Arif Efendi Matbaası, t. y.
- Pakdil, Ramazan, *Tâlim Tecvid ve Kıraat*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2016.
- el-İsfahani, Ragıp Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal. *el-Müfredât fi Garibül Kur'an - Müfredat Kavramları Sözlüğü*, Çev. Abdülbâki Güneş ve Mehmed Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- . *El- Müfredât fi Garibü' l-Kur'an - Müfredat Kavramları Sözlüğü*, Çev. Abdülbâki Güneş ve Mehmed Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2017.
- el-Fasi, Ebu Abdullah Cemaleddin Muhammed b. Hasan el-Mukri. *Şerhü'l-Fasi ale'ş-Şatbiyye*. 2 Cilt. thk. Abdür-rauf b. Ali b. İbrahim Musa. Riyad: Mektebetü' r-Rüşd, 2005/1426.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Husayrî es-Suyûtî eş-Şâfîî. *el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, 1Cilt.Beyrut: y.y.,1973.
- . *Tefsîrul Celâleyn*, İstanbul: Sâlah Bilici Kitabevi t. y.
- . *Kur'an İlimleri Ansiklopedisi, el-İtkan Fî Ulûmi' l Kur'an*, 1Cilt, Çev. Sakıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik. İstanbul: Madve Yayınları, t. y.

- Sülün, Murat. “Vahy, Nübüvvet ve Kur’an’ın Vahyediliş Aşamaları”. *MÜİFD*, S. 11-12, (1987): 11-12.
- Tabatabai, Allâme Muhammed Hüseyin b. Muhammed b. Muhammed Hüseyin. *el-Mîzân fî Tefsîri’l-Kur’ân*. Çev. Vahdettin İnce. İstanbul: Kevser Yayıncılık, 2000.
- Taberî, Ebû Cafer İbn Cerîr Muhammed b. Cerir b. Yezid. *Câmiu’ l-Beyân an Te’vili ayi’ l-Kur’an*, 7 Cilt. Mısır:y.y.,1968.
- Tatlı, Alican. “Cehdâmî”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/224-225.
- Temel, Nihat. *Kıraat ve Tecvid İstılahları*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1997.
- Ünal, Mehmet. *Kur’ân’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, İstanbul: Çelik Yayınevi, 2019.
- Yüksel, Ali Osman. *İbn Cezerî ve Tayyibetü’n-Neşr*, İstanbul: Seçil Ofset, 2016.
- Zürkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilu’ l-İrfan*, Mısır: y.y., 1362/1943.
- Zuhaylî Vehbe. *Tefsîrü’l-Münir - Tefsîrü’l-Münir fi’l-akide ve’s-şeria ve’l-menhec Vehbe ez- Zuhaylî*. Çev. Hamdi Arslan, Ahmet Efe vd. İstanbul: Bilimevi, 2003.
- Şen, Ziya. *Şîa’ nın Kıraatlere ve Kur’ân Tarihine Bakışı*, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2019.
- Zemahşerî, Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed Cârullâh. *el- Keşşâf ’an Hakâiki Ğavâmidi ’t- Tenzîl*,1Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arab’ î, 1987.

ÖZGEÇMİŞ

Ayşe Aktaş

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Temel İslam Bilimleri
Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri Bilim Dalı.

Lisans: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2018, İstanbul

B. MESLEKİ DENEYİM

2020-2023-Aşere-Takrip Eğitim Programı (Eğitim Aşamasında)

2009-Diyanet İşleri başkanlığı Hafızlık Belgesi

C. PROJELERİ

02-03 Haziran 2023 Tarihli İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi ve İlim Yayma Vakfı Tarafından Düzenlenen Sempozyumda “*Uygulamaya Yönelik Tarikler Bağlamında Mâide Sûresi 54. Âyet Özelinde İnfirâd İndirâc Tarîki ve Uygulanışı*” Konulu Sempozyum Sunumu.